

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XII. ÉVFOLYAM.

1897. április.

IV. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Tanulmányok a közoktatás állapotáról szóló huszonötödik miniszteri jelentésből.

Ezen millenáris Jelentés messze kimagaslik elődei közül mind terjedelménél, mint tartalmánál fogva. Az 1424 oldalra terjedő kötetet rengeteg adathalmaza és közoktatásunk egészét felölelő történelmi áttekintése a pedagógiai irodalom egyik számottevő forrásmunkájává tesz. Mint ilyet, az iskolai könyvtáraknak beszerzés és megőrzés végett melegen ajánljuk. Külső alakjának előnyére azt az újítást említjük fel, hogy az egész egy kötetbe van fűzve.

A jelentés nyolcz szakaszban tárja fel kulturánk multját és jelen állapotát; ezen nyolcz szakasz címe a következő: I. A kultuszminisztérium (1—5 oldal). II. A közoktatási tanács (6—13.) III. A felsőbb tanintézetekről (14—242.) IV. A középiskolákról (243—531.) V. A népoktatásról (532—1225.) VI. Az emberbaráti tanintézetek (1226—1255.) VII. Művészet (1256—1287.) VIII. Muzeumok és műemlékek (1288—1420.) Ezen fojyóirat olvasóit az V. szakasz érdekl. közelebből, azért behatóbban ezt fogom ismertetni.

I. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium.

Az alkotmányos korszak kultuszminiszterei közül Wlassics Gyula dr. a hatodik, a legelső volt br. Eötvös József, a leghosszabb ideig (16 évig) miniszterkedett Trefort Ágoston. A minisztérium személyzetének létszáma 67 óta emeltetett ugyan, de ma még mindig oly csekély a megsokszorosodott munkához képest, hogy ez ügy végleges és méltányos rendezése, ha csak legjobb erőit az agyondolgozásnak jövőre is kitenni nem akarja, nem késhetik sokáig. A minisztérium dologi és személyi kiadása az 1895. évben 393,000 frtra rúgott.

II. Az Országos Közoktatási Tanács.

A Tanácsot 1871-ben dr. Pauler Tivadar szervezte a végből, hogy az a tanügygyel foglalkozó egyének kívánalmait és nézeteit illetékes módon kifejezésre juttassa, másrészt a kormánynak közoktatási ügyekben szakszerű tanácscsal szolgáljon. A Tanács szervezete azóta már ismételtelen módosított, sőt jelenlegi miniszterünk által 1895-ben újra szervezetett. Ezen új szervezet a tanügyi közvélemény közhelyeslésével

találkozott, bennünket képző tanárokat pedig az által is kellemesen érintett, hogy a miniszter sorainkból 7 tanácsost nevezett ki, ki akarván fejezni ezáltal kétségtelenül azt, hogy a legközelebbi jövőben kifejendő működésének súlypontja a tanítóképzés, illetőleg népoktatás ügyére fog esni.

«A Tanács 1894/95. tanévi működése a közoktatás elméleti részének minden ágára kiterjedt; tevékenységének legnagyobb részét azonban a középiskoláknak és a képezdéknek szentelte.» «Nagyobb szabású munkálatai voltak: a középiskolai tantervek revidiójára vonatkozó beható tanácskozások és a tanítónőképzők tantervének elkészítése; de e mellett a fontos munkálatok egész sorozatáról adhat számot». A Jelentés ezután felsorolja ezen munkálatokat, majd közli a Tanács legújabb szabályzatát.

III. A felsőbb tanintézetekről.

A felső oktatás terén, mint legfontosabb, azon kormányintézkedés említendő, a mely a nőknek a szorosabb értelemben vett tudományos pályákra való bocsátását szabályozza. Wlassics azon rendeletét, a mely annak idején nemcsak a hazai, hanem a külföldi sajtóban is nagy port vert fel és a melyben a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való lépését megengedi, a Jelentés így jellemzi: «Ez nem a nőemancipatiót, hanem csak a nők részleges tudományos emancipációját jelenti és véget vet egy nagy társadalmi igazságtalanságnak». Lépéseket tett Wlassics a tanári succrescentia terén mutatkozó hiányok megszüntetésére is. Az előbbire és erre vonatkozó miniszteri rendeleteket a Jelentés egész terjedelmükben közli.

A Jelentésnek az egyes főiskolákra és akadémiákra vonatkozó részének ismertetésére nem terjeszkedhetünk ki, esupán annyit említünk meg, hogy 1895-ben volt az országban 2 tudomány-egyetem (Budapest, Kolozsvár), ezekkel kapcsolatban tanárképző-intézet és 1 műegyetem (Budapest); ezen három főiskola fentartása az 1895-évből 1.386,264 frtba került. Volt ezen kívül 49 hittani intézet és 10 jogakadémia. Ezek költségeiről a Jelentés nem tud beszámolni.

IV. A középiskolákról.

A jelentésnek a középiskolákra vonatkozó része, mint azt már meg is szokhattuk, ezúttal is kiváló szakértelemmel, nagy részletességgel és körültekintéssel van összeállítva. Különösen becses az a történeti vázlat, a mely ezen részhez bevezetésül van csatolva.

Ezen részből közöljük a következő adatokat: Az 1895. évben volt 189 középiskolánk 52,979 tanulóval és 3,349 tanítóval; a középiskolák az elmúlt évben 6.255,212 frtba kerültek. Reánk nézve érdekes adatokat találunk a Jelentésben a középiskolák territorialis elhelyezéséről. Magyar tanítási nyelven volt 168 középiskolának (90⁰/₀ arányban); más tanítási nyelven volt 19 középiskolának (10⁰/₀ arányban). Érettségi vizsgálat tartatott 124 középiskolában, érettségire jelentkezett 2,754 tanuló, sikerrel tett érettségét 2,276 ifjú.

V. Népoktatás.

Mikor így nagy idők választó pontjánál megállunk, visszapillantást kell vetnünk népoktatási intézményeink történeti fejlődésére, hogy összehasonlítva a multat a jelennel, megállapíthassuk a jövő irányzatait. Ezt teszi a Jelentés is 46 oldalon keresztül. A midőn elismeréssel kell adoznunk a mult története legfontosabb mozzanatainak szerencsés kiválasztásáért: sajnálattal nélkülözzük a jövő részletesebb programját. A 68. évi népoktatási törvény revízióján állítólag dolgoznak már a minisztériumban, az ügynek csak hasznára lenne, ha nyilvánosságra hozatnának azon szempontok, a melyek a revízió alkalmával megvalósításra várnak.

A Jelentés népoktatásunk történetét három időszakra osztja: az első terjed a «Ratio Educationis» kibocsátásáig, a második 1867-ig, a harmadik napjainkig.

A népnevelés első nyomai Szt. István intézkedéseiben találhatók, a ki elrendelte, hogy minden 10 falu egy templomot és parochiát építsen *fárai iskolával*, a melyben a gyermekek hitre és olvasásra taníttassanak. Az elemi és magasabb iskolák közötti határvonal ez időben egyedül a latin oktatási nyelv volt. A reformációig források hiánya miatt az iskolák fejlődését nem lehet megállapítani, de mindenesetre lerakattak azon alapkövek, a melyekre a reformáció kora a maga *versenyiskoláit* építette. Az iskolák magyar nemzeti jellege a reformációval nemcsak megmaradt, hanem nőtt, ezért a vallás- és nemzeti önállóságért vívott harcok az iskolaért is vívottak. A nemzeti fejedelemség megszűntével az iskolaügy is nehéz viszonyok közé került, míg végre a vallásbékék a szabad iskoláztatást is biztosították.

A Ratio Educationis 1777-ben látott napvilágot és a mai népoktatási törvény életbelépteig alapvető intézkedés volt népoktatásügyünk országos fejlesztése terén. A Jelentés röviden vázolja ezt a korszakot alkotó tanügyi szervezetet, a melynek legfőbb érdeme abban rejlett, hogy a *tanügyet állami és országos érdekű ügygyé tette*, melyet többé a napi-rendről levenni nem lehetett (a minthogy ma is ott van), megjelölte azon utat, mely hazánkat a kulturállamok sorába emelte és megvetette a tanítóképzés alapjait; egyszersmind azonban *egy lassú, de biztos* és minden térre kiterjedő *átnémetesítő* rendszer volt benne tetszetős formában *letéve*. Hála a Gondviselésnek! a germanizáló törekvés, főként azonban a protestáns önkormányzat megszorítására célzó irány: a protestánsok tiltakozásán s a nemzeti újjáébredésből származó mozgalmon megtörték. József császár meddő intézkedései után az 1790/91. évi XXVI. t.-czikk adott lökést a nemzeti tanügy fejlődésének, elrendelvén a magyar nyelv tanítását és biztosítván a protestánsok jogait. Ezen az alapon fejlődtek a protestáns iskolák, a Ratio alapján a katolikus iskolák 1806-ig, a mikor I. Ferencz kiadta a II. Ratiót, a mely 1845-ig volt érvényben és az elsőtől előnyösen abban különbözött, hogy a germanizálással felhagyott és a nőnevelésre is ügyet vetett.

Ezen Ratio, miután a protestánsok sérelmei már előzetesen megszűntek, akadálytalanul fejleszthette volna a népoktatás ügyét, ha a

nemzetet a folytonos háborúk állandó elfoglaltságban és izgatottságban nem tartották volna, így azonban csekély hatása volt, azért 1845-ben a helytartótanács intézkedéseivel (III. Ratio) a róm. kath. oktatásügy rendeztetett. Közbeesőleg és azután is többször történtek intézkedések az oktatásügy előbbrevitelére, a helyzet azonban 1848-ig alig változott, sőt nem változott a nemzet passivitása miatt azután sem, bár az abszolút kormány 1849-ben kiadott «Grundsätze»-jével, majd 1855. évi szervezetével és végül az 1860. évi októberi diplomával ismételtlen megkísérelte az ügyet előbbre vinni és egyszersmind az iskolaügyet elnémetesíteni. A legnagyobb lökést ez időszak a *tanítóképzés tovafejlődésének adott*, de jelentékeny intenzív fejlődést tett a protestánsok oktatásügye is. Népoktatásügyünk ezen második korszakbeli állapotának jellemzésére közül végül a Jelentés egynehány adatot 1864-ből; ezen adatok szerint Magyarországon volt: 13,245 népiskola, — 1 151,554 tanköteles, 985,403 iskolába járó és mintegy 17,000 tanító.

A 68. évi népoktatásügyi törvény Magyarország ezeréves történetében mind az ország kulturális fejlődését tekintve, mind nemzeti politikai szempontból a legnagyobb alkotások közé sorakozik. A népnevelés történetének mai korszakát ezen törvény megalkotásának, időközönkénti kiegészítésének és végrehajtásának munkája tölti ki. Terünk nem engedi, hogy ezen államépítő munkát lépésről lépésre feltüntessük, a legrövidebbre szorítkozhatunk ezen korszak ismertetésénél már csak azért is, mert ez a korszak nevelőink legtöbbször tapasztalata, vagy legalább ismerete körébe esik. A Jelentés a törvényt így méltatja: *«Az egész ország egységes iskolai szervezetét megalkotta, a felekezetek iskolatartási jogát biztosította, a képezett tanítók alkalmazásának kötelezettségét kimondotta, a tankötelezettséget megállapította, az iskolaállítási köteleesség alanyaivá a politikai községeket kijelölte, az iskolaügyi ügyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak föntartotta, a népiskolákra megszabott tananyagot általánosan kötelezőnek nyilvánította és az iskola beléletének javítására a tanítóképzést szabályozta»*. Ezen és a következő törvények végrehajtására vonatkozó szabályzatokat és rendeleteket nem említve, a következő törvényes intézkedéseket soroljuk fel: az 1875. évi 32. t.-cikk az országos tanítói nyugdíj intézetet megalkotta és azzal a néptanítói pályát anyagilag némileg biztosítván, *a tanítói kart országszerte állandósította*; az 1876. évi 28. t.-cikk a népiskolai hatóságokat szabályozta; az 1879. évi 18. t.-cikk *a magyar nyelv tanítását az összes népiskolákban kötelezővé tette*; az 1884. évi 17. t.-cikk az ipar- és tanonciskolákat szervezte; az 1891. évi 15. t.-cz. a kisdodóvásról szól; az 1891. évi 43. t.-cikk a tanítói nyugdíj-törvényt módosította; az 1893. évi 26. t.-cikk a tanítói fizetéseket rendezte; a millenniumi törvény pedig állami népiskoláknak nagyobb számban való felállítását kimondotta. Végig tekintve a törvények és alkotások ezen sorain, lehetetlen elhallgatnunk, hogy bizonyos irányban (felsőbb leányiskolák, felső kereskedelmi iskolák, tanítóképzők stb. a törvényhozást a gyakorlati élet messze elhagyta. Ezen jelenséget, — jóllehet örvendetesnek kell tartanunk, — helyeselnünk nem lehet, azért sürgetőleg kérjük a magas kormányt, hogy közoktatásügyünket ne szabály-

rendeletekkel, hanem törvényes intézkedésekkel, vagyis népoktatásügyi törvényünknek minden irányú és sürgős revíziójával fejleszse. A fent felsorolt általános törvényes intézkedések keretén belül szervezték a felekezetek népoktatásügyüket; így a róm. és gör. kath. egyházak a püspöki kar által 1876-ban megalkotott szabályzat alapján állanak, az ev. ref. és az ág. ev. egyházak az 1893. évi zsinati alkotmányaik alapján; külön autonómikus szervezetben gondoskodtak végül iskolaügyeikről az erdélyrészi ág. evangélikusok, a gör. keleti románok és szerbek.

Bár sajnálattal nélkülözzük a jövőnek a történelmi fejlődés alapján megállapított részletesebb programját: a miniszternek az állami iskolák szaporítására és a tanfelügyelet intenzívebbé tételére vonatkozólag tett ígéreteit a legnagyobb örömmel fogadjuk. A Jelentésnek az utóbbira vonatkozó részét oly fontosnak találjuk, hogy azt egész terjedelmében ide iktatjuk: «A kir. tanfelügyelők működésének, az általuk képviselt tanügy-politikai irányzatnak, egész ténykedésüknek szigorú összhangban kell lennie a közoktatási kormány által képviselt iránynyal és működési programmal, szóval egységes vezetésnek keii lennie font és lent. Ezen fontos kormányzati elv keresztülvitelére a kir. tanfelügyelőségek központi főfelügyeletét és vizsgálatát rendeltem el. Mivel másrészt arról is megvagyok győződve, hogy *a népoktatási intézetek felügyeletét az egyes iskolafajok szerint egyelőre széttagolni nem lehet* és ezen irányban a nevelés- és oktatásügy harmonikus és czéltudatos fejlődésének útjában álló bajokon az iskolai felügyelet intenzívebbé tétele által lehet és kell segíteni, — az iskolai intenzívebb felügyelet érdekében pedig a tanfelügyelői állás betöltéséhez az arra való kedv, tehetőség, hivatottság és megfelelő paedagógiai és adminisztratív képzettség követelendő: *elvileg elhatároztam a tanfelügyelői szakvizsgálat behozatalát, olyképp, hogy ennek letétele nélkül senki tanfelügyelővé ki nem nevezssethető.* Ezen szakvizsgálati rendszer és szabályzat kidolgozása végett a tárgyalásokat megindítottam » Bár mi a *szakfelügyeletnek* vagyunk hívei, a miniszter úr ezen elhatározását, a mely a szakfelügyelet elvét különben sem érinti, de a melynek megvalósítása a tanfelügyelet terén uralkodó hivatatlanságnak és avatatlanságnak valahára végét vetné: várva-vártuk és megnyugvással fogadtuk.

Ezzel eljutottunk odáig, hogy népoktatásunknak mai állapotát a Jelentes alapján bemutassuk.

1. A kisedóvás 1894—95. tanévi állapota.

A kisedóvási törvény végrehajtásának egyik legfőbb akadálya az óvodaköteles gyermekek összeírása; az érdekeltek ugyanis a kellő gondozásban nem részesülő gyermekek alacsony számával vonják ki magukat a törvény kötelező ereje alól. Bár a 23. Jelentés szigorúbb összeírást helyezett kilátásba, mégis az újabb összeírás az előzőhöz képest az óvodakötelesek számában *apadást mutat*. A Jelentés ezek alapján az összeírás tökéletesítését helyezi kilátásba.

Óvodaköteles korban levő gyermek volt 1.047,036, tehát 24,724-gyel kevesebb, mint az előző évben; állandó gondozás hiányában volt 293,542 gyermek, vagyis a létszámnak 28⁰/₀-a. Ezt a számot, a mely a múlt

évhez képest 8⁰/₀-kal apadt, a Jelentés is természetellenesen kevésnek mondja. Ezen adatokkal szemben örvendetes, hogy gondozás alatt állott 155,562 gyermek, vagyis 25,928-czal (12⁰/₀ arányban) több, mint az előző évben. Óvóintézet összesen 1965, vagyis 208-czal több volt, mint az előző évben; ezen létszámból 983 kisedóvóintézet, 144 állandó menedékház és 838 nyári menedékház faji jelleggel bírt: közülök legtöbbet a községek, az állam és társulatok tartottak fenn. Ezen intézetek 86⁰/₀-ában a foglalkozás nyelve *kizárólag magyar*, 12⁰/₀-ában magyarul vegyes és 3⁰/₀-ában kizárólag magyarnélküli volt. A háromféle óvóintézet helyiségének száma 4.508-ra rúgott.

Az 1965 óvóintézetben összesen 3236 egyén volt alkalmazva, közülök volt 1071 óvó, 990 óvoszemély és 1155 kisegítő dajka. Az óvók közül képesített volt 976, nemképesített 95; a menedékház vezetők közül bizonyítványa volt 443-nak, a többi bizonyítvány nélkül működött. A képesített személyek száma az előző évhez képest jelentékeny emelkedést (24⁰/₀ arányban) mutat, a kisedóvás ügye tehát napról-napra avatottabb kezekbe kerül. Az óvoszemélyzet csaknem kizárólag nőkből és túlnyomórészt (92⁰/₀) világi egyénekből állott. Az óvónők közül a magyar nyelvet teljesen bírta 1056 (98·59⁰/₀ arányban), nem bírta 5; a menedékházi vezetők közül semmit sem beszélt magyarul (4⁰/₀ arányban) 30. Az óvóintézetek ezen szempontból is nevezetes lépéssel haladtak előre.

Az intézmény fentartása ezen évben 896,015 frtba került; ebből személyi kiadás 66⁰/₀, dologi kiadás 34⁰/₀; egy kisedóvó fentartása 794 frtba, egy állandó menedékház 375 frtba, egy nyári menedékházé pedig 68 frtba került; egy óvónő fizetése átlag 372 frtra rúgott.

Kisedóvókat képző-intézet ezen tanévben 12 állott fenn 20 tanfolyammal, tehát a létszám a multhoz képest nem változott. Erről a következőket mondja a Jelentés: «Ez a szám nemcsak elégséges, hanem *egyelőre soknak is mondható*. Megfontolás tárgyává teendő azon fontos kérdés, nem volna-e szükséges a tanítónő- és óvónőképezdét olyképen összefoglalni, hogy az óvónő egyúttal tanítónő is lehessen? E kérdés szerencsés megoldása annál fontosabb volna, mert az *állami tanítónőképezdek szaporítása elkerülhetetlen*.» Jelleg szerint volt 3 állami, 1 községi, 6 felekezeti és 2 egyesületi. Megemlítjük itt, hogy az államiak közül a pozsonyi ez idő szerint már megszűnt. Ezen intézetekben 102 tanító 602 növendéket tanított. A tanítói létszámból volt 46 rendes, 4 segéd, 27 óraadó is 25 hitoktató. Egy tanfolyamra átlag 5 tanító (2·6 rendes) jutott. A növendékek segélyezésére 14,989 frt fordított. Mintaóvodája valamennyi intézetnek volt, egy (a brassói ág. ev.) kivételével valamennyinek magyar volt a tanítási nyelve. Az intézmény fentartása 98,600 frtba került (kevesebbe, mint az előző évben) ehhez az állam 47,287 frttal járult; a kiadott oklevelek száma 410-re rúgott.

2. A népiszkolai közoktatás 1894—95. tanévi állapota.

a.) *A tankötelesekről.* Az 1894. évi összeírás 2.925,115 tankötelest talált Magyarországon; ez a létszám a lakósságnak 19,2⁰/₀-at teszi, vagyis 1000 lakosra 192 tanköteles (6—15 éves korú) esett, míg pl.

Franciaországban (7—14 éves) 122. Az összeírás tehát pontosnak mondható. Ezen tankötelesek közül 2,078,919 volt mindennapi iskolás korban (70% arányban), 846,196 ismétlő iskolás korban; 50·8 százalék a fiú, 49·2 százalék a leány volt; az összes tanköteleseknek 51%⁰-át pedig magyar anyanyelvűnek tették ki. Tényleg iskolába járt (80·1%⁰ arányban) 2.342.644 gyermek, vagyis 72,000-rel több, mind az előző évben; a mily öröndetes ezen emelkedés, ép oly sajnos, hogy ezzel a tanítók száma nem szaporodott arányosan. Az iskolába járóknak 76%⁰-a a mindennapi, 24%⁰-a az ismétlő iskolába járt, ellenben a mindennapi tanköteleseknek 85%⁰-a, az imétlő iskolai tanköteleseknek 78%⁰-a járt tényleg iskolába; Magyarországon tehát minden 1000 lakosra 154 iskolába járó tanköteles gyermek találtatik, míg pl. Franciaországban 145. Kétségtelen, hogy a kötelező oktatás végrehajtása tekintetében Magyarország a kontinens több kulturállamát megelőzi. Vallási tekintetben ezúttal is az ág. ev. állanak első helyen, nemzetiségi tekintetben pedig a németek, a második helyen 84·3%⁰-al a magyarok. Az iskolába járók száma a 95%⁰-ot meghaladta Vas-, Sopron- és Baranyamegyében, 50%⁰-on alúl maradt Máramaros- (39%⁰), Torda-Aranyos- és Fehérme-gyékben.

b) *A népiskolákról* Népoktatási intézet 16,838 volt az országban, tehát számuk a mult évhez képest csökkent 43-mal. Az iskolák száma fokozat szerint következőkép oszlik meg: volt 16,536 (98·3%⁰ arányban) elemi iskola, 47 felső népiskola, 232 (1·3%⁰ arányban) polgári iskola és 23 felsőbb leányiskola; jelleg szerint: 975 (5·8%⁰) állami, 1965 (11·7%⁰) községi, 152 (0·9%⁰) magán-, 70 (0·4%⁰) egyesületi iskola, a többi (81·2%⁰) felekezeti iskola. Összehasonlítva iskoláink számát és a növendékek nemét más kulturállamok iskoláinak számával, illetőleg növendékei nemével azt látjuk, hogy Ausztriában 1268, Franciaországban 615, hazánkban pedig 900 lakosra esik egy iskola; Ausztriában a vegyes iskolák az összes iskolák számának 88%⁰-át Franciaországban 24·7%⁰-át, hazánkban pedig 84%⁰-át tették. Látni való ezen adatokból, hogyha nem jutottunk is a kulturállamok élére, az utolsók között sem állunk. — Talán legsötétebb lapja az egész terjedelmes Jelentésnek az, a mely az iskolaállításra köteles, de mégis teljesen iskolátlan községeket sorolja fel. Ilyen volt 127, közülök egynémelyik 100—200 tankötelessel is. Nagyszámú község csatlakozást tart fenn más községgel; ezen iskolátlan, de csatlakozó községek száma 1763, közülök 88 a nagy távolság miatt szabályellenes csatlakozást tart fenn. Tanítóhiány miatt szünetelt 141 iskola. — Magyar tannyelve volt (57·6%⁰ arányban) 9693 iskolának; magyarral vegyesen más tannyelve (18·8%⁰ arányban) 3162 iskolának, más tannyelve (23·6%⁰ arányban) 3983 iskolának; kifogástalan, illetőleg megfelelő volt a magyar-nyelvi oktatás (87·6%⁰ arányban) 14,746 iskolában, a mely szám az előző évhez képest némi haladást mutat. Az iskolák termei tekintetében sok a kívánni való. Saját házban 15,602 iskola volt elhelyezve, a tantermek száma pedig 26,471 volt. Az egy tanítós (osztatlan) iskolák az összes iskoláknak 75·2%⁰-át tették ki, a többi két és több tanítós (osztott) iskola volt, míg Ausztriában az egy tanítós iskolák az összesnek csak 48·5%⁰-át tették. A népiskolák fentartása 1895-ben 19 millió frtba került,

ebből személyi kiadás $72\frac{5}{10}\%$ -ot, a dologi kiadás $27\frac{5}{10}\%$ -ot tett ki. Az állam hozzájárulása ($13\frac{7}{10}\%$ -os arányban) 2.632,698 forintot tett. A népiskolák fentartásának költsége az utolsó 25 évben *megötszöröződött*. Míg hazánkban minden lakosra 1 frt 24 kr. népiskola fentartási és 1 tanulóra 8 frt 14 krnyi költség, addig pl Bajorországban egy lakosra 2 frt 88 kr. és egy tanulóra 12'87 frt esik.

c) *A tanítókról*. A Jelentésnek ezen részében a miniszter mindenek előtt elismeréssel adózik Magyarország tanítóóságának. 1894—95-ben 26,396 tanító állott a népoktatásügy szolgálatában; ebből elemi iskolai volt ($92\frac{2}{10}\%$ arányban) 24,266, polgáriskolai 1793 ($7\frac{0}{10}\%$ arányban), felsőbb leányiskolai pedig 337. Ezen létszámból képesítés nélküli ($8\frac{1}{10}\%$ arányban) 2113, a többi képesített. A nem képesítettek legnagyobb-részt az unitáriusoknál róm. és gör. katolikusoknál vannak alkalmazva. Alkalmazás szerint a tanítók $90\frac{0}{10}\%$ -a rendes, $10\frac{0}{10}\%$ -a segédtanító volt. A magyar nyelvet teljesen birta a tanítóóság $92\frac{6}{10}\%$ -a, kissé vagy egyáltalán nem birta ($7\frac{4}{10}\%$ arányban) 1969; ellenben sikertelenül tanítottatott a magyar nyelv 2092 iskolában. Kiténik az adatokból az is, hogy egyes hitfelekezeteknél (gör. kath., gör. kel., ág. ev.) jelentékeny számban vannak olyan *magyarul jól beszélő tanítók*, a kik a magyar nyelv oktatása terén vagy nem tudtak, vagy *nem akartak eredményt elérni*. A nőtanítók száma 4115-re rúgott, legnagyobb arányban az állami iskoláknál ($40\frac{0}{10}\%$ -kal), legkisebb arányban a gör. kath. iskoláknál ($0\frac{9}{10}\%$ arányban) vannak alkalmazva. Nem érdektelen felemlíteni, hogy Svédországban (a mely a népoktatás terén legelől jár) a tanítóóság $62\frac{0}{10}\%$ -a, Franciaországban $52\frac{0}{10}\%$ -a, Ausztriában $25\frac{0}{10}\%$ -a, Magyarországon $15\frac{0}{10}\%$ -a, Poroszországban pedig csak $12\frac{0}{10}\%$ -a nőtanító; hogy Bajorországban egy tanító átlagos fizetése 900 frt, Poroszországban 854 frt, Magyarországon pedig csak 524 frt. Ez utóbbi számot is a felsőbb népoktatási intézetek alkalmazottai szoktatik így fel.

3. *A tanítóképzésről*.

Bár a Jelentésről egészében a legőszintébb elismeréssel kell nyilatkoznunk, a tanítóképzésre vonatkozó része (és ezt már évek óta ismételtlen hangsúlyozzuk) nem elégít és nem elégíthet ki bennünket. Nélkülözünk kell itt az intézetek elhelyezésére vonatkozó — s a középiskolai részben rendkívül tanulságosnak talált — fejtegetéseket; ezúttal sincs szó a tanítónövendékek neveléséről (holott 1—2 középiskolai internatusnak egész szervezete részletesen le van írva); nagyon hiányos tájékoztatást nyújt a Jelentés a képzők felszereléséről, a tankönyvekről; nincs szó a képzők igazgatásáról, felügyeletéről, az igazgató tanácsról; nem nyújt adatokat a tanárok képességéről, képesítéséről, nyelvismeretéről és egyéb körülményeiről; hallgat a tanárok képzéséről, a szakfelügyeletről, stb. Nagyon jól tudjuk mi azt, hogy mindezen szempontokat könnyebb felállítani, mint rájuk teleletet adni; hogy messze vagyunk még a rendezettségnek és rendszerességnek azon fokától, a mit a középiskoláktól ma még csak irigyelhetünk, de másrészt azon hitet tápláljuk, hogy a mi ügyünk rendezésének ideje is elérkezett már. Hitünket ügyünk vezetői iránt érzett bizalmunk táplálja, a fejlődésnek lassú menete azonban már-

már elkésérít és elfásít bennünket. Ha a viszonyok őszinte és részletes feltárását kellene a reform előhírnökének tekintenünk, akkor ezt az előhírnököt a szóban forgó Jelentésben még nem látjuk. Bocsássa meg őszinteségünket a miniszter úr, a midőn azt kérdezzük tőle: *meddig kell ügyünknek még várnia ?!*

A Jelentésnek a tanítóképzésre vonatkozó része először rövid történelmi *áttekintést* nyújt a képzés mai rendszerének kifejléséről, másodszor *részletes* adatokat közöl a tanítóképzők mai állapotáról.

Az áttekintő részből álljanak itt a következők: Mai tanítóképzésünk az ötvenes évek képezdei rendszerén épült fel. Ezen években a népiskolák fokozata, vagy fajtája szerint háromfajta tanítóképző állott fenn hazánkban: a *praeparandia*, a mely trivialis és lőelemi iskolai tanítók képzésével foglalkozott; a tanítóképző tanfolyamok, a melyek az alreáliskolai tanítókat képezték és a tanítónőképző. A praeparandiák kezdetben hat hónapig tartó tanfolyamon, 1845-től azonban már *2 éves tanfolyamon* képezték növendékeiket, a tanítóhiányra való tekintetből azonban továbbra is maradtak fenn rövidebb ideig tartó tanfolyamok. Érvényes fő-, al- és segédtanítói okleveleket csak a normális iskolákkal kapcsolatos képzők adhattak ki. A növendékek felvételének alapja a 16. életév betöltése, kifogástalan erkölcsi múlt és az algymnázium, vagy 2—3 osztályú alreáliskola sikeres elvégzése volt. Kiváló figyelem fordított azonban azon ifjakra, kik mint *kántorgyakornokok* a zenei képzettséget már megszerezték volt. A zeneoktatásra (kántorkepzésre) általában kiváló gondot fordítottak a praeparandiákban. A tananyag terjedelme nem volt nagy, a *főgond a tanítói hivatal iránti lelkésedés, ügybuszóság, a gyermekekkel való helyes bánás. a hiterkölcsei élet folytatásához kívántató feddhetetlen jellem kifejlésztésre fordítottatott.* Tankönyvekül a népiskolai tankönyvek használtattak; tanítási nyelvül azt a nyelvet kellett használni, a melyen azon népiskolák tanítottak, a melyek számára az intézet növendékeit kiképezte. A gazdaságtan csak elméletileg tanított; a pedagógiai gyakorlati kiképzésre azonban nagy gondot fordítottak. Minden intézet köteles volt részletes tantervét és leczkerendjét elkészíteni és azt megerősítés czéljából a helytartó-tanács elé terjeszteni. A tankepesítő vizsgálatok a tankerületi főigazgató, az egyházi tanfelügyelő és esetleg a helytartó-tanács biztosa jelenlétében mentek végbe, tagjai voltak a bizottságnak az igazgató, a tanárok és a hitoktatók. A vizsgálat szóbeli volt, a biztos kívánságára azonban írásbeli dolgozatot is kellett készíteni. A tanítónőképzés 1856-ban hozatott be hazánkba, lényegében véve megegyezett a férfi-tanítóképzéssel. Az alreál- és polgári iskolák tanítóinak képzése két évig tartó tanfolyamon, három szakon történt; a felvétel alapja a 17 életév betöltése és a 6 osztályú főreáliskola elvégzése volt. A tanfolyam bevégzése után képesítő vizsgálatra bocsáttattak a jelöltek. Egynehány elemi tanítóképző már ez idő szertint is internátussal vala egybekötve, ezek seminariumoknak nevezettek.

A tanítóképzést ilyen állapotban, a felekezeti képzőket legnagyobb részt működésben találta az új alkotmányos aera. Hogy mi történt azután, nevezetesen, hogy minő irányt vett a 68. évi törvény alapján a tanítóképzés ügyének fejlődése és hogyan jutott el a fejlődés lépcső-

jén mai szervezetéhez, fejlettségének mai fokához: azt nem szükséges ezen folyóirat olvasói előtt ismertetnem, áttérek azért ezen rövid visszapillantás után a Jelentésnek a tanítóképzők jelen állapotát feltüntető részére.

1. *A képzők száma* ezen tanévben is 71 volt. A képzők számának fokozatos emelkedését a következő adatok tüntetik fel: 1870-ben volt 47, 77-ben 65, 81-ben 72 és 93-ban 71 tanító- és tanítónőképző-intézet; a létszám tehát 81-ben volt a legnagyobb. Jellemző ez adatokra nézve továbbá az, hogy a nőképzők száma 1870 óta fokozatosan emelkedik, mert a míg pl. 1870-ben 7, 77-ben 14 és 81-ben 17, addig 1895-ben már 22 volt ezek száma. A Jelentés erre vonatkozólag a következőket mondja: «megnyugtató jelenség ez, mert a tanítóhiányt a jövőben, még pedig nem is a messze jövőben, a tanítónők fogják megoldani». A tanfolyamok száma 240 volt, egy intézetre tehát átlag 3·38 tanfolyam jutott; de nemcsak egyes tanfolyamok, hanem a törvényben megállapított *gyakorló iskolának hiánya* is hátráltatta egyes intézeteknél a helyes tanítóképzést. A jelentés erre vonatkozólag (ki tudja hányadszor?!) ezeket mondja: «A közoktatási kormány oda fog törekedni, hogy a lehető legrövidebb idő alatt a felekezeti képzők szabályszerű gyakorló iskolával láttassanak el; e nélkül a gyakorlati tanítóképzés kétséges eredményű marad mindenha, mert csak a képzők egyöntetű szervezete mellett lehet az általuk kiállított okleveleknek egyenlő értékük. A törvény megadta a jogot a felekezeteknek arra, hogy tanítókat képesítsenek, de semmi esetre sem jogosította fel őket, hogy a képesítés lényeges alkatrészét elengedjék és a képesítő oklevél kiadásánál kisebb mértékkel mérjenek, mint a törvény, mely nekik e jogot adta».

Jelleg szerint a 71 képző közül volt 25 állami (18 férfi-, 7 nőképző), 27 rom. kath. (13 férfi-, 14 nőképző), 4 gör. kath. 4 gör. keleti (2 vegyes!), 3 ev. ref., 6 ág. év., 1 izraelita és 1 egyesületi jellegű. Fokozat szerint volt 3 polgáriskolai (1—1 áll. fiú- és nőképző, 1 rom. kath. nőképző), 1 nevelőnői és a többi elemi fokozatú.

2. *A tanárok száma* ezen tanévben 768 volt, a mely létszám, bár a tanfolyamok száma apadt, a multhoz képest némi emelkedést mutat. Egy-egy intézetre átlag 10·8, egy-egy tanfolyamra pedig 3·2 tanerő esett. Az alkalmazottak közül:

a) A 25 áll. intézetben működött 170 rendes, 36 segéd-, 41 óraadó és 101 hitoktató tanár; egy tanfolyamra átlag 3·6 tanerő jutott;

b) A 27 rom. kath. képzőben működött 150 rendes, 17 segéd-, 53 óraadó és 26 hitoktató tanár; 1 tanfolyamra átlag 3 tanár jutott;

c) A 4 gör. kath. képzőben működött 12 rendes-, 6 segéd-, 7 óraadó és 4 hittanár; tanfolyamonként átlag 2·6 tanerő;

d) A 4 gör. keleti képzőben működött 18 rendes-, 11 segéd-, 4 óraadó- és 2 hittanár, tanfolyamonként átlag 2·7 tanerő;

e) A 3 ev. ref. képzőben működött 13 rendes-, 5 segéd-, 11 óraadó és 2 hittanár, tanfolyamként átlag 2·6 tanerő;

f) A 6 ág. ev. képzőben működött 19 rendes-, 4 segéd-, 21 óraadó- és 2 hittanár, tanfolyamonként átlag 2·2 tanerő;

g) Az országos izraelita képzőben működött 5 rendes- és 3 óraadó tanár, tanfolyamonként átlag 2 tanár;

h) Az egyesületi képzőben működött 7 rendes-, 14 óraadó- és 4 hittanár, tanfolyamonként átlag 6 tanár (abnormis!).

Legjobban állanak tehát ezen Jelentés szerint is tanerők dolgában az állami képzők.

Van a Jelentésnek ezen létszámmal kapcsolatba hozott olyan néhány sora, hogy indíttatva érzem magamat azok által az itt következő rövid kitérésre.

Ha ezen Jelentés fentebbi adatait a 23. Jelentés adataival összehasonlítjuk, a következő eredményre jutunk. 1893/94-ben az állami tanárok száma 344, 1894/95-ben pedig 348 volt; 1893/94-ben a *rendes tanárok száma 182. egy évvel később már csak 170, vagyis miután a tanári létszám 4-gyel szaporodott, azalatt a rendes tanárok száma 12-vel apadt, a segédtanárok száma ellenben 5-tel emelkedett.* Talán fel se tűnt volna előttem a létszámnak illető alakulása, ha a Jelentésben a következő sorokat nem olvasom: A képezdéknek tanárokkal való ellátott voltát legjobban azt mutatja ki, hogy mennyi a rendes tanárok száma, mert *a rendes tanítóképezdei tanártól lehet legjobban várni, hogy egész tevékenységét, munkaerejét és buzgalmát a szakszerű képezdei oktatásnak szenteli.* Nagyon igaz szavak ezek, igazságukat azonban mi már rég érezzük, következményüket a tanítóképzés ügye már rég sýnyli; a feltűnő bennük azért csak az, hogy valahára a legilletékesebb helyről szállottak el. Ezen miniszteri kijelentés után némi joggal azt várhattuk volna, hogy a miniszter úr (már csak az ügy érdekében is) a jövőben a rendes tanárok számát fogja szaporítani; de nem úgy történt. Az állami tanítóképző tanárság helyzetének teljes megvilágítása érdekében álljanak itt az 1896. év végén megjelent rangsornak reánk vonatkozó adatai: A kinevezett alkalmazottak száma a hét polgári képző és az óvónőképzők alkalmazottaival együtt 236 volt, közülök az elemi tanító- és tanítónőképzőknél 185 működött. Ezen 185 alkalmazottnak az egyes fizetési fokozatokban való eloszlása íme ez: 23 igazgató közül 3-nak 2000, (2 közülök nőképzői), 20-nak 1400 frt fizetése volt; 64 *rendes tanár és tanítónő* közül 10-nek 1600, illetőleg 1400 (köztük 5 nőképzői), 54-nek 1300, illetőleg 1200; 7 *zenetanárnak* 1000 frt. 11 *rendes tanítónőnek* 1000 frt, illetőleg 800 frt, 36 *segéd tanárnak* 800 frt. 28 *tanítónak* 700 frt, illetőleg 500 frt, és 16 *segédtanítónőnek* 600, illetőleg 500 frt fizetése volt. Ha a tanítókat és zenetanárokat rendes tanároknak számítom (a hogyan, úgy látszik, a Jelentés teszi), akkor 133 *rendes tanárral szemben 56 segédtanár áll*, de még ez is mindig a szépített helyzetnek a képe, mert *a valóság az, hogy az elemi tanítóképzői alkalmazottak átlagos fizetése a legkedvezőbb számítással sem éri el az 1000 frtot.* Kettőt kérdezhetünk ezek alapján tiszteletteljesen a miniszter úrtól: először azt, hogy kötelezőnek ismer-e magára nézve gr. Csáky Albinak azon kijelentését (úgy is kérdezhetnők: a törvény azon intencióját), hogy a tanítóképző tanárok a középiskolaiakkal *egyenlő* elbánásban részesítendők? Ha igen, mikor szándékozik azt megvalósítani? Másodszor pedig azt kérdezzük, hogy fentebb idézett szép és igaz szavait,

hogyn egyeztetheti össze azon tényvel, hogy a segédtanárok száma 94 óta ismét 16-tal szaporodott? Nem volna Ó Exzellenziájának tudomása arról, hogy egyes állami képzőkben a növendékek oktatása és nevelése kizárólag segédtanárookra, tehát olyan tanerőkre van bízva, a kiktől maga sem várja, hogy egész tevékenységüket, buzgalmukat és munkaerejüket a tanítónevelésre fordítsák (pl. Csáktornya), és hogy több intézetben ezek vannak túlsúlyban (pl. Igló, Temesvár)? A tanítóképző tanárság helyzetén és, mondhatom, hogy a tanítóképzés ügyén nem segít az, hogy egynémely alkalmazottja az ügy fontosságának megfelelőleg rangosztályoztatik: a tanítóképző tanárság sémének tisztaságát tegye tanügyi kormányunk valahára lehetővé! Ime! ilyen az állami tanítóképző tanárság helyzete. Azonban igazságtalanok és hálátlanok volnánk Wlassics Gyula miniszter úr iránt, ha hálás elismeréssel nem adoznánk aránylag rövid minisztersége alatt is ismételtan tanúsított jóindulatáért; már több ízben biztató ígéretek hallottunk és jóindulatú tényeket láttunk tőle, helyzetünk az utóbbi időben középiskolai, felsőbb leányiskolai, sőt polgáriskolai kartársaink helyzetével szemben mégis napról napra rosszabbodott. Igaz, hogy évtizedek mulasztásának pótlásáról van szó, de nem volnánk a tanítóképzés ügyének méltó szolgálói, ha valahára egész erélyvel nem kérnők jogos érdekeink kielégítését, ha erkölcsi értékünk egész súlyával nem tiltakoznánk a tanítóképző tanári állás mértékének lesúlyosztása ellen.

3. A tanítóképzők növendékeinek száma ezen tanévben 5209, év végén 4826 volt; kimaradt tehát 383 növendék. A növendékek száma az előző évhez képest emelkedett ugyan 167-tel, de a kimaradottak aránya rosszabbodott. A feltüntetett létszámnak 64% át férfi, — 36% -át, nőnövendékek tették ki. Jellemző, hogy a nőnövendékek számaránya 1870-ben 10⁰/₀, — 80-ban 29⁰/₀, 90-ben 29⁰/₀ és 95-ben 36% volt, tehát számarányuk — a férfínövendékek számarányával szemben — bár lassan, de állandóan emelkedik. Egy-egy tanfolyamra átlag 20 növendék jutott, a mely szám a multhoz képest emelkedést mutat. A növendékek segélyezésére 267,897 frt. fordítottak, a miből egy-egy növendékre átlag 78 frt jutott, legnagyobb segély jutott 95 frttal növendékenként az állami, legkevesebb 39 frttal az ág. ev. képzőkben; az összes növendékeknek 65⁰/₀-a segélyeztetett. Jellemző, hogy míg a segélyek összege az utóbbi években emelkedett, annak fejenkénti értéke mégis csökkent, ezt a körülményt csak az magyarázhatja meg, hogy az adatok hiányosak voltak. A Jelentés a segélyezéssel kapcsolatosan ezeket mondja: «Viszonyaink között, midőn az ifjúság nem tolong a tanítói pálya felé: a tanítóképzés csak úgy lesz sikeres, ha az mentől könnyebbe tétetik a növendékekre nézve».

4. A képzők fentartása ezen tanévben 1.248,196 frtot, tehát 53,978 frttal több költséget emésztett fel, mint az előző évben. Ezen összegből 888,601 frt (71⁰/₀ arányban), vagyis 46,118 frttal több, mint az előző évben, az állami képzőkre esik. Érdekes adatok a következők:

Egy állami tanítóképző fentartása átlag 28,222 frtba, egy nőképzőé 54,370 frtba; egy róm. kath. tanítóképző fentartása 6,914 frtba, egy róm. kath. nőképzőé 5,471 frt; egy gör. kath. tanítóképző fentartása

5,892 frt, egy gör. keletie 13,995 frtba, egy ev. ref. tanítóképző fentartása 12,313 frtba, egy ág. ev.-é 7,617 frtba; az izraelita-képző fentartása 21,385 frtba, az egyesületié 15,000 frtba került.

Egy növendék az egyes képzőkben, a fentebbi sorrendet megtartva 390, 535, 120, 44, 81, 121, 167, 180, 182, illetőleg 230 frtba került; tehát legtöbbször (túláságos sokba) az állami tanítónőképzőkben, legkevesebbe (érthetetlenül kevésbe) a róm. kath. tanítónőképzőkben; az utóbbiak ugyanazon kiadás mellett 12 növendéket képeztek, míg az előbbieket 1 növendéket. Míg az előbbi fényűzést kárhoztatjuk, addig az utóbbi jelenséget a tanítóképzés mintájára nézve egyenesen veszedelmesnek tartjuk. *Itt van az ideje, hogy az állam szigorúan utána nézzen a gombamódra szaporodó kath. tanítónőképzőknek!*

5. *Képesítés.* Kiadatot 1428 tanítói oklevél; közülök 1,331 elemi iskolai, 97 polgári iskolai fokozatú, 940 férfi-, 488 nőtanítói. Ezen oklevelek közül 498-at az állam, 459-et a róm. kath. felekezet, a többit a többi iskolafentartó szolgáltatotta ki. A képesítetteknek 16⁰/₀-a magánúton készült elő. Jellemző a különböző jellegű képzőkre nézve az, hogy a képesítettek közül mint magántanuló hány egyén nyert oklevelet; legtöbb magántanulót, szám szerint 119-et 26⁰/₀ arányban képesítették a róm. kath. képzők, utánuk következnek 23⁰/₀-kal az ev. ref.-ok, 19⁰/₀-kal az ág. ev.-ok és legvégül 8⁰/₀-kal az államiak. Már ismételtén rámutattunk arra, hogy a magánúton készültek képesítését nem tartjuk egészséges állapotnak, azért (bár meggátlására már sok történt) az arány csökkentésére az államnak a jövőben is mindent el kell követnie.

A Jelentésnek a tanítóképzésre vonatkozó részét részint összehasonlító, részint az egyes intézetekre vonatkozó részletes és kétségtelenül tanulságos adatok egészítik ki. Ezen adatok közül alljanak itt a következők: Az állami intézetek között legnépesebbek voltak a *modori* férfiképző 110 növendékkel, illetőleg a kolozsvári nőképző 161 növendékkel; legnéptelenebbek a znióváraljai férfiképző 50 növendékkel, illetőleg a pozsonyi nőképző 98 növendékkel; a felekezeti képzők közül legnépesebb volt a *győri* róm. kath. férfiképző 106 növendékkel, illetőleg az angol kisaszonyok budapesti intézete 190 növendékkel; legnéptelenebbek voltak a szarvasi ág.-ev. képző 16 növendékkel és a pozsonyi róm. kath. tanítónőképző (2 évfolyammal) 16 növendékkel. Legtöbbször került a vidéki állami képzők közül a *bajai* férfi (33,790 frt), és a *kolozsvári* nőképző (42,382 frt) fentartása, legkevesebbe a csurgói férfi (19,538 frt) és a szabadkai nőképző (28,748 frt); a felekezeti képzők közül legtöbbször került a nagyszombeni gör. keleti férfi, (27,947 frt) és a temesvári róm. kath. nőképző (14,000 frt), legkevesebbe a szepesheiyi róm. kath. (1800 frt) önálló, a selmeczbányai ág.-ev. gimnáziumhoz kapcsolt férfiképző (1288 frt), illetőleg a nagyszombati róm. kath. (1 évfolyam) nőképző (270 frt). Az állami képzők közül leggazdagabb a budapesti polgári nőképző könyvtára (6445 művel), legszegényebb a budapesti elemi nőképző könyvtára 476 művel. Ez utóbbinak szegénységét e tekintetben alig tudjuk megérteni, ha különösen tekintetbe vesszük még azt is, hogy ez intézet az országban a legrégebbi intézetek közé tartozik és 78,824 frt, tehát *négyszer* akkora összeg, mint pl. a csurgói férfiképzőre

vagy csaknem háromszor akkora összeg, mint a szabadkai nőképzőre fordítatik évenkénti fentartására. A legtöbb képző e tekintetben még fokozott fejlesztést igényel, ha tudjuk azt, hogy pl. a kolozsvári nőképző könyvtárában csak 654, a csáktarnyai és lévai képzők könyvtárában csak 515, illetőleg 550 mű van.

4. Szakirányú iskolák.

Ezen cím alatt a Jelentés a kereskedelmi iskolákról, a keleti kereskedelmi tanfolyamról, a női kereskedelmi tanfolyamokról, az iparostanoncz-iskolákról, a budapesti állami ipariskola és a technológiai iparmúzeumról és a kézügyességi oktatással foglalkozó iskolákról számol be; legtöbb tért adván a felső kereskedelmi iskoláknak, melyeknek szervezése napi renden van, és a budapesti állami ipariskolának.

5. A kir. tanfelügyelők működéséről.

Ezen themával a Jelentés feltűnő röviden bának el; mindössze 1 lapon foglalozdik vele. A tanfelügyelők 4778 napon 5806 iskolában 9803 tanítót látogattak meg; tehát meglátogatták az iskoláknak 35%-át egy-egy tankerületre esett átlag 73 látogatási nap. A míg az állami iskoláknak 79%-át, addig pl. a gör. kath. iskoláknak csak 25%-át látogatták meg. Az iskolák látogatása mellett ügykörükben feldolgoztak 167.070 ügydarabot, résztvettek 1972 közigazgatási bizottsági gyűlésben; résztvettek egyesületi gyűléseken stb. is. Az elfoglaltságnak igen tekintélyes része irodai munkára esett, egy-egy tankerületre átlag 2570 ügydarab jut. Meglátogatták továbbá a tanítóképzőket 116, a nőképzőket 36, kisdedóvónőképzőket 83 esetben; elnököltek felvételi vizsgálaton 24, tanképesítő vizsgálaton 113, igazgató-tanács ülésen 95 alkalommal.

A jövő teendőre vonatkozólag a Jelentés ezeket mondja: *A mennyiségileg rendezendő iskolalátogatás megoldásával karöltve nem kerül ki figyelmemet a közvetlen felügyelet s ez által a tanítási eredmény minőségileg szükséges emelése sem. Eme kérdésre azonban a kísérletezés hátrányos volna, mely okból alaposabb, az egyes esetekre kiterjeszkedő tanulmányokat kell tennem s remélem, hogy azok alapján a látogatás ügyét a közel jövőben rendezhetem.* Előttünk a fentebbi adatok alapján a megoldásnak egyetlen helyes módja világosan áll: a népiskolai tanfelügyelet legfőbb feladatát, *a népiskolák felügyeletét nem képes megoldani*, még kevésbé maradhat tehát ideje és ereje azon nem kevésbé fontos iskolafajok felügyeletére és fejlődésének irányítására, a melyek a népiskolák mellett reá bízottak; ha nem bírja ezt a széleskörű (egy emberi munka- és ismeretkört mindenestire meghaladó) feladatot, *akkor mentessék fel a munka egy része alól és adassék vissza eredeti és legfontosabb hivatásának, a népiskolai felügyeletnek.* A szakfelügyelet behozatala elodázhatatlan szükség különösen a képzőintézetekre, a melyeknek intenzív fejlesztése van napirendre tűzve, *a kérdésnek minden más megoldását kísérletezésnek tartjuk; ha tehát a miniszter úr kísérletezni nem akar, akkor a megoldásnak csak ezt az egy módját választhatja.*

6. Az országos tanszermuzeumról.

A Jelentés ismertetvén a tanszermuzeum történetét és jelen szervezetét, a többi között ezeket mondja: «*Munkába vette az elemi tanítóképezdék normális felszerelése jegyzékének elkészítését.*» Az egyes képzők értesítőinek, de ezen Jelentésnek lapozgatása közben is mind világosabban állott előttem, *hogy erre a normális jegyzékre égető szükség van.* Örömmel olvastam azért, hogy a miniszterium erre vonatkozólag már előkészítő lépéseket tett; a tanszermuzeumi bizottságot illetékesnek találok ugyan ezen munkára, de ha azt akarjuk, hogy a mi kívánságaink is érvényesüljenek, akkor a mi véleményünknek is meg kell nyilatkoznia, a mire nézve *legszélszerűbbnek tartanám, ha egyesületünk válaszmánya a képzők felszerelésének kérdését haladéktalanul napi rendre tűzné.*

7. A magyarországi tanítóegyesületekről.

Ezen cím alatt megtudjuk, hogy hazánkban 291 tanítóegyesület van; közöttük 14 országos, 277 pedig helyi jellegű. A helyi egyesületeknek 26,598 tagja, az országosaknak pedig hozzávetőleg 12,000 tagja van. Az összes egyesületek 87·2⁰/₁₀-ában a hivatalos nyelv a magyar. Hálás köszönettel veheti tudomásul Magyarország tanítószága azon elismerő szavakat, a melyekkel Wlassics Gyula neki adózik, ezek a szavak nemcsak a miniszter jóindulatáról, hanem egész lényét átható azon nemes hevéről tesznek tanúbizonyságot, a melylyel a magyar kultúrát és annak munkáit felkarolja.

8. A legfontosabb közművelődési egyesületekről.

A Jelentés a három országos kulturegyesület, nevezetesen az Erdélyrészi, a Felvidéki és a Dunántúli Közművelődési Egyesület működéséről számol be. Az adatok közül álljanak itt a következők: fentartanak az egyesületek mintegy 275 népoktatási intézetet, különösen óvodákat, segíveznek számos más kulturintézetet, jutalmaznak tanítókat; kulturális célokra fordított kiadásaik mintegy 100,000 frtra rúgnak.

VI. Emberbaráti tanintézetek.

A Jelentés adván közoktatásunk ezen ügyének történetét, részletesen ismerteti a siketnémák váczí m. kir. országos nevelő és tanítóképző intézetét, a törvényhatóságok és a társadalom által fentartott siketnéma iskolákat (szám szerint 7); a vakok budapesti országos tanintézetét, a hülyék és gyengeelméjűek államilag segélyezett budapesti magánintézetét, a dadogók és hebegők tanfolyamát. Bár közoktatásunk ezen ága messze van még a művelt Nyugaténak fejlettségétől, az utóbbi évek rohamos fejlődése mégis konstatalható.

VII. Művészet.

Ezen cím alatt megismerkedünk a festészeti m. kir. mesteriskolával, az országos m. kir. mintarajziskola és rajztanárképzővel, a m. kir.

iparművészeti iskolával, az országos m. kir. zeneakadémiával és az országos m. kir. színművészeti akadémiával.

VIII. Muzeumok és műemlékek.

Ezen szakasz a következő címeket foglalja magában: magyar nemzeti muzeum, az országos képtár és történelmi képcsarnok, az országos m. kir. iparművészeti muzeum, a m. kir. technológiai iparmuzeum, vidéki gyűjtemények, országos muzeum és könyvtárbizottság, és a műemlékek fentartásáról.

*

Ismertetésem hosszúra nyult; úgy hiszem azonban, hogy nem végeztem haszontalan munkát. Ezen Jelentésben le van rajzolva az az út, a melyet a magyar nemzet kulturális fejlődésében megtett, fel van tárva az az eredmény, a mit egy ezredév küzdelme után elért. Áttekintve az eredményt, kimondhatjuk, hogy szégyenkezésre nincs okunk: nem haladtunk ugyan a kultúra terén versenyző nemzetek élén, de haladtunk, sőt a versenyzők között voltunk. Még kevésbé van azonban okunk az elbizakodásra, mert kulturánknak úgyszólván minden egyes ága, mindenek fölött pedig népnevelésügyünk s ennek keretében tanítóképzésünk fejlesztésre vár. A fejlődés garanciáit egyrészt a Jelentésben feltüntetett s aránylag rövid idő alatt elért eredményekben, tehát nemzetünk életképességében, másrészt kulturánk ez idő szerinti vezérében, Wlassics Gyula miniszter úrban találhatjuk fel, a kinek eddigi működése, programja és egyénisége biztosítékul szolgálhatnak arra nézve, hogy a multban gyakran megtévedt, legtöbbször pedig idegen irányzatokkal elárasztott kulturánk valahára a nemzeti irányú fejlődés útját ezen nemzetünk második évezredét egyedül biztosító helyes utat megtalálta. Adja az Ég, hogy kulturánk haladása ebből a helyes kerékvágásból ki ne zökkenjen soha!

Mohar Főzsef.

Tanítóképzésünk törvényhozás útján való rendezése.

Szászország tanítóképző-intézeti törvénye. — Poroszország tanítóképesítése. — Nagy László javaslattevezete.

A közoktatásügyi költségvetésnek nem rég befejezett országgyűlési tárgyalása és különösen a közoktatásügyi miniszter úrnak azon alkalommal tartott beszédjei ugyancsak kevés reménnyel kecsegtettek, hogy a hazai tanítóképzést már legközelebb egy kultúr- és nemzeti állam követelményeinek megfelelőleg törvényhozási úton rendezék: mind a mellett azt hiszem, nekünk ezután is kötelességünk e kérdés megoldását előkészíteni úgy, hogy a kormány, ha rendezését elhatározza, arra kész, határozott tervet találjon.

Föltűnő ugyan, hogy míg a nyugati kultúrállamokban majdnem kivétel nélkül régóta érvényesül az államhatalmat megillető befolyás a tanítóképzésre és a népoktatásügyre általában, addig a magyar állam ezt a befolyást mai napig nélkülözi. Pedig nálunk sokkalta fontosabb

érdekük teszük azt szükségessé, mint másutt. Ez alkalommal azonban nem ezt a kérdést akarom fejtegetésem tárgyává tenni, hanem Nagy László javaslatvezetéséhez kívánok szólni, melyet nagyon alkalmasnak tartok arra, hogy azon az alapon a fontos kérdés megvitatása tovább folyjék.

Mielőtt érdemlegesen hozzászólnék, talán nem végezek felesleges munkát, ha előbb *Németország* és *Ausztria* erre vonatkozó intézkedéseit ismertetem. De megjegyzem előre is, hogy külföldi minták szolgálai utánzását nem ajánlom, hisz nem mind jó, a mi külföldi, és a mi másutt jó is, nem szükségkép jó nekünk is. Másrészt azonban kétségtelen, hogy ily törvénytervezet készítésénél nagyon hasznos a fejlettebb állami étellel bíró Nyugat hasonló törvényes intézkedéseinek ismerete.

Szászország tanítóképző-intézeti törvénye.

Tudtommal Németországban egyedül a szász királyság az, a hol a tanítóképzést külön törvényenyel s nem csupán a népiskolai törvényen alapuló rendeletekkel szabályozták. De egészen külön törvény a tanítóképzésre ott sincs, mert az a bizonyos törvény, melyet az alábbiakban ismertetni fogok, egyúttal a gimnáziumokra és reáliskolákra is vonatkozik. ¹⁾

Czíme a törvénynek :

Az 1896. évi aug. 22-iki törvény a gimnáziumokra, reáliskolákra és tanítóképzőkre vonatkozólag, az 1877. évi jan. 29. végrehajtási rendelet, tanítási és vizsgálati szabályzatokkal együtt.

A szokásos királyi bevezetés után általános határozatok következnek, melyek mind a három iskolanemet illetik.

Az általános határozatok I. §-a szerint ez a törvény a gimnáziumokra, a kétféle reáliskolára és a tanító- és tanítónő-képzőkre vonatkozik, tekintet nélkül jellegükre.

Mert bár Szászországban ez intézetek többsége állami, mégis vannak ott is felekezeti, községi, sőt alapítványi és magán-intézetek is. Tanítóképző van 19, és pedig 15 egészen állami, 1 kath., 3 alapítványi intézet állami kezelésben. Ezek közül 2 tanítónőképző.

A 2. §. ezen intézetek *állításáról* szól, mi, ha nem az állam által eszközöltetik, az állami hozzájárulásával és felügyeletével történhetik csak

A 3. §. a *fenntartásról* szól. Idegenektől jó magas tandíjat szednek.

A 4. §. a *legfelsőbb iskolai hatóságról* és annak hatásköréről szól. Ez a vallás- és közoktatásügyi miniszterium. Az állami intézetek a miniszter közvetlen felügyelete, vezetése és kezelése alatt állanak, az nevezi ki a tanítókat. Nem állami jellegű, de állami kezelés alatt álló intézetekhez is a miniszterium nevezi ki a tanerőket és vezeti azok ügyeit. A magánjellegű intézeteknél a miniszteriumot megilleti a hozzájárulás joga a tanerők alkalmazásakor és előléptetésekor, a hozzájárulás kötelességeik megállapítására és fizetésökre nézve. Végül valamennyi intézetnél miniszterium hagyja jóvá a minden tanév elején benyújtott tantervet, vala-

¹⁾ Mikor 1890-ben Németországban jártam, akkor szereztem meg Drezdában; azóta ott e tekintetben nevezetesebb változás nem történt.

mint ő engedélyezi a tankönyvek használatát; továbbá évenkénti rendes és a szükséghez képest rendkívüli felügyeletet végeztet.

Az 5. §. a magánjellegű intézetek magánkezelését szabályozza, mely, mint az előbbi látható, csak az ökonomikus kezelésre terjed ki. A többire nézve a döntés minden esetben az államot illeti.

A 6., 7. és 8. §. egészen a gimnáziumokra és reáliskolákra vonatkoznak.

A 9. §. a *tanítótestületről* szól, melynek élén az igazgató áll, kit az intézet közvetlen vezetése illet. Minden osztály élén van az osztályfőnök. Az intézet összes állandó tanítói s tanárai teszik a testületet.

A végrehajtási rendelet azután részletezi a törvény ezen szakaszát, meghatározva külön-külön az igazgató, osztályfőnök és testület hatáskörét. Az igazgató *saját felelősségére csak az intézet ökonomikus (anyagi természetű) ügyeit intézi*, az intézet szellemi ügyeire nézve mindenkor meghallgatja a testületet és végrehajtója a testület határozatának. Ha a testület határozata felfogásával ellenkezik, a felsőbb hatóság döntését kell kérnie végrehajtás előtt. A nem állandó tanítók csak tanácskozási joggal bírnak. Az osztályfő vezető az osztálykönyveket és gondoskodik róla, hogy az osztályában a tanítók ne egyszerre, hanem egy hónapon belüli időben arányosan szétosztva adják ki írásbeli és másféle feladataikat, hogy a növendékek egyszerre túlságosan meg ne terheltessenek. *A testület legfőbb feladata a tanításban és nevelésben az egységes, egyöntetű eljárás létesítése.* Tanácskozásairól jegyzőkönyvet vezetnek mindenkor; a rendes tanácskozások havonkéntiek.

A 10. §. a *tanítás rendjéről* szól. Ide tartozik a tanítás célja, a tananyag felosztása, a vizsgálatok mikénti megtartása; és a kötelező tantárgyak alól adható fölmentés.

Ezen pont alapján készültek ezután külön a tanítóképzőkre vonatkozó tanítási és vizsgálati szabályzatok, melyekről alább külön szólok.

A 11. és 12. §§ a gimnáziumokra és reáliskolákra vonatkoznak.

A 13. §. az iskolai *rendszabályzat* elkészítésére ad utasításokat; a tanári testület készíti el. Minden növendék kap egy nyomtatott példányt.

A 14. §. az iskolai *fegyelemről* és *büntetésről* szól.

Érdemes ebből a következőt felemlíteni. Ha valamely növendék akár nagyfokú hanyagságot, akár rossz erkölcsi magaviseletet tanúsít, úgy, hogy az intézetben maradása káros a többi növendékre, *elbocsátható* (Entlassung). Ha az elbocsátó határozat nem egyhangúlag hozott, a felsőbb hatóság dönt. Az először elbocsátott növendék más intézetbe felvehető. A másodszer elbocsátott növendék egy év múltán ismét fölvehető valamely intézetbe utolsó kísérlet végett. A harmadszer elbocsátott növendék nyilvános intézetbe többé nem vehető föl. Valamennyi nyilvános intézetből való *kizárást* botránysos erkölcsi vétségek folytán csak a legfelsőbb hatóság mondhat ki a tanártestület javaslatára.

A végrehajtási rendeletben megvan aztán az iskolai büntetések tizenkét fokozata. Ezek között az elzárás, továbbá a carcer is, koplással is súlyosbítva, szerepelnek, a tizenkettedik az elbocsátás. Az első

négy büntetést a tanító, az ötödiket csak az igazgató, a többi hatot csak a tanári testület szabhatja ki.

A 15. §. az iskolai szüneteket (vacatiót) állapítja meg.

A 16. §. az iskolai épület kellékeiről szól.

A 17., 18., 19. §-ok a tanítóképző-intézeti tanítókról, ezek képe-
sítéséről és kötelességeiről, a 20., 21., 22. §-ok a tanítók jogairól- és
pedig élethossziglani alkalmaztatásukról, fizetésükről²⁾, a fizetés elvoná-
sáról, bírói lefoglalásáról; a 23. §. a költözködesi költségekről, a 24. §.
a szabadságotatásról (az igazgató hét napi szabadságot adhat); a
25. §. a nyugdíjképességről és végkielégítésről szól.

A 26. §. a tandíjról, a 27. §. a tanárok iskolai kötelességeiről, a
28. §. a tanárok tanítási óraszámáról, a 29. §. a helyettesítésről, a
melléktoglalkozásokról, a 30. §. a tanári állás önkényes elhagyásáról,
a 31. §. a tanárok athelyeztetéséről, a 32. §. a felfüggesztésről, a 33. §. a
nyugdíjazhatásról, a 34. §. a fegyelmi határozatokról szól.

A 35. §. végül megállapítja, mily feltételek mellett állíthatók magán-
intézetek.

Ezen általános határozatok után következnek a *különös határozatok*, külön-külön a gimnáziumokra, a kétféle reáliskolára és a tanító-
képzőkre (Volksschullehrer-Seminare). Folytatom a tanítóképzőkre vonat-
kozó határozatok ismertetését.

Az 56. §. a tanítóképzők célját tűzi ki. Az 57. §. az *évfolyamokat és felvételt* határozza meg.

A szászországi képzők *hat évfolyamúak*, de tizenhárom éves növen-
dékeket vesznek fel, a kik az ottani u. .n közép fokú elemi iskolát végez-
ték vagy annak megfelelő képzettséggel bírnak. Ez valamivel több, mint
a mennyit a mi teljes elemi népiskolánk nyújt.

Egy osztályban *huszonöt növendéknél* többnek nem szabad lenni.
Ha többen kérnek felvételt, az intézet vagy párhuzamos osztályokat
állít, vagy a kérvényezőket a fennálló rendelet értelmében más intéz-
zetbe utasítják.³⁾

Az 58. §. a tanítóképzők *tantárgyait* sorolja elő. A tantárgyak
között van a *latin nyelv is*, még pedig hetenkénti huszonhárom órában
tanítatik a hat évfolyamban. A pedagógia tárgyai ilyenek vannak
megjelölve: pedagógia katechetikával, lélektannal és logikával együtt.
Gazdaságtan, kézimunka nincs; csak a tanítónőképzők tantárgyai közt
találom a női kézimunkát és a latin helyett a francia és angol nyelve-
ket. A felsőbb öt osztály növendékei közül azok, kiknek orvosi vizsgá-
lat szerint zenei hallásuk épen nincs, a zenétől fölmenthetők, de nem
az énektől. A gyorsíras három évfolyamban mint nem köteles tantárgy
tanítatik.

²⁾ Az igazgatók fizetése 4800—5400 márka között változik, ezenkívül szabad lakás
az állandó főtanítók fizetése 2100—4500 márka között változik; az igazgatók három fizetési
osztályban vannak, u. m. 4800, 5100, 5406; a főtanítók nyolc osztályban; a tanítók egy-
harmada tanítói képesítéssel, a többi akadémiai képesítéssel bír.

³⁾ Mikor 1890-ben Drezdában voltam, a Frigyes-városi tanítóképzőnek 250 növen-
déke volt, 8 párhuzamos osztályal.

Az 59. §. mondja, hogy a tantervet, a tanczért a legfelsőbb hatóság határozza meg. Egy osztály óraszámja nem lehet több hetenként harminczhatnál, bele nem számítva a zenei és gyorsírási tanítási órákat.

A 60. §. a *gyakorlóiskoláról* szól, mely középfokú népiskola, négy osztálylyal, osztályonként legfeljebb huszonnégy tanítvánnyal. A gyakorló iskola a tanítóképző igazgatójának vezetése alatt áll, tanítói részint a tanítóképző tanárai, illetőleg tanítói, részint maguk a növendékek. A végrehajtási rendelet azután részletesen meghatározza a gyakorlóiskolának viszonyát a többi elemi népiskolákhoz.

A 61. §. az internatusról, a 62. §. a közös étkezésről, a 63. § az ösztöndíjas növendékek ösztöndíjának elvonásáról szól.

A 64. § a *tanerők képesítését* állapítja meg. Kitünő néptanítók is nevezhetők ki a tanítóképzőkhöz, de számuk a tanerők egy harmadánál (egy intézetben) nagyobb nem lehet. Két harmadának tehát felső iskolai képesítése van.

A 65. § a tanítóképzők tanárainak köteleességeit sorolja el. Ezek között van az is, hogy az internátusi felügyeletnél valamennyien tartoznak segíteni.

A 66. §. azon vizsgálatot rendeli el, melylyel a tanítóképző-intézeti tanulás befejeződik, melyet *tanítójelölt-vizsgálatnak* neveznek (Schulamtschridaten-Prüfung.)

A tanítójelölt-vizsgálatra és a két évvel később kötelező tanítóképesítő-vizsgálatra (Lehrerbefähigungs-Prüfung) vonatkozó rendelkezések ebben a törvényben nincsenek meg, hanem a népiskola ügyet rendező 1873. ápril. 26-iki törvényben foglaltatnak, mely utóbbi, sajnos, jelenleg nem áll rendelkezésemre.

A 67. §. a *felügyelő hatóságokról* szól. «Az áll. tanítóképzők a legfelsőbb iskolai hatóság (tehát a miniszterium) közvetlen vezetése, felügyelete és kezelése alatt állanak.» A többiek fölött a miniszterium a legfelsőbb felügyeletet gyakorolja a már fennebb érintett módon.

A tanítónőképző-intézetekre vonatkozó rendelkezések csekély mértékben térnek el az előbbiektől.

Ezután következnek a törvény alapján készített gimnáziumi és reális iskolai tanítási és vizsgálati szabályzatok, a tanítóképzőket illetőleg pedig a tanítóképzők szabályzata, mely három részre oszlik: tanítási, felvételi és a félévi és évvégi vizsgálati szabályzatra.

A *tanítási szabályzat* részletezi, a mit már fönnebb elmondunk a tanításról. Így a 2. § mondja, hogy a zongora-, hegedű- és orgona-tanítás nem szükségkép osztályonként, hanem csoportonként történhetik.

A 6. §-nál kezdődik a tantárgyak kissé részletezett tananyagának elősorolása. A latin nyelvi tananyag között a legfelső (német rend szerint: első) évfolyamban Sallustius, Livius, Cicero és megfelelő költői szemelvények vannak megjelölve olvasmányul.

A tornászattól szintén fölmenthetők a növendékek orvosi bizonyítvány alapján.

Egyébként nem tartom szükségesnek, a tananyag részletezését ismertetni. Csak annyit jegyzek meg, hogy a pedagógiai szaktárgyak

itt is csak a harmadik osztályban (tehát negyedik évfolyamban) fordulnak elő.

A tantervtől való eltérésre kellő indokolás alapján a miniszteriumtól kell engedélyt kérni. A tanárok minden hó végén főbb vonásokban beírják az elvégzett tananyagot egy arravaló könyvbe.

A *felvételi szabályzat* részletezi a felvételre vonatkozó feltételeket, melyek közül a következőket említem meg.

Minden kérvényező felvételi vizsgálatot tesz. A ki magasabb képzettséggel jön, mint a milyen elő van írva, magasabb évfolyamba vehető fel. A ki a felvételi vizsgálatot letette, orvosi vizsgálatnak vették alá, kivétel nélkül. A kinek nagyobb testi fogyatzása van, föl nem vehető. Zenei előképzettség kívánatos, stb.

A felvételtől pontos jegyzőkönyvet vezetnek. Minden felvett növendék reversalist állít ki, melyben kötelezi magát, hogy kiképeztetése után bármely rábizandó szászországi segédtanítói állást el fog látni mindaddig, míg a tanítóképesítő vizsgálatot (melyet Wahlfähigkeitsprüfung-nak, választhatóságra képesítő vizsgálatnak is neveznek) le nem teszi; ellenkező esetben minden tanév után, melyet a tanítóképző-intézetben töltött, 120 márkát fizet a miniszterium pénztárába. 120 márkát fizet akkor is minden év után, melyet az intézetben töltött, ha az intézetet idő előtt elhagyja. A felvétel ünnepességét emeli az egész tanártestület jelenléte.

A *félévi és évi vizsgálati szabályzat* szerint a félévi vizsgálat az elméleti tárgyakból rendszerint csak írásbeli, az ügyességi tantárgyakból pedig gyakorlati; az évvégi vizsgálatok írásbeliek és szóbeliek. Egy osztály szóbeli vizsgálata nem tarthat tovább két-három óránál. A vizsgálat után a tanártestület megejti az osztályozást. A szorgalomra és magaviseletre egy és ugyanazon négy osztályozási jegy fordul elő és pedig: nagyon kielégítő (1), kielégítő (2), nem mindig kielégítő (3) és ki nem elégítő (4). A tantárgyakból való osztályozásra hat jegy van, hasonlók a mieinkhez. A bizonyítványt megküldik a szüléknek. A ki valamely tantárgyból elégtelent kap az év végén, ismételt; ha azután is elégtelen, elbocsáttatik. A ki a magaviseletből két félévben egymás után ki nem elégítőt kap, szintén elbocsátható, a fönnebb említett rendelkezések alapján.

A bizonyítványokra, ha szükségesnek látják, külön jegyzetben ráírják, hogy az illető p. o. a zenében nagyon kiválik, vagy írása rendkívül rossz s effélett.

A tanítónőképzőkre vonatkozó tanítási és vizsgálati szabályzat lényegében azonos az előbbennivel.

Eddig van Szászország tanítóképző-intézeti törvénye. A tanítóképző-intézeti érettségi vizsgálat (a mint ott nevezik: tanítójelölt-vizsgálat) és a tanítóképesítési vizsgálat, minként említettem, a népiskolai törvény alapján külön van szabályozva.

Azonban ismertetésem nem volna teljes, ha legalább egy-két szóval nem emliteném azt a szabályzatot, mely a *köszépiszkolákra* (a gimnáziumokra és reáliskolákra), *tanítóképző-intézetekre felsőbb népiskolákra képesítő vizsgálatot tartalmazza.*

Az 1865. jun. 1., illetőleg 1874. nov. 3. rendeletek alapján azon okleveles tanítók, kik kítűnően vagy nagyon jól (első és második osztályozási jeggyel) vannak képesítve, *mint rendes hallgatók látogathatják az egyetemet*; sőt még azon előnyben is részesülnek, hogy nem három évi (mint a gimnáziumi és reáliskolai érettségít tett hallgatók), hanem csak két évi felső iskolai (akadémiai) tanulásra vannak kötelezve s azután letehetik a tanári vizsgálatot, mely tanítóképző-intézeti, reáliskolai és felső népiskolai oktatásra képesíti őket.

E végből a lipesei egyetemmel kapcsolatban fölállítottatott egy *vizsgáló bizottság*, mely három osztályból áll, nyelv-történeti, pedagógiai és mennyiségtan-természettudományi osztályból. A tanítók csak a pedagógiai osztály előtt tesznek vizsgálatot, a gimnázium és reáliskolai érettségít tett hallgatók valamennyi osztály előtt tehetnek.

A bizottság pedagógiai osztálya a következő, mindenkire kötelező tárgyakból vizsgál: philosophiából, különös tekintettel a logikára és psychológiára; nemet nyelv és irodalomtörténetből; neveléstan-, tanítástanból és a nevelés történelméből; továbbá a következő szaktárgyakból, melyek közül minden jelöltnek legalább kettőt-hármat kell választani: hittan, latin, franczia, angol nyelv, történet, földrajz, mennyiségtan, physika és a leíró természettudományok (növény-, állat-, ásványtan).

A poroszországi tanítóképesítés.

Azon szabályzat, mely a porosz tanítóképesítő vizsgálatot szabályozza, 1872. okt. 15-én adatott ki a kir. porosz vallás- és közoktatásügyi miniszterium által. (Falk miniszter híres «Allgemeine Bestimmungen»-jei. Tudtommal lényeges változás nem is történt azóta Poroszországban a tanítóképesítésen.

Ezt nem paragrafusonként, hanem csak főbb, ránk nézve érdekes vonásaiban fogom ismertetni.

A tanítóképző-intézet elvégzése után a növendékek elbocsátó vizsgálatot (így hívják) tesznek, mely ideiglenesen képesíti őket a tanítói állás betöltésére. A vizsgáló-bizottság a tartományi iskola-tanács kiküldöttjének elnöklete alatt, azon kerület kormányának, melyben a tanítóképző van, egy képviselőjéből, az illető tanítóképző igazgatójából és összes rendes tanáraiból és tanítóiból áll. Minden tanítóképzőben van tanítóképesítő vizsgálat. A kerületi iskolafelügyelők jelen lehetnek a vizsgálaton, de nem tagjai a vizsgálóbizottságnak. Az elbocsátó vizsgálat áll írásbeli és szóbeli részből, mindkettő nagyon hasonló a mi tanítóképesítő vizsgálatunkhoz. A kinek írásbeli vizsgálata nagyon jól sikerült, a szóbelitől részben vagy egészen fölmenthető.

Ezen elbocsátó vizsgálat után két, legfőljebb öt évre a tanítók azon kerület tanítóképzőjében, melyben alkalmazva vannak, *tanítóképesítő vizsgálatra* jelentkeznek, melyet ha letesznek, véglegesen alkalmazhatók.

A vizsgáló-bizottság ugyanaz, mint az elbocsátó vizsgálatnál. A jelentkezés a kerületi tanfelügyelő útján történik. A kérvényhez melléklendő az illető község iskolafelügyelőjének bizonyítványa; továbbá egy a jelölt által tetszés szerint választott tétel írásbeli kidolgozása, mely-

ben a felhasznált források megjelölendők; egy általa készített rajz, és egy próbaírás. Ezek alapján dönti el a tartományi iskola-tanács, bocsátható-e a kérvényező tanító-képesítő vizsgálatra, vagy sem, Ha igen, akkor az illető tanítóképzőhöz utasítja. A jelölt nem kötelező szaktárgyakból és oly tárgyakból, melyekből gyenge osztályjegyet kapott, az elbocsátó vizsgálaton is kérhet vizsgálatot.

A tanítóképesítő vizsgálat ismét szóbeli és írásbeli, és egészen olyan, mint a minőnek mi tervezzük a mi jövőbeli képesítőnket. Kiterjed a pedagógiára és a népiskolai tantárgyakra; habár a vizsgálóbizottságnak jogában van valamely jelölt ismereteit alaposabban is megvizsgálni. Őt osztályozási jegy van. A ki elégtelen jegyet nem kapott, oklevelet nyer.

Oly jelöltek, kik *jól* tették le a tanító-képesítő vizsgálatot (a 26. §. szerint), némely középiskolák (Mittelschulen) alsó osztályaiban és a felsőbb leányiskolákban való tanításra is képesíthetők.

Ezzel azonban nincsenek képesítve ezen intézetek felsőbb osztályaiban való tanításra. Erre külön kell megszerezniök a képesítést. Ezen középiskola elnevezésen nem gimnáziumokat és reáliskolákat kell érteni, hanem a mi teljes polgári iskolánkhoz hasonló iskolákat (ipariskolákat). Ezekre is készülhet minden tanító magánúton és megszerezheti a képesítést.

A ki pedig tanítóképző-intézeti igazgató vagy tanár, praeparandiai igazgató, középiskolai vagy felsőbb leányiskolai igazgató akar lenni, annak *igazgatói vizsgálatot* (Rectorprüfung) kell tenni. És erre is bocsátják a tanítókat, ha megszerezték az illető magasabb iskolára a tanító-képesítést.

Végül megjegyzem, hogy nincs Németországban egyetlen állam sem, melyben a tanítóképesítés egészen az állam rendeletei, vezetése, ellenőrzése alapján nem történik; mindenütt az *állam* az egyetlen határozó tényező, bár tekintettel van a felekezetek érdekeire és belevonja őket a munkába. Württembergában egyetlen-egy tanítóképesítő vizsgálóbizottság van és pedig Stuttgartban. Még a kath. Bajorországban is állami ügy a tanítóképzés és képesítés.

As ausztriai tanítóképzést és képesítést az 1886. jul. 31-én kiadott szabályzatok és rendeletek szervezik és e szervezet hasonló ahhoz, mint a milyent mi kívánunk. Ott is a tanítóképző-intézeti tanfolyam bevégzése után először érettségit tesznek (Prüfungen der Reife), azután két év múlva következik a tanítóképesítő. Ezekből a szabályzatokból, melyekben szintén sok érdekes van, megemlítem azt, hogy az egyes évfolyamokkal tartani szokott évi vizsgálatokat Ausztriában csak a kétesekre terjesztik ki, a kiket beható vizsgálatnak vetnek alá. Továbbá nevezetes, hogy ha a tanári kar két tagja kívánja, rendkívüli conferentia tartandó.

Ime, ha egyéb nem, legalább az látszik a közlött ismertetésből, hogy Németországban több bizalommal vannak a tanítói oklevél iránt. *Nem zárják el a tanító elöl a továbbhaladás útját annyira, mint nálunk.*

A törekvő tanítókból kellő készség után polgári s ehhez hasonló iskolai tanítóképző-intézeti tanár, igazgató, felügyelő lehet. És képzelhető, mennyire sarkalhatja ez a fiatal tanítókat.

Nálunk csak polgári iskolai tanító lehet. Lehet ugyan tanítóképző intézeti, felsőbb leányiskolai tanár és tanfelügyelő, de csak kivételesen és vizsgálat nélkül is, a mi ismét nem helyes.

Emeljük mi is a hazai tanítóképzés színvonalát, nem papiroson, (hisz papiroson a mienk is oly magas, mint a németországi), hanem a tanítás intensitását és az intézetek beléletét illetőleg; javítsuk a képesítő vizsgálatot; de azután nyissuk meg nagyobb mértékben a tanító számára a továbbhaladás útját.

Tudom, nálunk több a teendő, mint másutt, nagyobbak az akadályok; de ha tenni akarunk a nemzeti és kultúr-állam érdekében: akkor mihamarabb rá kell szánunk magunkat nagyobb szabású újításra.

Nagy László javaslattervezete.

Mint fennebb is mondtam, Nagy László tervezetét nagyon alkalmasnak tartom arra, hogy *irányt és alapot adjon* egy, a tanítóképzést szabályozó törvény és a hozzá szükséges rendeletek és szabályzatok készítésére.

A tervezet diszpozícióját is helyeslem, mely a következő: 1. a tanítóképző-intézetek állítása és elhelyezése, 2. szervezet, oktatás és nevelés. 3. felvétel, 4. a tanítók képzése, 5. a tanítóképző-intézeti tanárok képzése és képesítése, 6. a tanári testület és igazgatás, 7. a tanárok fizetése, 8. a fegyelmi eljárás, 9. a felügyelet. De a felvételről szóló szakasz talán inkább a szervezetről szóló elé való.

Az első szakasz elé ki kellene tenni, hogy a teendő intézkedések (törvény) hatálya mely intézetekre terjed: államiakra és felekezetiekre egyaránt.

Ellentétet találok az első szakasz 3. pontja (lásd a M. Tanítóképző 1896. IX. nov. füzetét, 394. oldal) és a kilencedik szakasz 3. a) pontja között. Az első szakasz 3. pontja ezt mondja: «Az állam által adott segély fejében s ennek arányában a kormánynak befolyás biztosítandó az illető (felekezeti, községi, stb.) intézetek vezetésére s kormányzására, a melynek feltételei törvény által állapítandók meg s esetről-esetre szerződésileg biztosítandók.» Ezt elhagyandónak tartom, s megtartandónak a kilencedik szakasz 1. és 3. a) pontját, mely eképen szól: 1. p. A hazai összes tanító- és tanítónő- és kiseddévóképző-intézetek egységes állami felügyelet alá vonandók.» 3. a) p. A tanítóképző-intézeti tanfelügyelő (főigazgató) joga és kötelessége mind az állami, mind a felekezeti, községi, stb. tanítóképző intézetekben a) *a képzők összes tanulmányi ügyeire az oktatás és nevelés módjára és eredményére felügyelni; a törvény rendelkezéseinek... végrehajtását ellenőrizni*

Én az ellenőrzés oly mértékét tartom szükségesnek, hogy a főigazgatóhoz évenként beküldendő az óraterv jóváhagyás végett; ő hagyja jóvá a tankönyvek használatát, az intézeti rendszabályokat és nevelési szabályokat; neki jelentendő be tudomásul vétel végett és esetleg a

legmagasabb hatósághoz, a miniszteriumhoz való fölterjesztés végett, az ujonnan alkalmazott tanerő képeztése, fizetése, előléptetése; nevezetesebb fegyelmi ügyek. stb.

Hisz voltaképen a *felügyeleti kérdés* mikénti megoldásától függ a hazai tanítóképzők két harmadának állapota. Ha ezt a kérdést nem oldjuk meg jól, a papiroson írott malaszt marad, mint eddig is, sok intézkedés; sőt az állami tanítóképzők fejlesztése is jó részben ettől függ.

A mi a *felvételt* és a felvételi vizsgálatot illeti (Nagy L. szerint a 3. szakaszt), erre nézve nem tartom szükségesnek egy miniszteri biztos jelenlétét, hanem igenis, az egész tanárkar jelenlétét.

Kívánatosnak tartom továbbá, hogy az orvosi bizonyítvány daczára mi is vizsgáltsuk meg a felvétel előtt a növendékeket az intézeti orvossal. Mindenki tudja tapasztalásból, hogy ez szükséges, mert megtörtént már, hogy vakot, süketet az orvosi bizonyítvány teljesen egészségesnek mondott, a fogyatkozást pedig nem említette föl.

Jó lesz, ha kimondjuk azt is, hogy zenei előképzettség *kívánatos*. E nélkül is fölvehető ugyan a kérvényező; de ez sok szülőt ösztönözne arra, hogy gyermekét idejekorán zenei tanításban részesítse.

A tandíjról szóló pontot ide, a felvételi szakaszba szeretném sorozni. Egyúttal meggondolandónak tartom, feltéve, hogy a tanító számára a tanügy terén kellő előmenetel biztosítatik, — pedig erre is törekszünk: — nem kellene-e nálunk is behozni a reversálist, mely legalább némiképen megakadályozná azt, hogy az ösztöndíjas tanítóképző-intézeti növendékek mindjárt a tanfolyam elvégzése után más pályát kereshessenek. Es pedig úgy, hogy akkor az élvezett ösztöndíjnak egészben vagy részben való visszatérítésére köteleztessenek. Gondolom a tanítónőképző-intézeteknél jelenleg is kell efféle kötelezvényt kiállítani. A felvételi vizsgálat kiterjedjen a középiskola alsó tagozatának tantárgyaira. Egyéb-ként helyesnek találok Nagy L. többi pontjait erre nézve.

A szervezetről, oktatásról és nevelésről szóló szakasz (Nagy L. szerint a 2. szakasz) nagyon fontos. Gondos részletezést kíván.

Az 1. pontjához azt tartom szükségesnek hozzáfűzni: egy-egy évfolyamban 25 növendéknél több nem lehet.

Ha többen jelentkeznek felvételre, más intézethez utasítandók. Ezt azonban rendeletileg kell szabályozni.

Egyik intézetből a másikba való átlépést is kell szabályozni. E tekintetben ma idillikus állapotok vannak. Ha egy növendék valamely áll. intézet II. osztályából kilép évközben, a felekezeti-intézet akár a III. osztályba veszi fel azonnal.

Mindjárt ezután egy következő pontban szükségesnek tartom a *segélyek és ösztöndíjak kiosztását* szabályozni. A miniszterium jelenleg azon kedvező helyzetben van, hogy tekintélyes összeget juttathat az intézeteknek segélyekre, ösztöndíjakra; de hogy annak kiosztása mi-féle szabályok szerint történjék, ez nincs megszabva. Már bármennyire legyen is szükség tanítókra, annyira nem szabad mennünk, hogy hanyagoknak és rossz magaviseletűeknek segélyt és ösztöndíjat adjunk, pedig jelenleg megtörténhetik és meg is történik. Ezt szabályozni kell, és legjobb, mivel nagyon fontos kérdés, ha maga a kormány teszi azt.

A 2. pontot elfogadom. A 3. pontot némileg bővíteni akarom. Így: neveléstan, lélektan és gondolkozástan; magyar nyelv és irodalom.

A zene némely ágai alól (de semmi esetre az énekből), valamint a gyakorlati tornázás alól kellő orvosi indokolás alapján megadhatónak vélem a fölmentést.

A 4. pontot elhagyandónak tartom. Hogy néhány növendék ott maradhasson az intézetben, az jó volna, a szükséghez képest; de valamennyit az intézetben még egy évre visszatartani, különösen gazdasági ismeretek szerzése céljából, az ellenkezik az intézetek céljával.

Az 5. és 6. pontot elfogadom. A 7. pontot némileg változtatni szeretném: *A miniszteri tanterv egyaránt kötelező minden intézetre, tekintet nélkül az intézet jellegére. De minden intézetnek, államinak felekezeti-nek egyaránt, kellőleg indokoltan megengedhető bizonyos eltérés a miniszteri tantervtől.*

A 8. és 9. pontot is elfogadom. A 10. pontot nem tartom egyelőre megvalósíthatónak. Sok állami tanítóképző intézet annyira a városon kívül fekszik, hogy ott hat osztályú elemi gyakorló-iskola talán soha sem lehet. Legfeljebb akkor vihető ki, ha a gyakorló-iskola az intézetben kívül helyeztetik el, a mi különben kivételesen lehetséges. A kérdés legjobb megoldása az volna, ha nem akarunk az eddigi állapotok mellett maradni, hogy az állam az állami intézetek helyén levő községi vagy felekezeti elemi iskolát államósítja. Egyes polgári községek talán hajlandók iskolájukat szívességből is átengedni gyakorlati tanításra; de a felekezetekről nem hiszem azt. A felekezeti képzők pedig szigorúan kötelezendők, hogy tanítóképző-intézetüket szoros összeköttetésbe hozzák elemi népiskolájukkal.

E kérdés megoldása nálunk kétségtelenül nehézségekkel jár; de ha másutt meg van oldva, mért ne lehetne nálunk is úgy. Poroszországban minden tanítóképző mellett osztatlan és nyolcz évfolyamos, bár csak négy osztályos elemi népiskola van, és mindkettő népes, pedig csak az osztatlannak van állandó tanítója, az osztottban a tanítóképző-tanárok és növendékek tanítanak.

E kérdést nálunk egyelőre a helyi körülményekhez képest fog kelleni megoldani. Lehetnek városok, a hol nálunk is két elemi iskolát, egy osztottat és egy osztatlant lehetne a tanítóképző rendelkezésére bocsátani.

A 11. pontot elfogadom. A 12. pontra a következő megjegyzésem van. Jól van: egyik rendes tanár vezesse a nevelést; de határozottan szükségesnek tartom *minden tanárnak bevonását a nevelésnek szorosabb értelemben vett munkájába.* Egy-két ember nevelésére elég egy nevelő; de mennél több egyént kell nevelni, annál több nevelőre van szükség. Az mar legnagyobb részben csak sablonos munka és dresszura, ha egy embernek a ki még tanít is, száz növendéket kell nevelni. Mindenütt a világon mentől több embert vonnak be az internátusi nevelésbe. Hibának tartom, hogy mi az internátusi teendőket egy emberre akarjuk bízni. Egy ember vezesse, de minden tanár el legyen ott foglalva.

Tehát javaslom, hogy az intézet valamennyi tanárai vegyenek részt

az internátus felügyeletében. Természetesen egységes terv szerint történjék az. Nem pusztán mindenkit kötelező internátusi rendszabályok szerint, hanem a tanárok részéről egységes nevelési tantervezet szerint is, melyet a tanári kar kidolgoz, a főigazgató helybenhagy.

A 13. pontot elfogadom. A 14. pontra megjegyzem, hogy a hitoktatás is az állam felügyelete alá helyezendő olyképen, hogy a hitoktatók tanmenetüket, tankönyveiket mutassák be; a módszer legyen az intézet céljának megfelelő.

E szakaszban tartom felemlítendőnek a növendékekkel szemben való fegyelmezés módját, bár ez is, mint több más, a mit fölemlítettem, inkább a törvényhez szükséges utasításokba, szabályrendeletekbe való. De azt hiszem, csak akkor látjuk tisztán a törvény szellemét, ha itt-ott a részleteket is elemezzük,

A fegyelmezés szabályozását illetőleg, mind a büntetés tokozatait, mind az elbocsátást és kizárást illetőleg, lényegében követésre méltónak tartom azt, a mit Szászország tanítóképző-intézeti törvényének 14. §-ából és az ehhez fűzött végrehajtási rendeletből előadtam. Azaz: pontosan meg legyen szabva a tanár, osztályfőnök, igazgató és tanári testület hatásköre; szigorúan szabályozandó az elbocsátás és kizárás is. E tekintetben is tarthatatlanok a mai állapotok; az ember alig hiheti, hogy rendezett államban a mienkhez hasonló esetek léteznek.

E szakaszba tartozik, gondolom, az évi vizsgálatok felemlítése is, melyet Nagy L. tervezetében szintén nem találok meg. Ezt úgy szeretném szervezni, hogy csak a kétesekre terjesztetnék ki. Ha nem így, hát álljon az írásbeliből és szóbeliből. A IV. évfolyam nem tesz évi vizsgálatot, hanem érettségi vizsgálatot.

E szakasz részletezésének tekintendő a már kész részletes tanterv és a most készülő utasítások is.

Reméljük, jó utasításaink lesznek; legalább a közlött általános szempontok nagyon találók. Csak a kivétel legyen megfelelő!

A tanítók képeztéséről szóló 4. szakaszt (M. Tanítóképző 1896. IX. füzet 392. oldal) a maga egészében elfogadom. Csupán a 2. pontra kívánom megjegyezni, hogy kormány képviselőjének tiltakozása elégséges legyen, hogy kellőleg nem készült jelölteknek bizonyítványt ne adjanak.

A tanítóképző tanárok képzése és képeztésére vonatkozó 5. szakaszt (M. Tanítóképző 1896. IX. füzet, 397. oldal) is egészben elfogadom.

Es itt áttérek a 6. szakaszra, mely a *tanári testületről és az igazgatósról* szól, bár e szakasz talán jobb helyen volna, ha 4-diknek tennők.

Nagyon sikerültnek tartom e szakasz részletezését. Istenem, milyen szép is volna tanítóképző tanárnak lenni, ha csak egy része valósulna meg annak, a miért itt lelkesedünk, a mit itt kívánunk. Szinte ábrándosnak tartom kívánságunkat, annyira nem hasonlít hozzá a való. Jelenleg a tanártestületnek annyi hatásköre van, a mennyit az igazgató juttat neki. Az intézmény szervezete bizony nem gátolja semmiben az igazgatót. Ha akar lenni, lehet korlátlan egyeduralkodó is. Nekünk tanároknak pedig jó okunk van jámboroknak lenni, félni az igazgatók

szörnyű haragjától. Ugyan ki bizná fegyelmi ügyét az igazgatótanácsra! Ismerek ugyan derék igazgatókat és tiszteletreméltó igazgatótanácsosokat is. De mi az intézményben, mely állandó természetű, akarunk garanciát.

Jelenleg, különösen, a mi az intézet beléletét illeti, a legtöbb intézetben egyéni rendszert találunk. A tanártestület sok helyütt semmi. De némely helyen még egyéni rendszer sincs, hanem kapkodás, ötletszerűség.

A mai igazgatói állás olyan, melynek minden tekintetben jól megfelelni majdnem lehetetlenség. Az intézet szellemi vezetése és a pedagógiai tárgyak tanítása, hozzá még az iroda: annyi munkát ad, hogy csak kiválóbb munkaerő birkózhatk meg vele. De hol van még a köztartás vezetése, az internatusbeli felügyelet, ellenőrzés, nevelés, — a mit ma szintén, legnagyobb részben, az igazgatók teljesítenek! Sokszor elmondtuk már ezt. És meddig fogjuk még mondogatni? A mi szavunk mindig a pusztaságban elhaló szó marad?

Üdvözlöm Nagy László javaslatának e szakaszát. Megvalósítása megszüntetné a jelenlegi bajok legnagyobb részét.

A 1. pontot azonban mégis úgy fejezném ki, hogy a tanítóképző-intézet az igazgató közvetlen vezetése alatt áll. Mert vezető mégis csak egy lehet. A 2. és 3. pontot elfogadom. A 3. pont elvi jelentőségű. Csak kellőleg képzett tanárok érdemelnek oly hatáskört, mint a melyet e fejezet a tanártestületnek juttat; csak kellőleg képzett tanárok tudnak élni vele.

A 4. pont első része, mely rendeletileg már életbelépett intézkedésre vonatkozik, mivel ez az intézkedés nem bizonyul gyakorlatinak, elejtendő. Nyilvános pályázat útján a miniszter nevezze ki az áll. intézeti tanárokat.

Felekezeti intézeteknél a választást, illetőleg kinevezést, előléptetést a miniszter hagyja jóvá.

A 7. es kivált a 6. pontot nagyon helyeslem; a 7. pontot is. A 8. pontnál is mellőzni kívánom a testület jelölési jogát.

A 9. pontot is elfogadom, de a 8. pont után szükségesnek tartok még néhány pontot felvenni.

A növendékek panasza a tanár vagy igazgató ellen mindenkor a testület elé tartozik.

A testület tanácskozásai havonkéntiak. Ha az igazgató felfogása a testület határozatával ellenkezik, kikérheti a felettes hatóság döntését a végrehajtás előtt.

Ha az igazgatónak valamely tanár ellen, vagy a tanárnak az igazgató eljárása ellen, és pedig akár tanítás-nevelési, akár más természetű (p. o. botrányos erkölcsi magaviseleti) ügyben panasza van, az esetet a tanári szék tárgyalja, és határozatot is hoz, hogy ha az eset nem fegyelmi vétség, a mikor a fegyelmi bírósághoz utasítandó,

A tanári testület üléseinek jegyzőkönyve havonként a főigazgatónak beküldendő.

A tanárok fizetéséről szóló 7. szakaszhoz egész terjedelmében hozzájárulok, csupán csak az áthelyezési, utazási költségekre vonatkozólag kívánnék pótlólag egy szakaszt fölvenni.

A tegyelmi eljárást illetőleg (8. szakasz) szükségesnek tartom az elsőfokú fegyelmi bíróságokba is jogi képzettséggel bíró tényleges bírák kinevezését. Felső forumként pedig, valamint a súlyos tanítói fegyelmi esetekben is, az újonnan fölállított közigazgatási bíróság ítéljen.

A *felügyeletről* szóló szakaszt is (9.) a maga egész terjedelmében magamévá teszem oly értelmezéssel, mint azt az első szakaszhoz kapcsolt megjegyzésemben kifejtettem.

A felügyeleten fordul meg a hazai tanítóképzők fejlődése és haladása. Ha ezt nem sikerül jól megoldanunk, illuzorius az egész reformkérdés.

Magyarországon jelenleg a felügyelet hatása tisztán a felügyelő személyétől függ. Hogy tanítóképzőink huszonöt év alatt aránylag keveset haladtak, ezt is nagy részben a nem egyöntetű, rendszertelen, meg nem bízható, tisztán a személytől függő felügyelet okozta. Mi erős, megbízható felügyeleti intézményt akarunk. A megyei tanfelügyelők a népiskolák feletti felügyeletet sem képesek elvégezni, nemhogy még a tanítóképzőkre is felügyeljenek.

A népiskola, a polgári iskola, a tanítóképző reformálása, e három kulturális és politikai tekintetben egyaránt fontos kérdés kíván legközelebb megoldást. A mai állapotok tarthatatlanok. Nem látom be, mért ne lehetne ezeket egyöntetű terv szerint külön-külön megoldani? A miniszter úr azt mondja, hogy az ezekről az iskolákról szóló törvények együtt s egyszerre újítandók. Miért? Hiszen épen oly joggal lehet azt is állítani, hogy a felsőbb leányiskolák, közép- és főiskolákról szóló törvények egyszerre javítandók, illetve alkotandók. Az egész közoktatás-sorozat összefüggő, egymásba nyúló szervezet. Ezt az álláspontot értendő. De ha már egyes iskolákat ki akar venni a miniszter úr a nagy egészből, akkor vegye első sorban a tanítóképzést. Ennek az ügyei a legrendezetlenebbek.

A jó tanítóképzésen alapul a jó népoktatás; sőt a képzők működése valamennyi iskola közül legjobban függ össze az állami érdekekkel.

Krausz Sándor.

A tanító- és óvónőképzés egyesítése.¹⁾

Újabbán sokat vitatott kérdés ez, melyre becses figyelmeket írnék nyítom és a melyben állásfoglalásra kérem a Tanítóképző-Int. Tanárok Egyesületének mélyen tisztelt választmányát.

A kérdés maga nem új. Irodalmunkban már 1848-ban, tehát 20 esztendővel kisdedovási ügyünk megalkotása után, felmerült a tanító- és óvónőképzés egyesítésének gondolata s az 1848-ban tartott első egyetemes tanítógyűlés az egyesítést határozatba is foglalta. Akkor — és még sokáig — az óvói és tanítói hivatal nem is volt oly élesen elválasztva, mint ma van. Igen sok tanító lett pár havi óvodai gyakorlat után óvóvá és sok óvó ment át a tanítói pályára, ha kedve tartotta, vagy körülményei úgy kívánták, minden külön képzettség vagy gyakorlat szerzése

¹⁾ Szerző felolvasta a választmányának márczius 28-án tartott ülésén (Lásd az egyesületi rovatban a jegyzőkönyvet.) Szerk.

nélkül is. Mint a teljesen hitelt érdemlő *Rapos* József mondja. «A közalapnevelésügy múltja és jelene» cz. művében, úgyszólván az 1868. évi 38. t.-cz. szentesítéseig az óvók nagyobb fokú képzettséget nyertek, mint a tanítók; 1836-tól 1867-ig 279 óvót, óvónőt képeztek s ezek között 58 gimnáziumot végzett, 27 okl. tanító volt, 72 bölcsészeti, 37 jogi, 27 hittani, 7 más felsőbb tanfolyamot (orvosit, mérnököt) hallgatott s mint ilyen lépett be a képzőintézetbe, a hova elemi isk. készületséggel a hosszú 41 év alatt csak 46 növendéket vettek föl, még pedig 24-et 1861-től 1867-ig, 22-öt az 1836—1861. közt lefolyt időben. Általában uralkodott az a felfogás, hogy a kisdedek nevelése, az alapnevelés a legfontosabb. hatásában a legmaradandóbb és elhatározóbb s ezért a kisdedek nevelőinek képzett nevelőknek kell lenniök; ugyancsak magasabb képzettséget követelt a kisdedóvás ügyterjesztése és fejlesztése is. A mint azonban az óvodák terjedése szünetelt, hanyatlott, a mint az óvodát nem nevelőintézetnek, hanem csak menedék-, megóvó-helynek kezdték tekinteni s e szerint mérték az óvók fizetését is: nem jöttek férfiak az óvói pályára, teljesen elfoglalták ezt a nők, a kik kevesebb díjazással beérték, de aztán csekélyebb fokú általános és szaktudással is rendelkeztek, mint amazok.

Eötvös József báró az 1868. évi 38. t.-cz. javaslatában még a kulturális, ha szabad mondanom, a pedagógiai alapon áll. A népoktatásügyi intézetek közé sorozza az óvodákat s azt kívánja, hogy az óvoda vezetője csak az a férfi vagy 24 éves nő lehessen, a ki okl. tanító és félévi óvodai gyakorlatot szerzett. A javaslatnak a kisdedóvásról szóló részét kihagyták; tekintettel a felekezeti, nemzetiségi féltékenységre és arra, hogy az államot s az egyes fentartókat anyagilag túlságosan meg ne terheljék az elemi iskolák és óvodák törvényes rendezésével, — az óvodákat nem tartották «a közoktatási tanintézetekről szóló törvényjavaslat keretébe foglalhatóknak». *Eötvös* J. 1870-ben új törvényjavaslatot terjesztett be a kisdedóvás tárgyában; itt már külön fi- és nő óvóképzőintézettről gondoskodik s ez intézetet két évfolyamúvá teszi, míg a tanítóképző 3 évfolyamú volt. Ezt a javaslatot nem tárgyalták.

Ez után jött az a kor, a melyben a nők minél tömegesebben tódultak és szorultak kenyérkereső pályára s a melyben a kisdedóvásügy vezére: *P. Szathmáry* Károly is inkább óvó-intézetet, menedékhelyet látott az óvodákban, mint nevelő-intézetet, s inkább azokat tartotta szükségeseeknek, mint ezeket. A kisdedek megóvása s így a nemzet létszámának gyarapítása, mint czél és az emberbaráti es szociális feladatok teljesítésére való törekvés leszorította magas polczáról a kulturális és pedagógiai irányzatot, a mely oly kézzelfogható és rögtönösen segítő, gyógyító sikereket, mint a pusztá megóvás, felmutatni képtelen, noha nagyobb anyagi áldozatot követel. Ha pedig a kisdedóvoda csakis szó szerint vett óvóhely, akkor abba csekély képzettségű és igényű nő való leginkább.

Egyáltalában nem volt tehát ok arra, hogy az óvónők képzettségét fokát magasabbra emeljék a tanítókénál, de sok ok — noha egy sem pedagógiai — követelte azt, hogy az óvónők kevesebbel beérjék, mint a tanítók. A 60-as évek végén s a 70-es évek elején, a mikor az első

nőket tömegesebben kezdték az óvói pályára képezni, a színvonal már nagyon is aláhanyatlott; hogy ezen a bajon segítsenek, az óvónőképző-intézetet 1874-ben 2 évfolyamúvá tették. Ebben nagy érdeme volt *P Szathmárynak*, de ezt aztán a legtöbben elégnék is tartották. Hivatkozhattak arra, hogy hiszen a németeknél Fröbel szellemében nevelő-intézet a gyermekkert s az óvónőképzés mégis alacsonyabb nívőn áll, mint nálunk. Hát ez igaz, de viszont igaz az is, hogy sehol se tértek el annyira Fröbel szellemétől és sehol se tartották fenn oly ridegen Fröbel hibáit s tették oly gépiessé a kisdedek foglalkozását, mint éppen Németországban, a kevésbbé képzett és éppen ezért a kisdedek foglalkoztatásának csak technikájában, külsőségeiben jártas óvónők hazájában. És igaz az is, hogy a német gyermekkertészetnek pedagógiailag még mélyebbre süllyedését csak *Köhler*, a tképző igazgató, a nagy műveltségű *Marenholtz* Bülow bárónő és újabban *Pappenheim*, az egyetemi tanár akadályozták meg.

Bár általános volt az az irány, mely megelégedett az óvónők csekélyebb fokú képzettségével, mindig akadtak egyesek, a kik elégedetlenkedtek s vagy azt sürgették, hogy az óvónőképző-int. tanfolyamainak számát emeljék, (ilyen volt a kisdednevelők 1868-ban tartott első nagy gyűlése, továbbá *Szabó* Endre a 70-es évek elején), vagy pedig azt kívánták, hogy a tanítóképző-intézetek is képezzenek óvókat, óvónőket s e célból mintaóvodával láttassanak el (ezt kívánta 1881-ben *Eötvös* Károly Lajos).

1890-ben elkészült az 1891. évi XV. t. cz. javaslat. Ekkor *Eötvös* K. Lajos ismét előállott tervével, *Radó* Vilmos a meglevő tanítónőképzőkben akarta képeztetni az óvónőket, *Halász* Ferencz pedig ajánlotta az egri érseknek, hogy tanítónőképző-intézetét óvónőképzővel kapcsolja össze s erre vonatkozó tervét az akkori kultuszminiszternek: *Csáky* Albin grófnak is bemutatta. E felszólalásokkal szemben az 1891. évi XV. t. cz. az óvóképzést véglegesen elkülönítette a tanítóképzéstől s ott hagyta, a hol 1874-ben volt.

Miért? Ki tudná ezt megmondani? Talán sokalták az óvónők számára a kultúra ama fokát, a melyen a tanítónők állanak? Talán a kisdedek nevelését nem tartották egyenlő fontosságúnak a 6—8 éves gyermekek nevelésével, avagy talán azt kevesebb öntudatossággal és szak-képzettséggel is elvégezhetőnek tudták, mint emezt? — Nem tudom, de azt hiszem, hogy főként azért nem kapcsolták egybe az óvónő és tanítónőképzést, mert az utóbbit féltették amattól és mert abban az illúzióban ringatóztak, hogy a gombamódra keletkező óvodákat el se láthatják óvónőkkel, ha csak ezeket külön és rövidebb tanfolyamú intézetekben nem képesítik.

Hát az illúziót nem váltotta ténynyé az élet. Óvónőképző keletkezett nagyon sok, de óvoda vajmi kevés. Így aztán temérdek okl. óvónő maradt állás nélkül. Ezt a nem éppen kedvező körülményt észrevette a miniszterium is; segíteni akar a bajon, de az óvodák állítására pénz nincs, ezen az úton tehát az ú. n. túltermelés meg nem szüntethető; egészen egyszerű dolog azonban az óvónőképző-intézeteknek óvó- és tanítónőképzőkkel alakítása, mert ehhez olyan sok pénz sem kell s vele

nemcsak az óvónők nagy számát csökkentjük, hanem a tanítóhiányt is orvosolhatjuk. Ez a számítás vezeti a fölmerült kérdésben a miniszteriumot, a melynek szándékát két kézzel ragadják meg mindazok, a kik a kisdedek nevelését is olyan képzett egyénekre akarják bízni, mint a milyenek a gyermekeket nevelik. Más szempontból ugyan, de egy következtetésre jut itt a végrehajtó hatalom az elmélet és gyakorlat embereivel: egyesíteni kell az óvónő- és tanítónőképzést. Ezt mondja *Wlassics* Gyula miniszterünk, ezt ajánlja dr. *Berzeviczy* Albert, *Halász* Ferencz, meggondolandónak tartja dr. *Morlin* Emil és határozatilag kimondta a II. egyetemes tanügyi kongresszus kisdednevelési szakosztálya. Ime a kérdés történelmi fejlődése a mai napig. Ebből a rövid áttekintésből is kidomborodik az a főelv, hogy az óvónő képzettebb volta csak javára lehet az óvodának, illetőleg a kisdedek nevelésének. Ezt bővebben bizonyíthatnom fölösleges volna, fölösleges annyival inkább, mert a két képzés egyesítését nem is támadják erről az oldalról, hanem támadják azért, mert lehetetlennek tartják az egyesítésnek olyatén végrehajtását, a mely vagy a tanító-, vagy az óvónőképzésre hátrányossá ne válnék. Az egyik fél azt mondja: az egyesített képző-intézetből olyan óvónők fognak kikérülni, a kik iskolává teszik az óvodát is. Ezzel szemben elég volna rámutatnunk azokra az iskolászerű óvodákra, a melyeket az elkülönített s két évfolyamú óvónőképzőkből kikerült óvók, óvónők teremtettek; azokra az óvodákra, a melyekben alaktant, mértant, számtant, természetrajzot stbit tanítanak, ha nem is megnevezve, de tényleg az alaki munkáknál, tárgyalásoknál és pedig nem csupan prózában, hanem versben is; azokra az óvodákra, a melyek iskoláivá teszik a fegyelmet és iskolai tanterv hiányában izléstelen és butító dolgokra tanítják a kisdedeket. (Tisztelet a kivételeknek!) Ezekbe az óvodákba nem az egyesített képzőkből került az óvónő, ott nem a magasabb képzettségű nevelő dolgozik... Hát bizony az az igaz, hogy a ki jól ismeri a kisdedet és gyermeket, az emberi fejlődés folyamatát, — bizony helyesebben állapítja az meg a kisded és gyermek nevelésének anyagát, módszerét, mint az, a ki csupán a kisded kort s azt is felületesen ismeri. Nem azok teszik iskolává az óvodát, a kik a gyermeket és iskolát is jól ismerik a kisdeden és óvodán kívül, hanem azok, a kik amazt látták ugyan, de mélyebben meg nem vizsgálták. Az óvoda és elemi iskola főképen, lényegök szerint nevelő-intézet lévén, csak a gyakorlati nevelés külső technikájában különbözhetnek egymástól, itt azonban a különbség oly külsőleges és éppen ezért annyira feltűnő, hogy az, a ki mindkettőt látja, ismeri, gyakorolja, — össze nem tévesztheti, össze nem zavarhatja. A játszást és szoros tanítást egymással csak az zavarhatja össze, a ki behatóan csak egyiket ismeri; mindkettőnek teljes ismerete csak határozottá, világossá teheti a fogalmakat s az így keletkező belátás csak jobbra teheti az óvónőt és tanítónőt egyiránt, mert hiszen a nevelői tapintatot semmi sem adhatja meg, csakis a pedagógiai belátás. Öntudatos nevelővé csak alaposabb képzettség, szélesebb látókör, magasabb szempont tehet.

Szerencse, hogy a másik fél nem tart attól, hogy a közös képzés óvodaszerűvé teszi az iskolát. Igaza van, ha ettől nem fél; bárha elismerné még azt is, hogy az óvodát — legalább elméletben — jellemző

az a módszer, a mely szemléltet és cselekedtet, az elemi iskolának nem válnék kárara.

Mind a két fél állítja azonban, hogy a kisednevelőnek és a gyermeknevelőnek egymástól olyannyira különböző ismeretet, szakképzettséget kell megszereznie, hogy ezt ugyanegy időben, ugyanegy növendék elméje meg nem bírja. Ezek megnyugtatására vessük egybe a tanító- és óvónőképző-intézetek mai tantervét, természetesen csak a szaktárgyakat illetőleg. Mind a két intézetben ott van a lélektan, módszertan; neveléstan, ott van a test- és egészségtan. A tanítónő, ha jól tanították lélektanra, eddig is ismerte a kised lelki életének jellemző sajátosságait, mert hiszen a fejlődés elve szerint másként a lélektan nem tanítható; a lélektani ismeretek azonossága a neveléstan megegyezését is magával hozza; már a módszertanban van némi eltérés, az óvónőképzőben u. i. foglalkozunk a mese, játék, vers-tanítás, beszédre tanítás és a munkaszerű foglalkozások módszerével, míg a tanítónőképző a legutolsót teljesen, a többit jobbára mellőzi. Tekintve azonban, hogy a mese, a játék, a vers, a beszédre tanítás módszerét a tanítónak is tudnia és alkalmaznia kell s éppen ezért a módszertan helyesen kiválogatott anyagában ezeknek ma is benne kell lenniök: — az egyesítés után a módszertan csak az alaki munkák módszerével fog bővülni. Ezt egy-egy növendék elméje mégis csak meg fogja bírni s ha a munkaszerű foglalkozásokból az iskola is használ a maga körében egyet-mást, bizony csak javítani fog a nevelésén. — A nevelés történelme az egyesítés után sem bővül, mert hiszen jóra való neveléstörténelemből, írták bár a tanítóképző-intézetek számára, Comenius, Pestalozzi, Fröbel, Brunswick nem hiányozhatott eddig sem. — A test- és egészségtannak még a kézikönyve is ugyanegy ma mind a két képzőben. — Ezek után csodálkozva kérdezhetjük, mit nem bírna hát az egyesített képző-intézetben megtanulni a növendék? Hiszen az alaki munkán kívül a tanítóképző-intézet ma is tanít mindent, a mi az óvóra nézve lényeges; és így a mai tanítónő, ha óvodai gyakorlata volna, bátran mehetne óvónőnek.

Az óvodai gyakorlat! Ettől félnek az egyesítés ellenzői leginkább. Hát annyi bizonyos, hogy az egyesített képző-intézetben a gyakorlatra több idő és gond kell, mint a mennyit arra a mai tanítóképző-int. fordít. De azért ez a több gyakorlat nem kívánja az elméleti képzés fokának leszállítását, noha a nevelői pályára az eddiginél jobban elő fog készíteni. Az óvodai gyakorlat, mint anyaggyűjtés a lélektanhoz és módszertanhoz, kezdődhetik már az I. osztályban s a IV-ben a gyakorlatra szánt idő legnagyobb részét az iskolának engedhetné át. Az óvodai gyakorlat nagyon jó alapja és támasza az iskolainak; sokkal könnyebben halad itt az, a kinek óvodai gyakorlata már van, mint a ki ezt nélkülözi. Éppen nem kell tehát az iskolai gyakorlatra nézve az óvodában töltött időt veszteségnek tekintenünk, sőt inkább kész haszon az. A gyakorlat kérdése talán legegyszerűbben megoldható úgy, hogy ugyanegy időben az osztályok fele óvodába, másik fele iskolába megy — természetesen kellő felváltással, — a tapasztalatok előadásán, a megbeszélési órákon azonban az egész osztály együtt volna s így a tanulságok általánossá volnának tehetők.

No de a tanterv dolgába nem megyek mélyebben bele. Én csak tájékoztatni akarok s e közben rámutatni azokra a kifogásokra, a melyek eddig a szóban levő két képzés egyesítése ellen elhangzottak.

A teljes tájékozás kedvéért meg kell még jegyezni, hogy a két képzés egyesítésének sem jogi, sem anyagi különbségek kiegyenlítése útjában nem áll; óvók, tanítók, óvóképző- és tanítóképző-int. tanárok jogi és anyagi viszonyai teljesen egyenlők.

A két képzés egyesítése voltaképen a népiskolázást bővítené lefelé 3 esztendővel. Hogy a nevelés, hogy az iskola ennek a 3 esztendőnek mennyi hasznát látná, ha azt a három évet magához kapcsolná s magával, mint előkészítő tanfolyamot, szerves egységbe foglalná, azt ma még helyesen mérlegelni sem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy óvó és tanító a nemzeti népnevelésügynek munkása, s hogy a nagy feladatot csak vállalva, egyetértő munka árán oldhatják meg. Vajjon az óvónők és tanítónők külön képzése ezt a vállvetett, egyetértő munkát segíti elő? Éppen nem! A mint helytelen volna, ha a népiskola I., III., IV. osztályának tanítóját más-más fokú képzésben részesítenők, épp oly helytelennek tartom én azt, hogy a népnevelés alapját megvető nevelőnek kevesebb képzettséget adjunk, mint a tanítónak.

Még csak néhány érvet a két képzés egyesítése mellett!

Ma — rendes úton haladva — a 16 éves leány elvégzi az óvónők-képző intézetet és lesz képesített óvónő. Ilyen gyermekek mit csinálnak az önálló állomáson, hogyan lehetnének — általában — jó nevelői a kisdedeknek?

A külön óvó- és külön tanítónők-képzés sok pénzbe kerül; az egyesítés után ugyan az az összeg jobban kamatoznék. A közoktatásügy terén sem kell a pénzt pazarolnunk, éppen nem, mert hiszen úgy is kevés van belőle.

Az óvónők és tanítónők egyénileg nyernének s az ügynek is javára volna, ha hajlamuk szerint választhatnának az óvoda és iskola között.

Francia- és Svédországban, a hol az óvoda és iskola egybeolvad, az óvónők és tanítónők képzése együttes, közös. — Olaszországban 1889-ben min. rendelet intézkedett, hogy minden tanítónők-képző-intézet mellé óvodát állítsanak fel, a melyben a leendő tanítónők a kisdedek nevelését gyakorlatilag megtanulhassák.

Egyesítés esetén külön óvónő- és külön tanítóképző-int. tanárokat képző tanfolyamra szükség nincs.

Egy-két tanítóképző-intézetben alkalom adható arra, hogy a leendő tanítók és kisdedek nevelésében jártasságot szerezzenek s így a kisded-óvás teréről — ennek kárára — a férfiak végkép ne szoríttassanak le.

És ezzel, úgy vélem, eleget tettem kötelességemnek, mely nem volt egyéb, mint lehetőleg sokoldalú tájékoztatás.

Legyen az óvoda és iskola nevelő-intézet s legyen az óvó és tanító nevelő! Ez az én alapelvem, a melyből folyólag:

kérem a m. tisztelt választmányt, mondja ki, hogy az óvó- és tanítónők-képzés egyesítését paedagogiai okokból, úgy az óvoda, mint az iskola javáért czélszerűnek tartja és helyesli.

Ennek a határozatnak következtében :

1. A meglevő óvónőképző-intézetek — a mennyiben számuk fölöslegesen sok nem volna — tanítónőképző-intézetekké alakíttatnának át.

2. A tanítónőképző-intézetek mellé a gyakorló-iskolán kívül gyakorló óvoda állíttassék, a hol a növendékek megszerezze az óvónői gyakorlatot s ez alapon a mikor tanítónővé képesíttetnek, egyszersmind óvónővé is képesíttessenek.

3. A tanítónőképző-intézetek tanterve az egységes óvó- és tanítónőképzés miatt nem változnék semmiben sem, csupán az u. n. alaki munkát kell a női kézimunka anyagába az I. és II. osztályban beilleszteni.

4. A gyakorlati képzés az I. II. osztály heti tanórái számát emelné 1—1 órával, a melyet a növendékek tapasztalatok gyűjtése, az óvodai foglalkozási anyag elsajátítása végett az óvodában tölténének. A III. és IV. osztály a gyakorlat megszerzésére szánt időben — kellő fölvaltással — két részre oszolván, az óvodába és iskolába menne s csak a megbeszélési órákon volna együtt, a hol a tapasztalatok tanulságai általánosakká tétetnének. A IV. osztály több időt töltene az elemi iskolai, mint az óvodai gyakorlaton. — A III. és IV. osztályból 1—1 növendék fölvaltva 3—3 napot töltene óvodai és iskolai gyakorlattal. Így a két képzés egysége a tanórák számát nem emelné.

Budapest, 1897. márczius 20.

Peres Sándor.

A természetrajz tanítása új tantervünk szempontjából.

1. A természetrajz helye és föladata a tanítóképzésben.

Új tantervünk a természetrajzi heti órák számát 6-ról 9-re emelte, ezzel mintegy rá akarván mutatni, hogy milyen hely illeti meg e tárgyat a tanítóképzés rendszerében mind a közmíveltség, mind a szakképzés szempontjából. Közmíveltség szempontjából, szerény nézetem szerint, annyit mindenesetre meg kell szerezni a leendő tanítónak a természetrajzi ismeretekből, a mennyi egy művelt embertől mai napság követelhető. Mi nem képezünk szaktudósokat, de még elő sem készítünk magasabb szakiskolákra, hanem — a legfőbb iskolára, az életre. Ezért mindenben a gyakorlatiasságnak kell irányadónak lennie. Nem szabad tehát a tanulókat bonczítani, élettani, systematikai dolgokkal vagy kémiai képességekkel túlságosan terhelni, mindezekből csak annyi engedhető meg, a mennyi a természeti tárgyak sokasága közt szükséges arra, hogy a növendék labirynthusba ne tévedjen. Szóval mi e tárgyból nem adhatunk betetőzött, csak kikerekített képzést, mely azonban kedvet és irányt ad azon növendékeknek, a kik netalán e téren magukat tovább képezni akarják.

Legfontosabb azonban itt a népiskolai vonatkozás, melynek a természetrajz tanításában ugyancsak gyökeret kell vernie. Ne feledjük, hogy természetrajzi dolgok előfordulnak már a beszéd- és értelemgyakor-

latokban, az olvasmánykezelésben s a földrajz tanításában, még mielőtt a természetrajz a népiskola V. osztályában önálló tárgyként lépne föl. Csak egy pillantást kell vetni az új tantervre s azonnal kitűnnek azok a részletek, melyek körül az ismeretek a leendő népiskolai tanítás szempontjából csoportosíthatók. Elég legyen itt példaképen ezeket felhozni: «Kerti gyümölcsfák és cserjék. Erdei fák és cserjék. A konyhakert növényzete. A szántóföld növényzete. A rétek és legelők növényzete. Ipari és kereskedelmi növények. Házi állatok. Nevezetesebb vadászati állatok. Nevezetesebb halászati állatok. Kártékony állatok. Sónemű ásványok. Mészféle ásványok és kövek. Fémek és érczek. Éghető ásványok» stb.

Szakképzés szempontjából tehát (nem értvén itt szakképzésen mást, mint a leendő tanítók methodikai jártasságát) iparkodni kell az ily népiskolai vonatkozású tárgyakat úgy adni elő, hogy tanításunk a növendékek mintaképpül szolgáljon, különösen könnyűség, alaposág, érdekesség s gyakorlatiség szempontjából.

Mindezek mellett ne feledkezzünk meg a kedély képzéséről sem, mire a természetrajz tanításában igen sok alkalom kínálkozik ugyan, de legtöbb mégis a növénytan tanításában. Nagyon régen mondta már Petőfi: ki a virágot szereti, rossz ember nem lehet. A növénygyűjtés, a szabad természetbe való kirándulás, a zöldelő erdő, a tarkálló rét, a gabonától hullámzó szántóföld mélyebben hatnak a fogékony lelekre, mint bármiféle erkölcsi predikáció. A kedélyképzés által sikerülni fog nem egy növendéknek veleszületett durvaságát megtörni, s hányszor talál a tanító lelki élvezetet, megnyugvást, sőt vigasztalást kedves gyümölcsfái, virágai stb. körében.

A természetrajz magában is három önálló tudományágra oszlik, negyedikül szegődik melléje tantervünk értelmében a kémia. A tárgynak azonban ezen látszólagos szétdaraboltsága csak arra készíti a tanárt, hogy annál inkább törekedjék a részek között kapcsolatot létesíteni. Erre végtelen sok alkalom kínálkozik. Így bizonyos állatok csak bizonyos növényeken élnek, némely növény csak meghatározott talajon vagy kőzeten fordul elő, az ásványok pedig közös kémiai alkotás mellett legtöbbször hasonló gyakorlati alkalmazást nyernek.

A többi tantárgyakkal is önként kínálkozik a kapcsolat; így a fizikával (főleg a növény- és ásványtanban), azután kiválóképen a földrajzzal, hol teljes képet egy-egy fölvetett földterületről nem nyerhetünk, ha állat- és növényvilágát nem ismerjük.

2. A tanulók előképzettsége s a tananyag csoportosítása.

Tudjuk, hogy a növendékek a lehető legkülönbözőbb előkészültséggel jönnek a képzőintézetbe. Vajmi nehéz a különféle légkörben növekedett ifjúságot tanítani, mikor lelkületük, ismeretkörük, erkölcsi érzékük legtöbbször olyan, mint a caleidoskop, minden fordulatnál más képet mutat. Nagy baj, hogy a középiskola alsó osztályaiban a természetrajz teljesen egybe van olvasztva a földrajzzal, s boldogult Trefort kezdeményezése óta is még mindig kevés az olyan középiskolai tanárok

száma, a kik a földrajzot és természetrajzot együtt választják szaktárgyakul. Így aztán vagy az egyik, vagy a másik tárgy részeseül mostoha bánásmódban a másik rovására. A mi kötelességünk tehát, a legszűkebb ismeretkörből indulni ki. Annyi igaz, hogy hamarabb értünk célzt, ha a növendékek magukkal hozott ismereteiben a lehető legkevesébbé bízunk. Egy új légkörbe kell őket bevezetni, mely kezdetben szokatlan ugyan, de a szemkör egyre tágul, a munkakedv, ha csak egy kis iparkodás van a növendékben, öregbedik s az elemies tanítás mindinkább érdeknesnek ígérkezik. Csak ez az eljárás készíti őket elő leendő hivatásukra.

A tanterv a természetrajz részeit sem lemenő, sem felmenő sorrendben nem veszi, hanem a logikai rendet megzavarva, a növénytan-nal kezdi, aztán következik az állattan s végül az ásványtan a kémiával. Hogy ennek a sorrendnek valami különleges célja volna, nem tudom belátni. Talán a gazdaságtanra voltak különös tekintettel, mivel hogy azt épen a növénytermeléssel kezdjük? De hisz ez csak a IV.-ben fordul elő, tehát teljesen jókor volna a növénytant a II. osztályban tanítani s kezdeni az I. osztályban az állattannal, annál is inkább, mert ebben az évben tanulják a növendékek a testtant, melynek számos vonatkozása van az állati életre.¹⁾

A tananyagot maga a tanterv oly annyira részletezi, hogy a módszeres utasításoknak e tekintetben nagyon kevés feladatuk lesz. A virágtalan növények teljesen részletezve vannak, a növénytan és állattan bevezető részei szintén meglehetősen részletesek, az ásványtan és kémia tananyaga pedig majdnem óráról-óra terjedő pontossággal van megállapítva. De mivel a módszeres utasítások csak irányt kívánnak mutatni, a nélkül, hogy a tanár methodikai szabadságát korlátoznák, nézetem szerint az ily részletezéseknek magában a tantervben nincs helyük, mert a tanterv nem pusztán irányt jelöl, hanem követelményeket szab meg.

A tananyag részletezése nézetem szerint a növény- és állattanban (a fent említett részleteket leszámítva) következő lehetne:

A virágos növények tagjai alkalmas élő példákön megismertetve. Itt csak olyan növényeket választhatunk, melyek szeptemberben még virágoznak. A választék nem nagy, de a megismertetendő osztályok (al-osztályok) száma is kevés. Így lehetne ismertetni a kétszikűekből *a)* egy sokszirmút (pl. *Dianthus superbus*, *Cheirantus cheiri*, vagy *Adonis autumnalis*, a vidék és körülmények szerint), *b)* egy egyszirmút (lehet pl. *campanula glomerata*, *trachelium* vagy *rapunculoides*, továbbá esetleg *Linaria vulgaris* vagy *Antirrhinum május*), *c)* egy szíromtalant (valamelyik *Polygonum*, *Rumex* vagy *Atriplex* fajt). Az egyszikűekből elegendő egy vagy két növény ismertetése, pl. *Colchicum autumnale*, *Alisma plantagos*.

Kerti gyümölcsfák és cserjék. 1. Lágymagvúak. Alma, körte, birs, berkenye, naspolya-fák. 2. Csonthéjasok: mandola-, barack-, kajszin-,

¹⁾ Ennek a beosztásnak oka, tudtommal, abban van, hogy az állattan tanítását az anthropologia teljes befejezése előzze meg. Minthogy tehát az embertan az I. osztály anyagát tüzetten ki, az állattan a II. osztályba kellett kerülnie. Szerk.

meggy-, cseresznye-, szilva- és diófák. 3. Makktermők: mogyoró, gesztenye. 4. Bogyótermők: ribizli, egres, málna, eperfa, s pótlékul a szamócza is itt tárgyalható.

Erdei fák és cserjék. 1. Lombhullatók: fűz-, nyár-, tölgy-, bükk-, gyertyán-, nyír-, éger-, kőris- és szilfa. Továbbá ákác, galagonya, somfa, kőköny, kecskerágó, juharfa, vadgesztenye. 2. Örökzöldek (tűlevelűek): vörösfenyő, erdei fenyő, jegenyefenyő, luczfenyő, tiszafa, boróka.

Diszfák, cserjék (és virágok.) Platán, orgonafa, puszpáng, loncz, jézsafa, rózsfa, gyöngyvirág, jáczint, tulipán, jázmin, rezedfa, ibolya (cheiranthus), viola, bazsarózsfa.

A konyhakert növényzete. 1. Káposztafélék: káposzta és kel. 2. Salátafélék: kerti saláta, endivia saláta, galambhegy. 3. Hüvelyesek: bab (paszuly), borsó, lencse. 4. Kabakfélék: tök, ugorka, dinnye. 5. Hagymafélék: vöröshagyma, foghagyma, póréhagyma, metélt hagyma. 6. Spárgafélék: spárga, scorzonera. 7. Labodafélék: spenót, sóska. 8. Gyökernövények: czékla, murom, petrezselyem, pásztinák, zeller, retek. 9. Bogyósok: paradicsom, paprika. 10. Fűszernövények: kömény, kapor, anizs, koriándrum.

A szántóföld növényzete. 1. Gabonafélék: búza, rozs, árpa, zab, köles, rizs. 2. Kapásnövények: burgonya, kukoricza, kerek répa. 3. Hüvelyesek: bükköny, lóher, luczerna. 4. Zöld takarmánynövények: muhar, csibehúr, rozsnok (bromus inermis), útifű.

A rétek és legelők növényzete. 1. Pázsitfélék: csenkesz, ebír, rezgőfű, perje, nápicz, tippan, árvalányhaj, komócsin, ecsetpázsit, borjúpázsit. 5. Egyéb réti virágok: hóvirág, nőszirm, kosbor, kapotnyak, kankalin, nefejeles, gólyahír, kakuk foszlár, mécsvirág, hólyagos szilene.

Ipari és kereskedelmi növények. 1. Olajnövények: repce, olajfa, napraforgó. 2. Rostnövények: kender, len, gyapotcserje. 3. Festőnövények: buzér. 4. Egyéb ipari és keresk. növények: gyékény, nád, czirok, komló, dohány, sáfrán, bors, galaj, müge, üröm, szőlő, citrom- és narancsfa.

Orvosi növények. 1. Gyökerek: kálmus, rhebarbara, édesgyökér, szappanfű. 2. Levelek és szár: tüdőfű, ezerjófű, zsálya, mályva, csikorka, gyűszűvirág, varádics. 3. Virágok: Ökörfarkkóró, bodza, szikfű, hársfa. 4. Tok és mag: mák, rhicinus.

Mérgek és gyomnövények: Kikerics, fagyöngy, csalán, fűtej, libatop, csalmatok, maszlag, nadragulya, szulák, aranka, kakukfű, holtcsalán, fiasfű, szádor, szigorál, gőnye, katáng, pitypang, szerbtövis, bogáncs, búzavirág, százsorszép, üszögőr, cziczkóró, iringó, bürök, ádáz, csomorika, iglicz, konkoly, madárhúr, gerely, fecskéfű, tarsóka, szegecs, íszalag, kökörtőcsin, szironták, szarkaláb, sisakvirág, kandilla.

Az állattanhoz részletezésül szolgálhatnak a következők:

Házi állatok. 1. Emlősök: kutya, macska, ló, szamár, tulok, bivaly, juh, kecske, sertés. 2. Madarak: tyúk, páva, pulyka, gyöngytyúk, galamb, lúd, récze, hattyú. 3. Rovarok: méh, selyemhernyó. 4. Idegek: rénszarvas, teve, láma, elefánt.

Vadászati állatok. 1. Erdei vadak: szarvas, őz, dämvad, mokus,

vadkan, fajd, fácán, szalonka. 2. Mezei vadak: nyúl, fűj, fogoly. 3. Víz madarak: vadréce, vadlúd, bibicz, vöcsök, vizityúk szárcsa.

Halászati állatok. 1. Halak: ponty, harcsa, csuka, pisztráng, angolna, fogas, sügér, makár, kecsege, tok, viza, hering. 2. Egyebek: kecskebéka stb. a tanterv szerint.

Kártékony állatok. 1. Ragadozók: farkas, róka, vadmacska, hiúz, medve, menyét, görény, héja, karvaly, vércse, ölyv. 2. Mérgezők: skorpió, kolumbácsi légy, darázs. 4. Élősködők: egér, patkány, hörcsög, ürge, légy, bögöly, pöcsök, atka, zsiszik, szú, cserebogár, tücsök, lótetű, csótán, pávaszem, pohók, levélsodró, halálfejű pille, poloska, levéltetű, szőlőtetű, giliszta.

Hasznos állatok. 1. Az ember segédei a kártékonyakkal szemben: hangya, fűrkész, teknős, gyík, sikló, rák, borz, vakond, sün, bőregér, keselyű, bagoly, veréb, holló, varjú, sármány, pacsirta, harkály, jégmadár, fecske, fülemile, rigó, czinke, gébics, seregély, gólya, gém, bábrabló bogár, temető bogár, hangyaleső, pók. 2. Különböző anyagokat adók: hód, hermelin, czoboly, vidra, gubacslégy, kőrisbogár, pirék, pézsmállat, czet.

A kémia és ásványtan anyaga már a tantervben is annyira részletezve van, hogy e tekintetben a kidolgozandó módszeres utasításoknak alig lesz valami hozzátenni valójuk.

3. Módszer és rendszerezés.

a) Növénytan.

A növénytan tanításában első sorban arra ügyeljünk, hogy úgy a virágos növények egyes tagjait, valamint a különböző csoportokba elhelyezett növényeket lehetőleg élő, alkalmas példányokon szemléltessük. Ez ugyan tetemesen meg van nehezítve az által, hogy a növénytan nem mint eddig volt, két nyári félévben, hanem egy egész tanéven át tanítandó, úgy, hogy pl. a konyhakert növényzetének tárgyalása számításom szerint épen karácsony tájára esik, a mikor is a káposztát a hordóban, a petrezselymet a pincze homokjában lehetne szemléltetni.

Mindjárt a tananyag kezdeténél egy kis logikai hibát látok a tantervben. Ugyanis, miután a virágos növények egyes tagjait elő példákön szemléltettük, legtermészetesebb azon elvből kiindulva, hogy «ismertről az ismeretlenre», mindjárt a táplálkozás és szaporodás szerveit ismertetni s csak azután a különböző sejteket, edényeket és szöveteket. A tanterv ezt épen megfordítva kontemplálja. A virágos növények egyes tagjainak szemléltetése után rögtön jó a sejt, a szövetek és edények (tehát nehezebben szemléltethető és megérthető) s csak azután, a mit a növendék lépten-nyomon szemléltethet: a táplálkozás, növekedés és szaporodás.

Az egyes mesterséges csoportokban tanácsosnak tartom az egyedekeket egy-egy rendszertanilag rokon növény körül csoportosítani. Pl. a kerti gyümölcsfák és cserjék csoportjában behatóan ismertetném az almafát, s a körtét, birset, berkenyét, naspolyát mint rokonokat csoport-

tosítanám körüle, még a családot is megnevezném, hogy t. i. ezek almafélék. A csonthéjasoknál megismertetném a szilvát s a mandulát, barackot, kajszint, meggyet, cseresznyét melléje soroznám, kifejtvén a szilvafélék családjának fogalmát. A diófát ismertetvén, megnevezem a barkások rendjét s mindjárt ez után a mogyorót és gesztenyét ismertetvén, ezeket is odasorozom. A bogyótermőknél a ribizlinél megemlítem az egresfélék családját, a málnánál a rózsafélék családját s végül az eperfat röviden ismertetvén, hivatkozom arra, hogy ez egy külön családot alkot.

A rendszerezésnél aztán (az év végén) az így megvetett alagra bátran tovább építhetünk. Így nyerjük meg már eleve pl. az akácznál a pillangósak, a vörösfenyőnél a tűlevelűek, a gyöngyvirágnál a koronások, a káposztánál a keresztesek, a salátánál a fészkesek, a paradicsomnál a csucsfélék, a muroknál az ernyősök, a búzánál a polyvások, a hóvirágnál a kardoslevelűek, a mécsvirágnál a szegfűfélék, a zsalyánál az ajakosak fogalmát s. i. t.

A rendszertanból nem vennék fel többet, mint Linné rendszerének ismertetését s azután a megismert családoknak (rendeknek) beosztását Jussieu rendszerébe. A többi rendszerekkel való vesződéssel, azt hiszem, túllövünk a czélon s ok nélkül terheljük meg a növendékeket.

b) Állattan.

Az állattannál eljárásunk hasonló lesz ahhoz, mit a fentebbiekben vázoltam. Így csoportosítom pl. a tulok mellé a bivalyt, juhot és kecskét, a tyúk mellé a pulykat, gyöngytyúkot, pávat, az őz mellé a szarvast és dämvadat stb. Mig azonban a tanterv szerint a növénytan tanításának már kezdeténél van alkalmunk a virágos növények egyes tagjainak ismertetése közben egyes osztályok és alosztályok (kétszikűek, egyszikűek — sokszirmúak, egyszirmúak, szíromtalanok) legáltalánosabb jellemzésére s fogalom fejtésének előkészítésére, ez az állattannál az egyes csoportokon belől történhetik meg. Így vonandó be az emlős fogalma a kutyánál, a madár fogalma a tyúknál, a hüllő a teknősnél, a kétélűeké a kecskebékánál, a rovaroké a méhnél, s. i. t.

Ezenkívül az egyedek tárgyalásánál ki kell fejteni az illető család (rend) fogalmát. Így a kutyánál kifejtem a ragadozó fogalmát, a macskát már összehasonlítom a kutyával, s így vezetem a növendékeket a kutyafélék és macskafélék családjának ismeretére. A medvénél rávezetem a tanulót, hogy ez is a ragadozókhöz tartozik s a medveféléket képviseli, a menyétnél pedig megismerik a tanulók a menyétfélék családját s így az év folyamán lassankint fölépül az egész rendszer, melyet az év végén csak tisztázni, egybefoglalni kell, hogy a növendékek állattani ismeretei mintegy betetőzést nyerjenek.

Az állatrendszerekből elégnek tartanám Cuvier rendszerének vázlatos ismertetését, azután a rendszer kifejtésénél Margót követném, ki nyolcz törzset vesz föl. A törzsek osztályait csak annyiban venném föl, a mennyiben azok a képzőintézet tananyagában előfordultak. A csoportosítás pl. ez lehetne: I. Gerinczesek: emlősök, madarak, hüllők, két-

éltűek, halak. II. Puhatestűek: fejlábúak, csigák, kagylók. III. Izeltlábúak: rovarok, pókok, rákok. IV. Férgek. V. Tüskebőrűek. VI. Bélnélküliek. VII. Szivacsok. VIII. Ósállatok.

c) Kémia.

A kémiai ismeretek, különösen az alapvető ismeretek közlésénél, lehető körültekintéssel kell eljárni. A minnek gyakorlati értéke nincs, vagy a mi az ásványok kémiai szerkezetének megértéséhez nem szükséges, az bátran mellőzhető. Különösen óvakodnunk kell itt a túlterheléstől, mert végre is oda jutnánk, hogy a főcztelt elhanyagolnók a mellékczél rovására, s képeznék tanítókat, kik sok mindentől tudnak egy-egy kicsit, de a tanítás mesterségéből legkevesebbet.

A leczke anyagát mindig megfelelő kísérleteknek kell szolgáltatniok, ezekből azonban a lehető legegyszerűbbeket és legszükségesebbeket választjuk, mert a felesleges «pancsolás» hiú időtöltéssé válik.

Különösen gondot kell, nézetem szerint, arra fordítani, hogy a tanulók szerzett kémiai ismereteiket logikailag s matematikailag csoportosítani tudják. Erre nézve meg kell ragadni minden alkalmat, mert csak így lesz a szerzett kémiai ismeret állandóvá és tudatossá. Így pl. a növendék a vízmentes kénsavnál megismeri ezt a képletet: SO_3 ; már utóbb a tömény kénsavat így látja jegyezve: H_2SO_4 . Ki kell tehát neki fejteni, hogy itt tulajdonkép egy algebrai processust lát, t. i. $\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O} = \text{SO}_4\text{H}_2$ azaz helyesebben sorozva H_2SO_4 . Vagy feltűnik neki, hogy a kálit jegyezzük K_2O -val, míg a marókáli (káliug) KHO, igen, mert $\text{K}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O} = \text{K}_2\text{H}_2\text{O}_2$, kisebbítve 2-vel = KHO.

Kezdetől fogva figyelmet fordítsunk az u. n. tipikus elméleti képletek megjegyzésére, mert ha a növendék ezt a négy képletet jól megjegyzi, főleg a szerves vegytanban igen sok tekintetben fog tisztulni áttekintő belátása. Vegyük föl csak például a kátránytermények egy csoportját. A benzint jegyzem a hydrogenképlet szerint, beilleszt-

vén az egyik H helyére a phenylt; C_6H_5 így: $\left. \begin{matrix} \text{C}_6\text{H}_5 \\ \text{H} \end{matrix} \right\} = \text{benzin}$. Már a

karbólsavat a vízképlet szerint szerkesztem: $\left. \begin{matrix} \text{C}_6\text{H}_5 \\ \text{H} \end{matrix} \right\} \text{O} = \text{phenol}$, vagyis

karbólsav. Végül az anilint az ammoniák képlete szerint jegyzem:

$\left. \begin{matrix} \text{C}_6\text{H}_5 \\ \text{H} \\ \text{H} \end{matrix} \right\} \text{N} = \text{phenyl amin, vagyis anilin}$. Hasonlókép: hogy az alkoholok

és aetherek kémiai összetételét megértsük, jegyzem a borszeszt így:

$\left. \begin{matrix} \text{C}_2\text{H}_5 \\ \text{H} \end{matrix} \right\} \text{O}$, vagyis a vízképletbe beillesztem az aethyl-gyököt. Most ha a

másik H-t is helyettesítem ugyanezen gyökkel, megkapom az aethert,

így: $\left. \begin{matrix} \text{C}_2\text{H}_5 \\ \text{C}_2\text{H}_5 \end{matrix} \right\} \text{O}$.

Mihelyt Dalton törvényét megismerték a növendékek, iparkodom

az újabban és újabban előforduló képleteket a nitrogyegetek sorozatába beilleszteni. Így kapom lassankint a következő összehasonlító és párhuzamos táblázatot:

N_2O	$H_2S—K_2O—Na_2O—Ag_2O—H_2O$ stb.
$N_2O_2 = NO$	$HF—HCl—CaO—MgO—AgCl—KJ$ stb.
N_2O_3	$As_2O_3—Al_2O_3—Fe_2O_3—Sb_2S_3$ stb.
$N_2O_4 = NO_2$	$CO_2—SiO_2—CaF_2—CS_2—HgCl_2$ stb.
N_2O_5	$P_2O_5—As_2O_5—Sb_2O_5$ stb.

Sőt az arányt tovább folytatom (elméletileg), 2:6 vagyis 1:3-ból kapom SO_3 -at, 2:8 vagyis 1:4-ből CH_4 és NH_4 -et.

d) Ásványtan.

Az ásványtani rész tárgyalásánál az egyes ásványokat azok köré kell csoportosítani, melyeknek tárgyalása a népiskolában is előfordul, csak azután következnek azok, melyek egyes kőzetek alkotó részei, vagy az ipar tekintetében fontosak. Így a népiskolai tanítás szempontjából különösen kiemelendők a kősó, sziksó, salétrom, keserűsó, timsó, vas- és rézgálicz, a mészkő, gipsz, a kova, opál, zsrkő, tajték, az arany, ezüst, vas, réz, ólom, cink, a kén, kőszén, grafit, borostyánkő, petroleum.

Mint egyes kőzetek alkotó részei figyelemre méltók a földpát, csillám, augit, amfiból, zsrkő, chlorit. Az egyes kőzetek közül a granit, bazalt, trachyt, különféle palák, homokkő, láva.

A különféle iparágaknak tárgyalását első sorban a beszéd- és értelemgyakorlatokra való tekintettel tartom jogosultnak: a mik az általános műveltségre vonatkoznak, azokat csak igen vázlatosan ohajtanám ismertetni. Mert végre is a képzőintézet nem középipariskola s a helyett, hogy az ötvösséget, érczöntést, kőfaragást, porcellánipart, üvegipart, sőt még a robbanóanyagok gyártását is hegyről-tövíre ismertetjük, többet érnenk el, ha kiképezünk növendékeinket az asztalos, lakatos és kovácsmesterségben, ezek által a 300 írtos fizetési minimumot talán megkettőzhetnek az életben, s a tanítói hivatás maradna mellékfoglalkozás, mint volt 30 év előtt a jegyzőség vagy kantorság mellett.

Ha van a tantervnek kényes részlete, úgy kétségkívül ez az ásványtanba beszorított technológiai az, mely kivált a kezdő tanárt igen könnyen kísértésbe hozza, hogy elméleti tudományát fitogtassa s növendékeit túlterhelje. Mert azt még értem, ha növendékeimet elvezetem a kovácsműhelybe, a kőfaragóhoz, a könyvnyomtatóhoz, a fazekashoz, a kelmefestőhöz; de már pl. az érczöntést, üvegyártást, fémestergályozást, műépítészetet, üvegfestést csak elméletben s legáltalánosabban ismertethetem, miről pedig régen meg van írva: *Grau ist jede Theorie.*

4. Kirándulások, gyűjtemények, munkálatok.

A kirándulásoknak kétségtelenül megvan az az előnyük, hogy a tanulók a természet tárgyait, kellő útbaigazítás és vezetés mellett, egy-

szerre, egymás mellett figyelhetik meg, úgy, a mint azok valóságban léteznek. A tanteremben évek választják el egymástól a természet tárgyainak megismerését, a szabad természetben minden együtt van. E mellett a szabadság érzete, a társas érintkezés, mintegy feltüzeli a tanuló tudásvágyát, s a tanárnak az egyes tanulókhöz való könnyebb és fesztelenebb hozzáférhetése tetemesen érdekesebbé és maradandóbbá teszi a tanítást. Azért azokat az ismereteket, melyek látszólag szétszórtnak, de mégis együttesen szerezhetők a kirándulásokon (legyen azok neve akár földrajzi, akár természetrajzi, akár gazdasági kirándulás) a tanteremben részint rendszeresen, részint alkalmyszerűleg föl kell használni, s ha egyik növendék észlelt valami hasznosat, a másik esetleg nem, azt ez utóbbinak adandó alkalomra előre is figyelmébe kell ajánlani. Így lehet a rokon tárgyak közt a methodika által követelt egybefüggést létesíteni, s a gyakorlatilag szerzett ismereteket elméletleg is valóban kamatozókká tenni.

Gyűjteményeinknek s taneszközeinknek általában oly terjedelmű felszerelést kellene birniok, mint a középiskoláknál. Mégis nagyobb figyelmet kell fordítani azokra a tárgyakra, melyek a népiskolai oktatás vagy gazdasági és ipari szempontból fontosabbak. Ide tartoznak pl. a Stampfel-féle, Lampel-féle, Gerold-féle állattani és növénytani falitablák, s a hamburgi Hesterman-féle iparkészítmények, pl. a len és feldolgozása, a bőr és feldolgozása, az üveg és feldogozása stb. A Brendl-féle virágmintákat némelyek mellőzni kívánják, s arra utalnak, hogy a növendék élő példányokon szemlélje (esetleg nagyító üveg segítségével) az egyes virégrézeket. Ez azonban nem vihethő ki mindig, mert vagy nincs elég nagyító üvegünk, vagy nincs elég virágpéldányunk, vagy — a mi tán legfőbb — nem győződhetünk meg minden növendék bonczolása s észlelése helyességéről; míg a nagyított virágutánzatokat egyszerre szemlélheti az osztály s valamennyi tanuló szemeláltára bonthatjuk részekre a mintákat. (Kitünő példák erre a rozs, fenyő, zsurló virágzatai illetőleg termő szára).

Az állattanra vonatkozólag főlemlíti a tanterv, hogy az egész tanfolyam alatt figyelem fordítandó az állatok gyűjtésére, meghatározására és preparálására. A növénytanra nézve: gyakorlandó a növény meghatározás és a herbariumkészítés. Az ásványtanra és kémiára nézve: ásványok és kőzetek gyűjtése, a laboratóriumban egyszerűbb meghatározási kísérletek száraz és nedves uton. A módszeres utasításoknak nézetem szerint ki kellene fejteniök, hogy a felsoroltakat csak oly mértékben szabad keresztülvinni, hogy azok a tanulókat túl ne terheljék, leendő hivatásuktól el ne térítsék, s azért az egészet (gyűjtés, preparálás, kísérletek) nem is tenném kötelezővé minden növendékre nézve, hanem inkább arra törekedni, hogy az egyes jobb tanulók passzióból végezzenek egy és más dolgot. Az állat- és növény meghatározást nemcsak a kiránduláson, ha nem a lezkeórákban is kellene gyakorolni (márcziustól kezdve a tanév végéig). Különösen óvatossnak kell lennünk, nézetem szerint, a laboratóriumbeli gyakorlatoknál. Igaz, hogy még laboratóriumok nincsenek és nem is lesznek egyhamar; igaz, hogy ez nem szerencsés passzusa a tantervnek, de nekünk mégis számot kell vele vetnünk, mert

ha ezt nem tesszük: a képző-intézeti növendékből lesz orvos, versíró, műfordító, történész, jogász, nemzetgazda, kémikus, gazdász, iparművész, athleta s legvégső esetben pedagógiaileg képzett tanító. Legcélzszerűbbnek vélném a laboratoriumi dolgozatokat egyszerűen elhagyni, s bizonyos órákon pl. havonként egy-egy leckeórán, a növendékeket egyenkint vagy csoportosan begyakorolni, hogy azokat a kísérleteket, melyeket a népiskolában is bemutathatnak, könnyűséggel, biztossággal s körültekintéssel tudják végrehajtani. Ez áll nemcsak a kémiára és ásványtanra, de a fizikára is.

Még egyre akarom olvasóim figyelmét felhívni, s ez a természetrajzi oktatásnak kedélyképző ereje. A kirándulásokon módja van a növendéknek a természet szépségeiben gyönyörködni; a virágok színpompája, a madarak éneke, a sziklacsúcsok szeszélyes alakja, a domborok változatossága vagy a síkság nyugalma, lehetetlen, hogy fel ne költsek a fogékony ifjú lélekben a természeti szép iránti érzéket; másrészt a tanár eljárása, tárgya iránt önkéntelen mutatott szeretete; a természet tárgyaival való foglalkozás (nemcsak gyűjtemények készítése, de a kertészeti munkálatok is, pl. szemzés, gyümölcsfanemesítés, kertrendezés, virágtenyésztés), kell, hogy rávezessék a növendéket arra a gondolatra, a mit az életben is bőven lesz alkalma tapasztalni: hogy a természet körében való foglalkozás nemcsak szórakozás, hanem sokszor meghozza a zaklatott kedélynek a megnyugvást, a bánatra a vígasztalást, a bosszúságra a feledést, a méltatlanul szenvedett bántalmakra a balzsamot s a csalódásokra egy jobb jövő reményét.

Bárány Gyula.

Hegedűjáték a tanítóképzőben.

Alig van hangszer, mely annyira összeforott volna a magyar ember kedélyvilágával, mint a hegedű. A költők sokszor foglalták legszebb dalaikba a hegedűt. «Sirjon, ríjjon a hegedű». — «Szár az fádnak minden húrja fájdalomtól reszkessen» Nem csoda! Ha jó kezekbe kerül, egy hangszerrel sem lehet annyira a szívhez férközni, mint éppen ezen kedves jószággal. . .

A hegedű a legalkalmasabb s legolcsóbb hangszer az ének tanításához. Hangszínezete leginkább megegyezik az emberi hanggal, könnyen kezelhető; a tanító hegedűlve is képes növendékei sorai közé jutni. Kényelmesen vezetheti az éneklést, e mellett fegyelmezhet is.

Szinte csodálatos, hogy ennyi előnye mellett még mindig nem tudta kivívni magának azt a helyet, mely őt az énektanításban méltán megilletné. Ennek több oka lehet. Egyik például ez, hogy nem könnyű a jó, tiszta hegedűjátékot elsajátítani; a másik pedig az, hogy képző-intézeteink többsége (a kinek nem szüire, ne vegye magára) nem sokat törődik e fontos hangszerrel. Egyik-másik meg túlló a célon; nagy tananyagot ölel fel; egy pár tehetségesebb növendék előnyére elhanyagolja a nagy többséget. Pedig ellenkezőleg a nagy többséget kell képesíteni arra, hogy a hegedűjátéknak hasznát vegye az életben,

illetve az iskolában. Közel húsz éve lesz, hogy éneket tanítok; nem nagytok, ha állítom, hogy tudómet tönkre tettem volna már, ha oly hatalmas segédeszközöm nem lett volna, mint a hegedű. Hóna alá csapja az ember, könnyen viszi. Egy dalos egyesületet is eltaníthat, elvezethet vele.

Az új tanterv nagyon helyesen jelölte ki a hegedű tanításának célját. Nem lehet célunk hegedűvirtuózokat nevelnünk; de azt meg lehet követelni, hogy a nagy többség ezen a hangszeren annyi gépies készségre tegyen szert, a mennyi képessé tegye őt a népiskolai énektanításhoz segédeszközül használni a hegedűt. Jól mondja a tanterv, hogy a tanításnak a tiszta, erős, biztos hangképzés elsajátítására kell irányulnia. Nincs szüksége a leendő tanítónak műfogásokra, második, harmad fekvésekre. Elég ha az első fekvésben kellő készséggel, biztossággal és, a mi fő, tisztán, megfelelő színéssel játszik.

A társas zenének ütemérzék fejlesztése, kedélynemesítő hatása felette fontos; ezt sem kell tehát kicsinyleni, elhanyagolni. De nagyon óvatosságnak kell lennünk, mert a nehéz letétű darabok lelohasztják a játszási kedvet, a kettős és nehéz fogású kontrákon zátonyra kerülhetnek törekvéseink.

Nem kis feladat képző-intézeteinkben zenét, különösen hegedűt tanítani. Azok a merev 15—17 éves ujjak sok türelmet, szívós kitartást kérnek a hegedű tanítójától. Növendékeink közt ritkán akad egy-egy, a ki némi előkészültséget hoz magával, ezeknek is nagy része amolyan naturalista, a kit igen sokszor nehezebb rendes kérékvágásba terelni, mint egy kezdőt. Ezekkel a körülményekkel számot kell vetni. Sok, sok türellem, szívós kitartás, bölcs mérséklet vezesse a hegedűtanítót. Legyen a tanító mintaképe, mert minden mozdulatát elsajátítja a kezdő növendék. Nem elég csak utasítani a növendéket, elő kell játszani a gyakorlatot, énekdarabot és sokat együttjátszani a tömeggel.

Nem érzem magamat hivatottnak, hogy egy mintakezelést, módszertani utasítást írhassek elő; de az a tapasztalat, a mit a képzőintézeti hegedűtanításnál szereztem, bátorított e sorok megírására. Célom, hogy soraimmal az e szakra készült, hivatott tanítótársaim figyelmét felhívjam e mindenestre nem kicsinylendő tárgyra, hogy megvitassuk tanítási eljárásunkat, ez által összhangzóbbá tegyük a tárgy tanításának módszerét is.

Az új tanterv-javaslat a hegedűtanítást a második osztályban kezdi meg. A hegedűjáték nehéz, jó azt idejekorán megkezdeni. Egy évi mulasztás is sok; azzal is merevebbek lesznek az ujjak; a hegedűjátékot már az első osztályban volna tanácsos megkezdeni. A tanterv nem mondja ki az óraszámot sem. Az összes tanóraszám 18, ebből, tekintve a tárgy fontosságát, ötöt a hegedűre kellene fordítani (a tanterv-javaslatot tartva szem előtt), még pedig a II. osztályban volna 2, a III-ikban is 2, a negyedikben 1 óra.

Fontos a tanítási eljárás a kezdeten. A legtöbb növendék leejti a hegedűt a hüvelyki és mutató újjal völgyébe; ha megszokja így fogni a hegedűt, a technikai ügyesség elé oly nehézséget gördített, mely további haladásában mindig gátul fog szolgálni. E hiba tapasztalásom szerint

onnan ered, hogy mindjárt mind a négy húron kezdjük a tanítást. Hogy e bajba ne jussanak növendékeink, a hüvelyk és mutató újj közé oly magasan fogják a hegedű nyakát, hogy alatta még a vonó kényelmesen áthúzható legyen. Az első órákon végeztessük az úgynevezett ujjtörő gyakorlatokat, módszertani következettséggel összeállított, hangjegyre írt ujjgyakorlatok alapján, de nem kottából. *Először csak az é-húrt használjuk.* Igaz, hogy ezek az idétlen hangok megkínózzák a hegedűtanító fülét; de meglesz az az üdvös eredménye, hogy növendékeink még ha akarnák, sem ejthetik le a hegedű nyakát. Megtanulják a helyes hegedűtartást. Az ujjtörő gyakorlatoknál minden mesterkéltséggel hangváltozatokat, hangközöket mellőzni kell. Az é húron eleinte csak az é-fisz, é-fisz-gisz, é-fisz-gisz-á hangsorokat, hangközöket, majd a variációkat alkalmazzuk. Ha e fokozatot elvégeztük hangjegy nélkül, ugyanezt kezdjük kottából is, tehát hangjegyek után. Téves felfogás, hogy egész hangjegyekkel fogjunk a munkához. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy sokkal nehezebb a kezdő játékosnak $\frac{1}{4}$ -es tiszta hangot teremteni (mert a hegedűn a hangot alkotni, teremteni kell), mint $\frac{1}{4}$ -est. Az első egy, majd két-három ujjas gyakorlatok $\frac{1}{4}$ hangjegyesek legyenek, ezek után jó a fél s majd az egész hangjegy.

Ez az alap; ne sajnáljuk tőle az időt. Minden egyes fogást külön-külön kell megmutatni minden egyes növendéknek. Nagy gond fordítandó a tiszta, erőteljes, gömbölyű hangzású zöngék képzésére. A ki itt jól vet, jól fog aratni; a ki a tanítás é fokán eltürelmetlenkedik munkáját, sohase számíthat kellő eredményre.

Ha az é húron elvégeztük a megfelelő gyakorlatokat, átmegyünk az á-ra (húrra). Képezzük az á-h, á-h-czisz, á-h-czisz-d, á-h-czisz-d-é hangsorokat, hangközöket. E fokán arra fektetünk fősúlyt, hogy a negyedik kis ujjat is bevonjuk a munkába. Itt kell megtörni, megedzeni a kis ujjat.

Ezután összefoglaljuk az á és é húrt. Milyen tág mező nyílik meg a játékos előtt! Mennyi gyönyört nyer a tanuló a tanítás é tokán. Az á-dur skála nyitva áll előtte! Lassanként bevonjuk az $\frac{1}{3}$ -os hangjegyeket is. Változatos, ritmikus, melodikus, de könnyű gyakorlatokat játszatunk. Ha a gyakorlatok eléggé jól mennek, egy-két magyar dalt is adunk buzdítóul növendékeinknek. Az á és é húr az a bázis, melyre a hegedű tanítást a kezdőknél fektetni kell. Mennél több gyakorlat! A ki a tanítást é fokig elvégezte, körül-belül oda ért, mint a ki az írva-olvasásnál a nagy betűkig jutott. Aránylag az évnek annyi részét kell é munkára szánni, mint a kis betűk tanítására az írva-olvasásnál. Ha lelkiismeretesen végeztük eddigi munkánkat, ezentúl fokról-fokra kevesebb nehézséggel kell megküzdenuk.

Az é és á húrhoz a d-t, majd utoljára a g-t csatoljuk. Ha egy tanév alatt, heti 2 órán át, fokról-fokra idáig jutottunk, meg lehetünk elégedve.

Nem elméletből beszélek. Tanítottam eleintén úgy is, hogy már az első órákon — mint a hogy iskoláink előírják — mind a négy húrt használtam. Először a tiszta húrokat, azután a g húrt vettem. először egész, azután fél, majd negyed, nyolczad hangokat stb. Mennyi nehézséget okoz a kezelőnek gyakorlatlan ujjait a hegedű nyakán a

g húrra átnyujtani! A legtöbb növendék leejti a hegedűt, a két új völgyébe; kipked, kapkod. $\frac{4}{4}$ -es egész hangokat is felette nehéz a kezdőnek kihozni.

Eperjesen már úgy az ág. hitv. ev. tanítóképzőben, mint az állami óvónőképzőben a leírt módon tanítottam a hegedűt, azaz eltérőleg a rendes szokástól. Az é húron, ujjtörő gyakorlatokkal, majd hangjegy után, előbb negyed, fél, egész hangjegyekkel kezdtem tanításomat. Sokkal több eredményt értem el, félannyi fáradsággal. Igaz, az első órák nehezek voltak, — már majd abbahagytam a tanítás e módját; de türelmem, kitartásom győzött; lépésemet nem volt okom megbánni. Az eredmény feltűnően több volt, mint az előző években.

Különösnek tűnik föl, hogy az é, majd á, d s végre g húrra haladó tanításban először az á után a d, majd g, végre a c-dúrhoz jutunk. De a tapasztalat igazolja, hogy ez fokozatos haladás könnyebbről nehezebbre, csak arra kell ügyelnünk, hogy e skálák közül az á-t először csak a középső fekvésben kell venni, t. i. á és é húron; az alsó (g, d, á húron fekvő) á dúrt akkor kell vennünk, ha már a c dúr után az egy b-s f, és a két b-s alsó s közép fekvésű b dúrt eltanítottuk. Az á, d, g, c, f, b dúrokon kívül mást ne vegyünk az első tanfolyamban. Tanítóképző-intézetekben a tanításnak nemcsak tömegesnek, de személyre szólónak is kell lenni. Különösen az első órákban az első hegedűtanfolyamban, nemcsak minden egyes növendéket, de hogy így fejezzem ki magam, minden egyes ujjat kellő figyelemre kell méltatni.

Ezen az alapon folytatjuk tanításunkat, fejlesztjük fokozatosan növendékeink ügyességét nehezebb dúr és moll skálákra épített egy két szólamú gyakorlatok, dalok alapján a következő évfolyamokban.

Az utolsó tanfolyamban arra iparkodjunk, hogy a hegedűt, céljának megfelelőleg, a népiskolai énektanítás segédeszközévé tegyük. Oda törekedünk, hogy növendékeink hangjegy után tanulva, kotta nélkül teljes bizottsággal, kapkodás, tálalgtatás nélkül, tisztán, erőteljesen, színezéssel tudják eljátszani a népiskolai dalokat. E dalok annyira el legyenek sajátítva, hogy a növendékek a melódia hangjait is el tudják sorolni, tudjanak egyszerre játszani és énekelni is. Igen jó, ha ugyanazt a dalt egy-két hanggal feljebb vagy lejjebb; tehát más hangnemben is könnyedséggel tudják játszani.

Egy hegedűórának a lefolyása körülbelül a következő:

Feleltetés. Csak akkor megyünk tovább, ha meggyőződünk róla, hogy az illető gyakorlatot az egész osztály átlagos jóra (3) tudja. A következő gyakorlatot megbeszéljük, megelemeztetjük, a nehezebb ütemeket részekre bontjuk. A gyakorlatot előjátsza a tanár kétszer, háromszor stb. . . az egész osztály taktust jelez hozzá, s a mellett ugyanakkor vonóval mutatja, hangjegyről-hangjegyre haladva kíséri a tanár játékát. Utána megmutatja a tanár a nehezebb fogásokhoz szükséges ujjrakást, vonókezelést. A gyakorlatot a jobb növendékek játszszák elő, játékok alatt a többiek — mint az elemi iskolában az olvasásnál — vonóhegygyel mutatják, kísérik a játékot, folytonosan jelezve a taktust is. Majd a tanár mellett az egész osztály játszik. — Jó minden tömeg-

tanítással legalább 5—15 perczig újjtörő gyakorlatokat végeztetni, technikai ügyességet fejleszteni.

Nagyban elősegíti a sikert, a türelmet, szívós kitartást, *szeretetteljes bánásmódot* tanúsító modor. Önmagának nehezíti meg az a tanár a munkáját, ki előtt reszkető kézzel fog a feleléshez a növendék. Fokozza a sikert az is, ha minden növendéknek saját hegedűje van. Tapasztalásból tudom, mennyire sokat ér az, ha a növendék a nagy szünidőben is gyakorolja a játékot. Vagy oda adjuk a szünidőre is az intézeti hegedűket, vagy, a mi sokkal jobb, ha a növendékek vesznek hegedűt, illetve mi hozatjuk meg nekik.

Nagyban fejlesztik a játékkedvet a könnyű kettősök, hármások, négyesek zongora, harmónium, orgona, esetleg fuvola, czimbalom kísérettel. Azért gondunk legyen rá, hogy az ilyenmő gyakorlatokra is jusson idő. Leghathatósabb ambíció fejlesztő a zenekar.

A zenekart jó kettős irányban szervezni, azaz mű és népies irányú darabok előadására. A műdalokat a zenekar legtehetségesebbjei tanulják meg s adják elő. Ezen dalok letéte a zenei kívánalmaknak teljesen megfelelő legyen; vagyis, hogy így fejezzem ki magam, ne cigánybanda irányú. E *mellett* nem kell kicsinyelnünk azonban a cigánybanda mintára leírt népies darabokat sem. Hiszen nem tagadhatjuk, hogy a zeneileg művelt fül is szívesen elfogadja a jó magyar cigányzenét. Magyarok vagyunk, vérünkben van, hogy a jó cigánybanda törzsgyökeres magyar nótáival jobban fel tud lelkesíteni, mint a legkényesebb izlésnek megfelelő katona-, vagy más zenekar.

Egyszer-másszor kapcsoljuk össze a zene- és énekkart, orgonát, harmóniumot, zongorát. Mily nemes élvezetet nyújt például a jó orgonajáték vonós hangszerekkel s harmóniummal összekötve. A Rákóczy induló négyszólamú férfikar által énekelve, teljes zenekar s négykezű zongorakísérettel gyújtó, emelő hatású. Egy vonós négyes műélvezetet nyújt, a fuvola kettős, zenekar által kísérve, elandalít stb. stb.

A tapasztalat azt igazolja, hogy intézeteinkben a kontrásokon akad meg törekvésünk. A kettős fogásokat nem képesek tisztán játszani növendégeink. Tanácsos tehát csak egyes hangokat játszani, vagyis két növendék játszik egy kettős kontrát, így könnyebben boldogulunk, *tiszta hangzású akkordokat nyeriünk.*

A nyilvános jellegű iskolai ünnepélyeknek megvan az általános nevelő és nemes ambíciót keltő hatása. Szükséges, hogy növendégeink szokjanak a nyilvános szerepléshez is. A társadalmi élet ez irányban némi várakozással tekint a tanító elé, különösen kisebb városokban. Ne idegenkedjünk tehát a nyilvános iskolai ünnepségek tartásától, megtartván a kellő mértéket, nehogy a többi tárgyak rovására essék ez; főképp, nehogy szereplési túlkapasokká fajúljon a nevelni akaró ünnepség.

A képző-intézeti hegedűtanításnál gátló körülmény az, hogy a mi viszonyainkkal számoló jó magyar hegedűiskolánk nincs. Zenekari és egyszólamú magyar dalokat, darabokat a tanárnak magának kell hangjegyre írni, összeállítani, a mi igen sok munkába kerül. E hiányokon segítettő, a következő indítványnyal járulok egyesületünk választmányához:

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya, a tanítóképző-intézeti hegedűtanítás intenzivebbé, egyöntetűvé s egységessé tétele céljából szükségesnek tartja:

1. a hegedűtanítás módjának megvitatását; ezért szakelőadót kér fel megfelelő javaslat készítésére. A javaslatot választmányi (esetleg országos) gyűléseinek egyikén vita tárgyává teszi.

2. Szükségesnek tartja egy a körülményekkel s nehézségekkel számoló, a képző-intézeti igényeknek megfelelő magyar hegedűiskola megiratását. E végből a vitatétel megtartása után kérelemmel fordul a a közoktatásügyi miniszter úr ó nagyméltóságához, hogy a tanítóképző-intézetek számára szakértő s a viszonyokkal ismerős képző-intézeti tanár (vagy tanárok) által megfelelő hegedűiskolát (ha lehet, egy külön kötetben zenekari darabokat) iratni, annak használatát az állami képzőkben elrendelni méltóztassék.

Sopron.

Simkó Endre.

NÉPOKTATÁS.

Harmadik nemzetközi lélektani kongresszus.

Münchenben.

(Negyedik közlemény.)

Hol van az indulatok székhelye?

— G. Sergi, Róma. —

Dr. Lange az indulatok székhelyéről szóló tanulmányában két tételt állapított meg:

1. Van egy indulati központ a vaso-motoricus (edénymozgató) középpontban, a nyúltagyban. Ezt érzetek és eszmék izgathatják és az indulatokat szüli.

2. Hogy az indulatok közvetlen fiziológiai nyilvánulásai nem egyebek, mint változások az edénymozgató funkciókban, vagyis azok a vaso-motoricus zavarokból erednek.

Sergi szerint nem elég ezen jelenségeket e zavarokra visszavezetni. Úgy találta, hogy az emótiók központja nem szorítható e helyre és kiterjedtebb. Megállapította:

1. Az emotionális központot a bulbo rachidianóban¹⁾ állítja (a hol sok más központ is jön össze, a melyet a fiziológusok reflexicusnak és automaticusnak neveznek). Itt találkoznak össze a környi idegingerek az egész testből és az agynak eredeti ingerei is: eszmék, képek, gondolatok, emlékezetek alakjában. Ez az indulatok közös középpontja.

2. Azok az ingerek, a melyek a bulbáris középpontot érintik, azok nem reflex, hanem közvetlen ingerek.

Kimutatja kísérletekkel az izgatott bulbus idevágó tünetményeit.

1) Medulla oblongata (nyúltagy) része: Bulbo medelli spinati (olaszul).

3. Azt állítja, hogy a fájdalom és öröm az emberi élet primaer tünetényei.

4. A bulboricus ingerek aktív útjai ugyanazonosak az agybeliekkel és közösek azokkal, akár perifericusak azok az ingerek, akár kép és eszmék alakjában eredjenek is az agyból. Az utóbbiak szintén közvetlenül szállnak le a bulbusba. Az agy egyedül, mint ösztudati szerv, vesz részt az indulatokban és azonfelül oka is lehet az indulatoknak.

5. A cerebrosplanialis (gerinczagi) idegrendszer mellett a sympathicus is hozzájárul az indulatok képzéséhez.

6. W. James-szel ellentétben azt találta, hogy a typicus indulati alakzatoknak száma korlátolt és hogy azok csak egyedi változatai lehetnek ezen typicus formáknak. Elemzés útján rájövünk, hogy a rokonszenv, erkölcsök és az esztetikus érzetek nem indulati alakok, hanem a primaer típusok válfajai, a melyek egyedek, jellemek és az érzelem tárgyai szerint változók.

7. James teoriájának segítségével ki tudja mutatni, hogy az esztetikus érzetek a Lange-féle elvek alól nem képeznek kivételt. A zene pl, a vérkeringésre és a lélegzésre hatással van, a hangok magasságai, intenzivitása és színezete szerint.

8. A perifericus izgatások elemzéséből egy másik különös eredményt is nyert, azon perifericusokról lévén szó, a melyek az öröm és fájdalom érzéseit keltik. Az öröm és fájdalom forrása nem valami specificus érzéki szerv és különösen nem a hallás és látás érzéke, hanem a belső viscelláris szervek, az érzéki szervek közül azok, a melyek közel fekszenek a belső szervekhez, ezeken kívül az ízlés és szaglás.

9. Legnehezebb azt megmagyarázni, hogy a különböző egyénknél és különböző körülmények közt ugyanazon egyénnél is, hogyan lehetséges, hogy egy érzéki észrevétel különböző, sőt ellentétes indulatokat tud előidézni? — Ennek vizsgálata közben talált oly pszichológiai organizált alakokat, a melyek olyanok, mint az ösztönök, de azoknál, fejlettebbek és az életnek fentartására szolgálnak, legyen az akár egyedi, akár öröklött. Ezeket elnevezte *psychikai organismusoknak* és ezek olyanok, mint az indulati ingerközpontok. Visszavezethetők a vitális és szociális funkciók 4 alapviszonyára, azaz az egyedi fentartásra és a lezármazást fentartókra; szülőikre és társadalmiakra.

Ezen elenzésekből azon eredményre jutott, hogy az indulatok ezen 4 organicus csoportban fejlődnek ki és azután azon speciális körülmények szerint alakulnak, a melyek közé jutottak.

10. Az indulati tünetények redukálódnak élettani alakzatokra és ezért szükséges megállapítani, mely törvények által lehet meghatározni az indulatok által keletkezett speciális mozgásokat. Azon feltételek, a melyekkel ezen törvények egyeznek: a tehetetlenség, a visszahatás, a periodicitás és az antagonismus.

Az egész elmélet 2 alapelvre vezethető vissza:

I. Az emotionális központ nem az agy, hanem a kisagy. Az agy mint a gondolatoknak szerve, viszonyítva az indulatokhoz, úgy viselkedik, mint az érzékszervek és a fájdalom vagy más érzelem keltésére képes szövetek, azaz mint az emotionális ingereknek szerve hat

eszmék, a képek és az emlékezet segítségével; ime, a nagy agy úgy tekinthető, mint perifericus, kívül eső szerv a bulbusra nézve. Az egyetlen funkció, a melylyel az agy résztvesz az indulatokban, a mikor ezek képződnek, az az öntudat.

II. alapelv azt mutatja, hogy az indulatoknak székhelye perifericus, mert az az élet, táplálkozás környi szerveiben beálló változásokból vagyis vérkeringési, lélegzési, kiválasztási és más változásokból keletkezik, a melyeket kísérnek sajátságos részleges vagy teljes motoricus tünetnyek. Más szavakkal az indulatokba be van vésődve az egész vegetatív élet és az agy azokban egyedül mint az öntudat szerve vesz részt, ha mindjárt el is fogadtatik az a tény, hogy az agy is lehet oka maguknak az indulatoknak előidézésében.

A vegetatív életnek összes középpontjai a bulbusban találhatók, ez az emóciónak közös központja és ezt az állapotnak minden változása közvetlenül ingerli, legyen az akár perifericus utakon, speciális érzelmek, belső és általános érzelmek útján, avagy legyen az az agy útján eszmék és gondolatok alakjában. Meg lehet már most állapítani, hogy az életnek és élettünetnyeknek központja ugyanaz, mint az indulatok-é és ezek megfelelnek azon valódi és elsődleges eredeti funkciónak, a mely az élőnek fentartásában áll.

A gyermek lélektana.¹⁾

— W. Preyer, Wiesbaden. —

Eltekintve azon részekről, a melyeket az általános lélektan kutatása érdekében az értekező a gyermeki lélektantól vár s a mit annak utolsó összefoglaló részében önálló értekezésként kívánok feldolgozni: itt csupán azon fejtegetéseit ismertetem, a melyek éppen a gyermek lélektanára tartoznak s alkalmazható eredményeként vehetők.

Így az újszülötteken és csecsemőkön, azután 2—3 éves gyermekeken tehető megfigyelésekre nézve azt mondja, hogy legelőbb az összes izommozgásokra kell figyelni. Mert a végtagok, az arczizmok, a fej és törzs mozgásai psychogenetikailag az egyedül értékesek, ha csak egyáltalában nem az egyedüli tárgyi jelei a meginduló lelki eszményeknek. Ez nem éppen könnyű, mert az embernek nem szabad sietni a mozgás okainak kijelentésével, mint a hogy azzal mindjárt készen vannak a míveletlen rétegekhez tartozó dadák s gyermekeknél alkalmazott asszonyok. Természeti tényeket, adatokat gyűjteni lehet az egyedüli feladata az érdeklődőknek, annak feldolgozása már másra tartozik. Ezen adatok pedig legbővebben s e korban egyedül az izommozgásokban kifejezvék, mint a lelki eseményeknek tárgyi szimptomáiban, ezeket kell *regisztrálni*, mert a lelki-diagnózis ezekre támaszkodik, habár különösen az élet kezdeteinél azok közül sok, sőt a legtöbbje még semmiféle lelki jelentőséggel nem bír, mint pld. a homlokránczolás s az épen világrajöttek különféle arczfintorgatása. E munkánál jó szolgálatot tesznek a pillanatnyi

¹⁾ Ezen értekezés, valamint a következők a kongresszus *pedagógiai lélektani szakosztályának* tétteleiből valók.

fényképfelvételek mindenféle tartásban, állásban, fekvésben, a száj négyszögletes alakja a kiáltás bizonyos nemeinél, a mosoly első kezdetei, a meglepetés első kifezése stb., mind tárgya lehet ennek s értéke fokozódék, ha ezen kifezéseket más népek ily képeivel összehasonlíthatnók. Akkor látnók az összes népek mimikai funkcióinak egyezését, másrészt valamely lelki állapot kifejezésének különbségét ugyanazon egyénnél annak különböző korában.

Az egészen fiatal csecsemő nagyon alkalmas lélektani vizsgálódásokra, mert még nem szineskedő, nem uralkodik magán, nem szégyenli magát, nem tettet magát egy pillanatra sem, még ha minden őse is színész lett volna. Tehát tisztán lelkiállapotokat láthatunk itten, de mily fájdalmasan érinti a lélekbúvárt a még anyanyelvét alig bíró gyermek első hazugsága, a mely elfedi a valót s ezzel egyszerre elvesztik értéküket, jelentőségüket az arc kifejezés- és taglejtéstanai kutatások.

A hirtelen fellépő kiáltásnak, a közeledő kézre a szem első pis-lantásának, valamely mozgás, előmondott hang első sikeres utánzásának, a fejegyensúlyozás, a magától való állás, ülés, futás, intés első kísérletének, mindenek felett az anyanyelv egy szava első értelmes használásának, mindnek megvan a maga előtörténete, még pedig öslénytani meg élettani (phylogenetikai) és fejlődéstani (ortogenetikai) előzményel

Minden gyermek a születés első pillanatától a külvilághoz alkalmazkodik. S bár ez az egész életen át is folyik, de e korban a leggyorsabb s legkövetkezetesebb. A gyermeknek úgyszólván a világot meg kell hódítania, s e mellett még érzékei s agya ki sincsenek fejlődve. Nincs tér-, idő-érzéke, érzi ugyan a fényt, de még sem lát, lelkileg vak, süket, térbelileg, időbelileg vak, stb. Nincsenek szavaink, a melyekkel ezer különös, mondhatni *léleknélküli*, minden személyes emlékezettől ment állapotát az újszülöttnek, mely azonban az élet későbbi folyamán soha többé fel nem lép, megnevezhessük. Elöttünk már maga az a képtelenség, saját testének részeit mas idegen tárgyaktól meg nem különböztethetni s így az alanyi fogyatékoság, — ismeretlen.

Mialatt azonban a gyermek a világhoz alkalmazkodik, azaz az érzéki benyomások által lassanként a térben és időben izlelni, érezni, szagolni, tapintani, látni, hallani s magát jól érezni tanul, azalatt gyorsan növekedik s agya mindég jobban érti az érzéseket s folyton tisztább észrevételeket tesz. Az egész természetben nincs szebb ennél bizonyítéka, hogy mennyire függ a szervképzés a milliószorta ismétlődő létmenetben a szervi fejlődés funkcióitól. Az agyának hiányos kifejlődése, annak sima felülete azt bizonyítja, hogy nála az egyéni alkalmazkodásnak, a világos és hangos, kemény és hideg világ iránt nagy játéktere van a változatos alakulatokig. A születés előtt a sötét, csendes, puha, meleg világban hiányoztak a változatosságok, az ingerek; itt ily átalakulásokhoz nem volt alkalom, egyáltalában semmiféle lelki folyamat, még álom sem létezett. Az átszellemülés hiányzott.

Az újszülöttnek nincs sem esztetikai, sem erkölcsi, sem vallásos érzete, nem ismeri még a félelmet sem, mely az utóbbinak alapja. Nincs értelme, szabad akarata, semmi nyoma az önuralomnak. Minden ismeret és tudás idegen neki, sőt minden műkészség, vagy hasznos

mozgás, hacsak az öröklött, csodálatos ügyességgel megvalósított mozgását a szopásnak nem akarjuk ide számítani. De ezen ösztön némely állatnál még fejlettebb fokban van meg, mint a hogy a mozgékonyág és az érzékek élessége is fokozottabb. És mégis egy év lefolyása alatt annnyival többet tanul bármely állatnál, hogy a világalalomban mindnyájuk fölé kerül. Ezen öröklött képességeknek kibontakozása s a hasznos tulajdonságok egyéni megszerzése ép annak a gyámoltalan gyermek csodálatosnak látszó világhoz való alkalmazkodásán alapszik. Ezen alkalmazkodás minden gyermeknél ugyanazonos, mert mindegyik kényszerítve van a maga lelki szervezete által összes érzéki benyomásait a háromirányú térben s az egykiterjedésű időben rendezni.

Azonkívül minden rendes fejlődésű gyermek, a mint a játékot megkezd, a térben és időben széttagoltat, mint valamitől függőt fogja fel. Ennek felismerését rendszeren a veleszületett okiság következményének nevezzük s ez utóbbit a térrel és idővel együtt az *aprioritás* fogalmába foglaljuk. Preyer ezt nem teheti. Mert az egyedül világos az okiság fogalmában, a mely okokat és hatásokat állít fel, a függési kapcsolat. De az ok lényege ellenben ép úgy, miként a hatása, teljesen homályos. A gyermek, a mely a maga, néha igen komplikált szerkezetű játékszereit összetöri, hogy azok belsejébe láthasson, elvileg ép úgy jár el, mint a végtelen meggondolással és czélszerűen kísérletező természetbűvár, a ki az állatot széttagolja, hogy a dobogó szívet lássa. Egyik sem akar valósággal okokat találni, mozgásokat, alakzatokat, általában változásokat hatásoknak felismerni, de inkább a változásokat más változásoktól függőknek felismerni. Ezen a bennünk s rajtunk kívül eső világ függésének megállapítására szolgáló érzék valami egészen más, mint az okiság s egészen világos, hypothesis nélkül való. Ez ép oly erősen összenőtt a lelki szervezettel, mint a tér- és idő-érzék. Senkisem kerül ki a kényszert.

De ha ezen változást felfogó érzéket a nehezen mellőzhető «okiság» szóval akarnók jelezni, még mindég nem volna ezzel az aprioritás adva. Bármily korán adná is a csecsemő bizonyítékait az ő, a térben való helyes tájékozásának s — a mit egyik sem képes két éves kora előtt — multat, jelent s jövőt egymástól biztosan tudná is megkülönböztetni, s az ő kis világa jelenségei nagy számának függését más jelenségektől elég korán biztosan bevésné lelkébe, a legkevésbé sem következik még abból, hogy az ő elődei is tudták ezt.

Sőt ellenkezőleg, a hosszú tanítási idő, a minden gyermeknél hiányzó szemmérték, éppen az emberi gyermeknél feltűnő balfogások s más egyebek nagyon valószínűvé teszik, hogy a vélt aprioristicus fogalmak az elmúlt időkben, a mikor még az emberek felnőtt állapotukban az állatokhoz hasonlóbbak voltak, mint most, csak a nélkülözhetetlen alkalmazkodási folyamat alatt szereztettek s örököltettek. Minden más módja a való életben való tájékozásnak nem bizonyult be gyakorlatinak s ezért elhanyagolták, elfelejtették és nem lett öröklés tárgya.

A kis gyermek beható tanulmányozása ezerszámra adja a nem gyakorlatos vagy hibás tájékozások példáit. S ezekben a rég elmúlt nemzedékek hibás kísérleteinek maradványait láthatjuk alkalmazkodhatá-

sukban. Hogy azonban most úgy az összes gyermekeknél, mint az összes felnőtteknél, az egészségeseknél és elmezavarodottaknál, a térben időben s a változási függésben való alkalmazkodásnak csakis ezen egy közös neme van meg, annak nagy metafizikai jelentősége van. Mert az, a mihez a gyermek öntudatlanul alkalmazkodik, kényszer kell, hogy legyen. S mi lehetne az más, mint a való világ mivolta, a melybe a gondolatnélküli, mondhatnók «léleknélküli», mindenestre akaratnélküli ember teljesen *szenvedőleg* bele születik?

A legújabb időben azon felfogás, hogy a lelki szervezet szintén kifejlődött, mint a testi, igen gyümölcsözőnek mutatkozik.

Az összes gyermekek csak hosszabb próbaidő s az eszmék összeműködése, versenye után járnak el logikailag s addig folytatják érzéki benyomásaik hamis értelmezését s a legkülönösebb tévedéseket követik el, a míg mások befolyása alá nem kerülnek. Az emberi gondolkodás általános törvényei végre győznek, mert azonosak a tárgyi világgal s csupán az ehhez való alkalmazkodást teszik lehetővé. Ha még oly gyakran állítják is, hogy benne minden másképp van, mint az ember képzetvilágában, hogy a képzetek s a dolgok lényege közt a legkisebb hasonlatosság sincsen, úgy az ily állítás mindenkoron bebizonyíthatatlan, a legmagasabb fokban ki nem elégítő sőt, nyugtalanító és zavaró. Az igen fiatal gyermekek beható tanulmánya alkalmasabb minden egyébnél, ezen legmodernebb subjektivismust teljesen legyőzni. *A fejlődés gondolata a lélektanban* annak megismeréséhez vezet, hogy a világ függetlensége az embertől, ki abba beleszületik s ahhoz alkalmazkodni kényszerül, ép oly biztos alapon áll, mint az ember függése a világtól. A fejlődés ténye minden szellemi lét alapja s lerontja az anthropocentrikai felfogás utolsó maradványát, mintha a világ az ember nélkül nem lehetne meg.

Azon mód, a mint az összes népek gyermekei beszélni tanulnak s a tanítás nélkül maradt süketnémák viselkedési legnyomósabb bizonyítékait adják, hogy világos képzetek léteznek és pedig úgy az egyediek, mint az általánosok jóval előbb azoknak szóval való megjelölésénél.

De az ily képzetek nem számosak. Minden más, még a későbbi magasabb rendű fogalmakat is messze túlszárnyaló világosságra nézve a képzetek a táplálékról vagy ehetről, ihatóról vagy szophatóról, szóval azokról a dolgokról, a melyek a gyermeki szemléletben az éhséget és szomjúságot csillapítják, tehát kedvetlenséget oszlatnak. Ezek a képzetek mindenestre a legvilágosabbak. Bármily nép gyermekeinek első határozatlan s homályos képzeteiből nem következtethetni veleszületett eszmékre, mivel az összes újszülöttek nem csupán a születés előtt, hanem annak utána is nagyon hasonló külső feltételek között élnek a puha meleg anyai emlők alatt s az első időben többet alszanak, mint ébren vannak. A mint azonban a külső feltételek a napról-napra növekedő korról változnak s az alvás időtartama csökken, akkor előállnak különböző lelkiállapotok s az egyéniség hovatovább jobban és jobban bevéssződik a lélekbe. Legvilágosabban látjuk az egyéni függés alkalmazkodásának hatalmas befolyását akkor, midőn már a gyermek néhány szót

megértett s hozzátartozóitól utánzás segítségével elsajátított. Mert csak azután tisztazza s állandóan megtartja az előbb elmosódott s terjedelmes fogalmakat.

Az összes fogalmak közül e tekintetben lélektanilag legnehezebben vizsgálható az *én* fogalma. Genezise azon időbe esik, a midőn a gyermek saját testét s annak részeit más tárgyaktól még nem tudja megkülönböztetni. Első életéveiben semmi körülmények között nincs világos képzele arról, a mit az *én* tudatának, az *én* érzetének s öntudatnak nevezünk. Ezek oly fogalmak, a melyek képzése sok tapasztalatot, követel, nevezetesen a fájdalom-tűrést s a lassan megszerzett időfogalom alapján messze menő abstrakcióját a mulás fogalmának, azonkívül több embernek egymásközi tevéseinek és engedéseinek, s a saját tettének és engedéseinek összehasonlítását, tehát emlékezetet.

Ha kis gyermekek úgy viselkednek, mintha minden lehető táplálékot s mindenféle játékot mind maguknak akarnák, másoktól elvevén azokat, — önzőknek nevezzük, akkor ezzel semmit sem mondunk. Itt birvágygyal von dolgunk, állati vágygyal, a mely ép úgy nyilatkozik a fiatal kutyáknál is. Nagyon gyakran elfelejtjük a míveletlen gyermekek viseletének megítélésénél, — s végre is a gyermek mind, azaz az emberek mind míveletlenek életidejük kezdetén, — hogy az állatokhoz sokkal közelebb állanak, mint a mívelt emberhez.

A gyermeknél a tárgyilag létező világhoz való lelki alkalmazkodások összes lehető nemei közül a létért való elkerülhetetlen harczában végre is csak azok maradhatnak vissza, melyek a léttel, azaz az étellel megegyeztethetők. Káros szokások, állandóan logikátlan megfontolások, a tapasztalattal ellentmondásban álló eszme-társulások ellenben elhanyagoltatnak, ép úgy, mint pld. a két szemmel való látás kettős képe. Minden gyermek bizonyos arra nézve, hogy a lélekfejlődés alatt sok feledésbe megy, mert különben lehetetlen volna később a cselekvések okos szabályozása. E tekintetben mindaz, — s ez már nem éppen valami csekély — a mit a gyermek lélektana eddig megdönthetetlen tények gyanánt napvilágra hozott, teljes összhangban van azzal a felfogással, hogy a lelki alapfunkciók a verseny, alkalmazkodás és öröklés által fejlődtek ki.

Ha a szervezetek összessége morfológiailag lassan fejlődött, legyen az a Darwin szellemében való *kiválás* által, legyen az más úton-módon, akkor a szervezetekhez fűzött szellemeknek, lelkeknek ösztönöknek, vagyis röviden minden lelki összességeknek is egyidejűleg együtt kellett fejlődniök. Ennyi bizonyos. A fejlődés fogalmában azonban mindég benne van az általános és az egyéni kifejlődés. Hogy ez utóbbi egy megkurtult s gyakran az alkalmazkodás által lényegesen módosult ismétlése a törzskifejlődésnek, a szervezetek alakulásainál sem tagadják. Értekező a kis gyermekeken s fiatal állatokon tett megfigyelései alapján mondhatja, hogy ez a nézet nem kevésbé bizonyos a lélekre nézve is. Viszont az egész emberi nem szellemi kifejlődése megkurtítva benn foglaltatik a gyermekben.

Budinszky Károly.

ISMERTETÉSEK.

A tanítóképzés reformja az Észak-Amerikai Egyesült Államokban.

A nemzeti nevelésügyi egyesület 1892-ben Saratogában tartott gyűléséből a középiskolai oktatás tárgyai és módszerei fölötti jelentés-tétel céljából Elirt elnöklete alatt tízes bizottságot küldött ki. E bizottságot arra hatalmazták fel, hogy magát kilencz albizottságba osztva, százas bizottsággá egészítheti ki. E bizottságban az Észak-Amerikai Egyesült Államok legkiválóbb tanférfiai egyesültek.

A tízes bizottság jelentésének sikere a népnevelés munkásait is hasonló kutatásra ösztönözte. A nemzeti nevelésügyi egyesület tanfelügyeleti szakosztálya már 1893. február havában bizottságot küldött ki, mely számánál fogva mint tizenötös bizottság ismeretes s elnöke Maxwell W. H. tanfelügyelő Brooklynból (N.-Y.) lett.

Maxwell W. H. elnök öt-öt tagból álló következő három albizottságot szervezett: u. m.: 1. Tanítóképzési albizottságot; 2. a népnevelési tanulmányok egymásra vonatkozásának albizottságát és 3. a törvényhatósági (city) iskolarendszer szabályozásának albizottságát. E bizottságok tagjai nagyobb részben a tanfelügyelők, kisebb részben más jó nevű tanferfiak sorából kerültek ki.

Ezen tizenötös bizottság a jelentését a tanfelügyeleti szakosztálynak 1895. februárban Clevelandban tartott gyűlése elé terjesztette. A bizottság jelentése tanulmányozásának könnyítése végett kérdő pontokat állított fel és pedig az első albizottság 18, a második 17, a harmadik 19 pontot.

Az ismertetés rövidítésének céljából e pontokat nem kívánom felsorolni, annyival is inkább mivel e pontok főbbjére a jelentésekből úgysis elég biztos következtetést lehet vonni.

A tanító (tanár)-képzésről szóló albizottsági jelentés a nép- és középiskolai oktatás számára való képzéssel foglalkozik, tekintetbe vévén elsősorban is azon képzést, melyet a népiskolákban való tanításnak kell megelőznie. (Népiskolákon az osztott és osztatlan iskolák elemi és nyelvi (grammar) szakaszai értetnek.) A modern nevelői felfogás és gyakorlat megerősítik azon hitet, hogy van egy mélyreható bölcselet, a melyen a nevelői módszerek alapulnak és hogy ezen bölcseletnek tapasztalt vezetés mellett tanulmányozása és alkalmazása a rátermett egyénnek a tanításra képessé tételére lényeges.

I. Népiskolai tanítók képzése.

A szakképzés föltételei. Kor és felvétel.

A legszélesebb körben elismert elv, melyhez legjobb iskoláink gyakorlata alkalmazkodik, hogy a népiskolai tanítóknak középiskolai (secondary or high school), a középiskolaiaknak pedig kollegiumi (főis-

kolai) neveléssel kell birniok. A bizottság azt hiszi, hogy ez azon legcsekélyebb követelmény, mely általánosan elfogadható. Igaz ugyan, hogy a középiskolákban eltérések vannak, és hogy a középiskolai bizonyítvány a felvételnek nem biztos mértéke; mindazonáltal ezen Egyesült Államokban a számba vehető mértékek között a leghatározottabb és legegységesebb és kevésbé változó, mint a kollegiumi fokok, vagy mint a népiskolák.

Természetes, hogy azon középiskolák melyekből a jelöltek jönnek, mint jó hírben álló iskolák ismeretesek, és hogy azoknak bizonyítványa a jól betöltött négy évi folyamnak szolid bizonyítéka. Ha ezen föltételek hiányzanak, a gondos megvizsgálás az egyedüli segítség.

Ha elfogadjuk e feltételeket, a korrallal és felvétellel tisztában lehetünk. Ha mégis konkrét megjelölésre van szükség, mondjuk ki, hogy a tanítóképzőbe való fölvétel kora a *18 év* és az illető tanulta legyen az angolt, mennyiségtant és természettudományokat *a közép (high) iskolák által közönségesen kívánt terjedelemben*; tudjon a jelölt a tanítóknak szükséges gondolat- és társalgáskörben előforduló tárgyakról könnyen, helyesen és módszeresen írni; tanult legyen, az angolon kívül, legalább két vagy több éven át, még egy nyelvet. A zenében és rajzban való jártasság kívánatos.

A képző-iskolák.

A tanítóképzés eszközölhető a képző-iskolákban, az akadémiáknak és közép- (high) iskoláknak képző osztályaiban és a városi képző-iskolákban. Mindenikre a tanítóképző általános megjelölés alkalmazandó. A tanítói pályára készülők neve: tanító növendék (pupil teacher, teachers in training.) Azon tanítók, kiknek tanítását a tanító-növendékek megfigyelik: minta-tanítók; azon tanítók, kiknek gondjaira a tanító-növendékek gyakorlati munkájuk alatt bíztak: bíráló tanítók.

Általános (academic) tanulmányok.

Hogy az általános tudományoknak jogosan van-e helyük a tanítóképzőkben, sokat vitatott kérdés.

Elvileg véve: ha a tanítóképzőket más tovább képző (secondary) iskoláktól meg akarjuk különböztetni, oly munkát kell számukra kijelölni, melyet ama más iskolákban nem végeznek. A menyiben közös szakokat tanítanak, ugyanazt végzik, a mit más iskolák és így nagyon csekély mentségük van a létezésre; annyi engedhető meg, hogy a tantárgyak módszertani szempontból gyakorlatilag taníthatók.

Valamely szakiskola (collegium, akademia), ha általános előkészítő szakasza van, rendszerint alacsonyabb fokú, mint egy ily szakasz nélküli. Tudományos munka a szakképzésre nézve oly természetű, hogy az az ily iskolák mértékét, színvonalát, talán életrevalóságát is alászállítja; mindazonáltal a tudományos munka úgy végezve, mint a szakigazság megvilágításának és bizonyításának eszköze, a szakiskolában, mint a szakmunka egyik lényeges része, helyet foglalhat. A szaktanulmány a

tudomány tanulmányától nagyon eltér. Az egyiknél a tudományt a tanulmányozó lélekre való vonatkozásban kutatjuk, a másiknál annak elveire és alkalmazására való tekintettel. Az egyik a tanulót a természetvilággal, a másik a gyermekvilággal kívánja érintkezésbe hozni. Az, a ki tanul, hogy tudjon, egészen más lelkiállapot alatt áll, mint az, a ki tanul, hogy tanítson.

Szakképzés.

A szakképzés két részből áll: *a)* a tanítás tudományából, és *b)* a tanítás művészetéből.

A *tanítás tudománya* magában foglalja: 1. a lélektan, mint az elvek és módszerek alapját; 2. a módszertant, mint az oktatás vezérét; 3. iskolai szervezettant, mely a működés feltételeit ismerteti; és 4. a nevelés történetét, mely a látókört szélesíti.

A *tanítás művészete* megszerezhető: 1. a jó tanítás megfigyelése által; 2. gyakorlati tanítás által, melyet bírálat követ.

A szakképzés időbeosztása.

A tanítóképzés mindezen alkatrészeinek létjoga és fontossága általánosan el van ismerve; csupán azok rendjéről és viszonyáról térnek el a vélemények. Némelyek egészen el akarják hagyni a gyakorlati munkát; mások, és pedig a többség azon véleményen van, hogy valamely irányított gyakorlatok okvetetlenül nyújtandók, mielőtt a képzés teljesnek volna tekinthető. A gyakorlatokra fordítandó időre nézve felette eltérők a vélemények. Mindaz által a többség az elmélet és gyakorlat között egyelően véli megosztatni az időt.

A városi (törvényhatósági, city) tanítóképzők közvetlen folytatásai lévén a középiskolának (high), s ezen iskolák egyöntetűbb előkészültséget nyújtván, növendékeik nagyobb ügyességet tanúsítanak a gyakorlati tanításban, mint egyéb tanítóképzőkéi; mindazáltal a bizottság nem kíván különbséget tenni e két fajta képzők között. A bizottság ítélete szerint a képző-növendékek idejének fele a tanítás megfigyelésére és gyakorlására fordítandó és hogy ezen gyakorlat feltételei, a mennyire csak lehet, hasonlók legyenek azon munka feltételeihez, a melyet később önállólag fognak megkívanni a növendékektől.

A tanítás tudománya mint lélektan,

A fogalom-áthasonítás (apperceptio) törvénye tanítja, hogy akkor vagyunk képesek új igazságokat könnyen felfogni, midőn arról már a fogalmaknak sok és jól rendezett anyagával rendelkezünk.

A figyelem felhívása, az észlelés és elmélkedés egyenként is igen gyümölcsözők, ha előzetesen ismeretalapról gondoskodtunk. Ezért a bizottság ajánlja, hogy a képzés alatti tanítók tanfolyamaikban a

lélektan jól ismert tényeit és a nevelés lényeges elveit minél előbb és minél hűbben sajátítsák el és későbbi tanulmányaikat és gyakorlatukat ezen elvek világában szemléljék. Így ez elvek a nevelési gondolkodás szabályozóivá válnak és azok igazsága a következő tapasztalat által folytonosan bizonyíttatik. Ezen időtől kezdve az elméletnek és gyakorlatnak egymás által kölcsönösen támogatva és táplálva kell haladniok.

Ezen tudományt a tanítóképző-intézetben két időszakban kell nyújtani, — annak kezdetén és végén, annak elveire pedig, habár nem alaki tanulmány alakjában is, naponként kell hivatkozni. A tanítás módszere ép úgy legyen deductív, mint inductív. A terminológiát alkalmas kézikönyv alapján, korán kell tanítani. Az elemző és lélektani gondolkodásra minden tanítót rá keil szoktatni. A tanfolyam végeztével a fiziológiai lélektan mélyrehatóbb és teljesebb inductív tudománya nyújtandó. Ezen úton buzdítandó és teremtendő meg a törekvés a kutatásra.

A gyermekek tanulmányozása.

A gyermek megismerése döntő fontosságú. Kell, hogy az oktatás fontos tétele legyen, hogy a képzés alatti tanító a gyermeket megismerje. A gyermek testi, értelmi és erkölcsi állapotaira nézve teendő tanulmány tárgyává. Jó egészségben van-e? Látó és halló szervei rendesek-e, vagy mily mértékben rendellenesek? Milyen vérmérsékletű? stb.

A gyermekeket illető ezen és hasonló kérdések beható és észlelő tanulmányozása nagy művészet. A józan észnek az emberi természetet felismerő ereje nem elégséges, noha józan ész és rokonszenv az ily tanulmányban sokra mennek. Fontolgatás, mérés, vagy oly kutatások, melyek műszereket és laboratoriumi módszereket kívánnak, szakértőfiaknak és nem képzés alatti tanítóknak valók. Mindenek fölött mindig figyelemben tartandó, hogy a gyermek mint személyiség tanulmányozandó és nem mint tárgy mérlegelendő és elemezendő.

Módszertan.

Az ezen fejezet alatti munka egy része abból álljon, hogy a képző-intézeti oktatás a tanítás és vizsgálat különböző módszereinek értelmi és erkölcsi hatása tanulmányoztassék, az egyéni és osztálytanítás viszonylagos értéke megállapíttassék az iskolai élet és a különböző szaktudományok más-más időszakain. A kérdezés művészetete az annak alapul szolgáló elvek és a legjobb példák megvilágítása által tanulmányozandó. Azon szakokról, melyek tanítandók, átnézetek készíttendőek. hogy ezek által a tanító ismerete készségessé és határozottá váljék, mind a tárgyak különböző részeinek egymás iránti viszonyait, mind az égsznek a rokon tárgyakra vonatkozását illetőleg.

A lélektan törvényei egyúttal a tanításnak is alaptörvényei, mert a tanítás nem egyéb, mint a szabályszerű és gyümölcsöző lelki tevékenység serkentő munkája. Ezen alaptörvények általánosítással (inductive)

származtatandók. Midőn ezen indukciókat megvizsgáljuk, kitűnik, hogy azok a lélektani törvényeknek észszerű következményei, ezeken alapulnak s ezek által fejtetnek meg.

Iskolai szervezattan.

Az iskolai szervezattan, noha nagyon fontos tényező a tanítóképzésben, mégis bizonyos érettségi fokot elért és tapasztaltabb tanítók által tanulmányozható és nagyobb értékű a középiskolai (secondary) tanár, mint az elemi iskolai tanító előkészítésében. Annak csakis vazlata és alapelvei tanulmányozandók az alsó-fokú képző-iskolákban.

A nevelés története.

A gondolkodás körének szélessége azon képességben rejlik, hogy a tényeket és véleményeket mások álláspontjáról tekinthetjük át. Ezen igazság az, mely a történelem tanulmányát, a belátás terjedelmének nyújtását illetőleg alig méltányolható módon nagy hatásúvá teszi. A nevelés történelmének ezen általános becse még nagyobb, mert érdeklődésünk azok néző-pontjai és tapasztalatai iránt, a kik hozzánk hasonlóan vállalkoztak az ifjúság képzésére, sokkal inkább képesít bennünket arra, hogy az ő gondolataikba és szándékaikba behatoljunk, mint a hogy képesek volnánk a harcos vagy uralkodó szándékát belátni. A pedagógus küzdelmeiből kialakítjuk környezetét, a melyet a magunkéval összevetünk. A nevelés története különösen tele van nemes törekvések, kimagasló gondolkodás és erkölcsi hősiesség példáival.

De a történelem az eszmények iránti lelkesülés dolgában óvatossá is tesz bennünket, int arra, hogy az áram ellen ne mozogjunk és megadja a kiindulási pontokat, melyekből a haladás mérhető. Bátorít bennünket, hogy nehéz feladatokra vállalkozzunk. Megmutatja, melyek a lassan érő feladatok, a melyeket csak türelmes kitartással lehet megoldani és nagy erőfeszítéssel sem lökhetők félre. Az nyújtja a jelen kifejlődését és feltárja munkánkban a ferdeségeket. Mindazonáltal a nevelés tudománya nem oly tárgy, mely a képző-iskolákban terjedelmesen tárgyalandó. Annak alapvázlatán kívül minden egyéb inkább a későbbi szakolvasásra hagyandó el.

A tanításban való képzés.

A tanítóképzés: 1. megfigyelés számára való iskolákat és 2. gyakorlásra szolgáló iskolákat kíván.

Ezen iskoláknak céljaiakra és szervezetükre nézve elkerülhetlenül el kell különíttetniök. A gyakorló-iskola minta-iskola nem lehet. Kell, hogy a tanítónövendéknek legyen alkalma a tanítás művészetének legjobb mintáit szemlélni; a mintatanító modora, módszerei és fogásai pedig feljegyzendők, megvitatandók és azon elvek, melyeken azok alapulnak, előadandók.

A mintaiskola számára a rendes iskolai munkában kitűnő tanítók

jelölendők ki, a kiknek megfigyelésére a tanítónövendékek elküldendők. A tanítónövendék az iskolai munkában ne vegyen részt, nemkülönben ne okozzon abban semmi változtatást. Ezen látogatások eleinte a módszertan tanítójának társaságában ejtessenek meg és legelőször csak egy osztály munkája egy tantárgyból szemlélendő. Ily látogatások után a módszertan tanítója a növendék tanítókkal a nyújtott anyagot megvitatja. Midőn a növendék tanítók ilyenmő megfigyeléseket többször, több tanítónál és több tárgyban tettek, a szemlélet szélesíthető; kiterjedhet egyik mintaterem berendezésére, a lecke és tudomány napi programjára, a tanítás módszereire, a növendék és tanító közötti viszonyra, az «iskola szellemére», az iskolai mozgalmakra és az osztály előhaladására. Ha a művésznek szüksége van a jó példa lelkesítő támogatására, mely az ő saját eredetiségét szítja, miért ne volna erre a tanítónak szüksége?

A gyakorló iskola.

A módszertani tanfolyam tartama alatt a gyakorlati tanítást illető néhány közvetlen előkészítő lépés teendő. 1. A tanítónövendékek a tanítandó tételeket elemezik, feljegyezvén a lényegeseket és esetlegeseket, kutatván a tárgy összefüggését a növendék szellemi birtokával és az érintkezés pontjaiból az oktatás alatt nyerendő ismeretre vonatkozó következményeket. 2. Erre tanítási tervezetek készítenendők és az adott tárgy tanítására a kérdések sorozata. 3. A növendékeknek adott oktatás a tanítás gépiességével való megbarátkozásra vezet, ilyenek az osztályok felszólítása, irányzása és elbocsátása, — ugyanez kölcsönöz a kezdőnek könnyűséget és önbizalmat, a tanítás gondos előkészítésére buzdít, a kérdések feltételeiben ügyességet, a tanszerek kezelésében pedig gyakorlottságot nyújt.

A gyakorlati tanításnak más iskolában kell eszközöltetnie, czélszerűbb azt más iskolaépületben, az iskola-teremtől elkülönített előadó-teremben tömegtanítással kezdeni. A gyermekek kis csoportjának tanítása alkalmat nyújt a gyermeki lélek tanulmányozására, új fogalmak befogadása és áthasonítása közben kifejtett törekvésekre nézve és útbaigazít azon módosításokra nézve, melyek a tanítási tervezeteken eszközlendők, hogy a tananyag a gyermek hajlamaihoz és tevékenységéhez alkalmaztassék. A legértékesebb gyakorlat azonban az önálló megbízatás, a mely a növendékek teljes számára és hosszú időre terjedjen ki.

Két ily növendék-tanító felügyelésére, kiknek mindegyikére egy-egy tanterem van bízva, egy bíráló tanító jelöletik ki. Hasonlókép a bíráló ügyel fel egy vagy több gyakorló tanítóra, kik rövid napi időközökben a gyermekek egyes csoportjaival vannak elfoglalva.

A bírálatnak el kell fogadnia a nevelés és általános módszer azon elveit, melyeket a módszertan tanítója tanít, mindazáltal lehet a bírálónak saját felfogása, sőt oly különleges módszerei, melyek a módszertan tanítójaéval nem egyeznek meg. Ha a képzés alatti tanító megtudja, hogy az elveknek mindenkinél meg kell egyezniök, de a módszerek a tanító személyiségének bélyegét hordhatják magukon, abból semmi kár nem származik. — A bírálónak, az iskola bezárása után, növendék-

tanítóit egybe kell gyűjtenie, hogy azok egész napi tapasztalataikról jelentést tegyenek. — Mibe fogtak, miként kísérelték azt meg, miért bántak úgy el, és mily eredményt értek el? A nehézségek leküzdésére szolgáló utasítások, sikertelenség esetén bátorítások, óvatosságra intés, s ha szükséges, gyámoltás a holnapi nap munkájára, töltik be az órát. Mindenek fölött a bírálónak igaz barátnak és lelkesülő társnak kell lennie, a kinek jelenléte a munkára nézve nagy segítség, a személyiségre pedig javító hatású.

A képző-iskolai tanfolyam tartama.

A képző-iskolában töltendő időt három tényező határozza meg: a tudományos, a szaktanulmányok és a gyakorlat. Vegyük ezeket fordított rendben és fontoljuk meg, mennyi időt igényel a növendékekkel való gyakorlati munka. A növendékekkel való gyakorlat, akár a képzés alatti tanítókat, akár az általuk tanított növendékeket illetőleg, igen rövid nem lehet. Azon berendezés, mely a gyorsabb célérés szempontjából, minél több felügyelő tanító alatt, kis csoportokat alkot, nagy mértékben lerontja azon feltételeket, melyek alatt majdan a tanító tanítani fog és a tanítást utánzóvá teszi. A bíráló és növendék-tanító közötti viszonynak szívélyes és családiasnak kell lennie. Ennek kifejlődésére és gyümölcsözővé tételére idő kívánatik. Az erre fordított fél év nem hosszú idő. Ezen idő a gyakorlat, önbizalom és erőkifejtés nyerésére szolgál. Ezen bíráló baráttal való hosszabb időzés már inkább utánzásra, mint függetlenségre vezethet; ezért a tanító-növendék egy másik elűtő egyéniségű bíráló tanító gondjaira bízandó. A növendék-tanító így annak tudatára jő, hogy a kiválóság nem egy mintához van kötve; az egyéniség értéke befolyást gyakorol rá. Oly szilárd elvek néző pontjára jut, melyek különböző, jellemző tulajdonságokba burkolnak. A második bíráló gondoskodására egy második fél év engedélyezendő. Az elméleti munkára, az általános gyakorlat szerint, egy év elégnék bizonyult. Az eszményi képző-tanfolyam tehát két évi időtartamra terjed ki.

A képzés ezen neme csak nagyobb városokban valósítható meg, hol az iskolák a képzés céljaira felhasználhatók.

A tudományos képzésről fentebb volt szó.

A siker bizonyítéka.

A gyakorlati tanításban való siker főképp az, hogy az minden tanításnak megfelel. Vajjon a növendékek becsületesebbekké, iparkodóbbakká és illedelmesebbekké válnak-e? Tisztelik-e tanítóikat? Vajjon a tanító az engedelmisséget és iparkodást a ráparancsolás által éri el csupán, vagy befolyása jelenlétén túl is hat? Vajjon a növendékek jól gondolkodznak és beszélnek-e? A mi a tanítót illeti: rokonszenves-e, van-e tapintata, önbizalma és eredetisége, széles és beható látóköre? Rendszeres, egyenes és munkakedvelő-e? Előzékeny, tiszta-e személyében és munkájában? Van-e határozott jelleme és helyes álláspontja kívánalmait és a lehetőséget illetőleg?

Ezek és ehhez hasonlók azon kérdések, melyekre felelnünk kell, mielőtt egy tanítóra nézve a sikert vagy az ellenkezőt kimondjuk.

A tanítóképzõbe való felvétel a lelki és testi arravalóságot föltételezi. Ha a növendék e föltételt igazolja, az oklevél a tanításra való képességet jelzi. Ha a tanfolyam az ellenkezõrõl tenne tanúságot, az illetõt jobb idejekorán figyelmeztetni. A képesítés találja a tanítót komolynak, felelõssége szempontjából, reménynyel tele, mivel megtanulta, hogy a siker miként érhető el; azon hittõl áthatottan, hogy saját maga és növendékeinek gyarapodása nagy kíváncsóság és nagy jutalom.

II. Tanítók képzése a közép (secondary) iskolák számára.

A nyilvános iskolai tanítók nagy testületének az Egyesült Államokban talán egy hatodrésze a középiskolákban és a felügyeletnél van alkalmazva. Ők az irányzó tanítók. Nagyon fontos, hogy õk egészséges szakmíveltségbõl eredõ rátermettség szellemétõl legyenek áthatva. Azon igen nehéz és felelõsségteljes állás, melyet õk elfoglalnak, érett tudományosságot, a közönségesnél nagyobb ügyességet és az ifjúság korának, melyet Rousseau oly helyesen második születésnek nevez, beható ismeretét követeli. Nem szabad elfelejteni, hogy nyilvános iskolai felügyelõink nagyobb részt a középiskolai tanítók soraiból kerülnek ki.

Nemkülönbén a középiskolák szolgáltatják az elemi iskolai tanító-ság számára az anyagot. Ezért a középiskolákban elérni szándékolt pedagógiai szellemnek a népiskolai tanítás kiválóságára is kell vezetnie.

Az iskolai felügyelõk (suprintendent), kik elõre látással tekintenek iskoláik javítására, iparkodni fognak középiskoláikban a tanítást elõbbre vinni, különösen pedig szakszerüvé tenni. *Azon berendezés, mely a középiskolát az iskolai rendszer független részévé teszi; úgy tekinti, mint pusztán hozzáillesztett, kimagaslólag fölötte álló intézményt, a mely a népiskolai felügyelõk felülvizsgálatát és befolyását korlátolja; az ily rendszer rövidlátó és romboló hatású.*

Hasonlókép a középiskolai tanítóképzésben legyen a helye a tanítóképzésnek a tanítóképzõk számára. Azoknak, kik a tanítóképzõ iskolákban hivatvák tanítani, széles ismeretkörre, a nevelõi kérdések teljes belátására és képzett gyakorlatra van szükségük.

Ha a collegiumban (akadémiában) képesítették, különös tanulmány és képzés nélkül tanításra küldetnek, úgy fognak tanítani, a mint õket tanították. A collegiumi tanárok módszerei nem minden esetben a legjobb, sőt ha még azok volnának is, a középiskolai növendékek nem úgy tanítandók és fegyelmezendõk, mint a collegiumi tanulók. Ezen igazság és a sajátlagos különbségek elismerése a sikerre lényeges. Ennek beismerése hosszú tapasztalat eredménye.

A középiskolai tanítóságra való képzés, minden lényeges mozzanatában ugyanaz, a mi az elemi tanítóságra nézve. Mindkettõ tudományos képzést, elméletet és gyakorlatot kíván. A középiskolai tanítóságra kívánt tudományos képzés fokául általánosan a collegiumi (académiai) nevelést fogadták el. Nem szükséges a középiskolai tanítók elméleti

oktatásának munkáját előadni. Legyen tehát szabad e jelentés szempontjából a középiskolai képző-intézet szervezete számára tervet kijelölni.

Tegyük fel, hogy egy helyen a következő két lényeges tényező megvan: 1. collegium vagy egyetem melynek pedagógiai szakosztálya és a képesítés utáni munkára az intézete megvan; 2. középiskola, academia vagy előkészítő iskola, melynek kormányzói készek a képeztett tanulók bizonyos számát alkalmazni és díjazni, hogy azok külön igazgató mellett minden nap egy részében tanítsanak.

A tanítás művészetében való oktatásról két évig kell gondoskodni. Az első évben választás szerint nagy részben elmélet nyújtandó némi gyakorlattal; a másik, a képesítés utáni évben, a választási rendszer szerint, főképp gyakorlat némi elmélettel.

A tanítás tudománya.

Az első év tartama alatt tanulmányozandó.

Ezen tudomány alkatrészei:

I. *Lélektan* élettani, öneszméleti (apperceptive) és kísérleti alakban. Az ifjúság időszaka lép itt előtérbe, miként a gyermekkor az alsóbb iskolákban, a mely lélektanilag tanulmányozandó a tanítás előkészítése végett. Az ifjúkor a becsvágy, a nemesebb élet kezdetének időszaka, a melyben az önzést a mások iránti jóindulat (altruizmus) váltja fel. Az ifjúságot ezen a kialakuló fokon vezetni a változó élet oly ismeretét kívánja, a mely bölcs és széles körű belátást biztosít.

II. *Módszertan*, a nevelés elveinek és a középiskolai tantárgyak tanítási módjainak tárgyalása.

III. *Az iskolai szervezet* szélesebb és behatóbb módon tanítandó, mint azt a népiskolai tanítóképzőben kívánjuk. Más országok iskolai módszereinek főbb vonalai szintén tárgyalandók.

IV. *A nevelés története*, a modern tanok vázolója, forrásaikhoz visszamenőleg; a befolyás azon áramlatai, melyek közkeletűek és azok, melyek a századok homokjában eltűntek.

V. *A nevelés bölcsészete*, mint az élet és gondolatvilág mindent felölelő bölcséletének része, melyben az egység feltalálható.

A tanítás művésze.

A tanítás művészetében való kiképzés megfigyelést és gyakorlatot ölel fel. A megfigyelés a különböző fokok munkáira, az egyes tárgyak fölötti pontos s kutató összehasonlításra és jelentésekre terjed ki. Mennyiben különbözik a kitünő népiskolai munka a kitünő középiskolai munkától? Mi a különbség a kollégium és középiskola munkája között? Melyek a középiskolai nevelés alsó és felső határai, mint olyanok, melyek a növendék erőinek természete által állapíthatnak meg?

A collegium pedagógiai osztályát egyébiránt még inkább lehet a gyakorlat eszközüvé tenni, mint az elemi képzőben. A nevelési szakcsoport feje, a dolog természetéből kifolyólag, adja elő a tanítás kiválóbb módszereit, más szakok pedig saját szakaikba vágó tárgyak módszereit illető felolvasásokat tartanak; egyébként elismert középiskolai tanítók

a középiskolai munka különböző téerein még helyesebben nyújthatják a ma elfogadott módszereket.

A képesítés utáni (post-graduate) év.

Azon képesítetteknek, kik első éveikben a nevelést választották szakaikul, alkalom nyújtandó a további tanulmányra. Azok közül, kik a nevelésben való haladás munkáját választották, a kapcsolt középiskola felügyeletével megbízott tanács ezen iskola számára annyi tanítót választson, a mennyi szükséges, hogy mint gyakorló tanítók működjenek a tanítási idő két harmadában a rendes javadalom felével. Ezen tanuló tanítók munkáikat a collegium neveléstanárának, az igazgatónak és a szakok főnökeinek alarendelve végzik, s a mint az alkalom kívánja: utasításban, bírálatban és felvilágosításban részesülnek.

Ezen tanulók minden nap délutánján collegiumi előadást, különösen a nevelés tanárának oktatását hallgatják, a ki alkalmilag a szakok fejét is, a kiknek kormányzata alatt munkálkodnak, összegyűjtheti.

Szombat napokon két óráig tartó értekezések (seminary) tarthatók, a nevelés tanárának vezetése alatt, a tanuló tanítók és a közelben lévő alkalmazásban lévő törekvőbb tanítók részvétele mellett. Ezen értekezéseknek kétségkívül nagy hasznuk volna a bennök résztvevők mind két osztályára és pedig annál nagyobb, mert a két rendbeliek kölcsönösen érintkeznének.

A neveléstan tanárának látogatásai és azon állandó összehasonlítás előnyei, melyet a tényleges és eszményi állapotok között tenni hivatva van, nem pusztán a gyakorlatban lévő tanítók képzésében, hanem az iskolának, mint egésznek előbbre vitelében is fog nyilvánulni.

Ha minden komoly és arra való egyén egyesül azon kölcsönös törekvésben, hogy magát és munkáját javítsa, a haladás minden lényeges feltétele adva van.

Az előzőkben kívántam bemutatni azon fontos mozgalomnak egyik kiemelkedő problémáját, mely a tengeren túl évekkal ezelőtt megindult. A mi magát a jelentést illeti, azon bizonyos összevonásokat és rövidítéseket eszközöltem; mindazonáltal oda törekedtem, hogy abból semmi lényeges ki ne maradjon.

Midőn ez irányban nálunk is az egész vonalon élénk mozgalom mutatkozik, nem érdektelen nekünk tudnunk azt, miként gondolkodnak a tanügyi szervezkedés egyik legfontosabb kérdéséről, a tanító- és tanárképzésről, amerikai kollegáink.

Az első, mi e jelentésben kimagaslik, az, hogy az amerikaiak a tanítóképzés kérdését nemcsak a népnevelés, de a középiskolai, sőt a középiskolai tanárképzés kérdésétől is függetlenül megoldhatónak nem vélik. — «Azon berendezés, mely a középiskolát az iskolai rendszer független részévé teszi . . . rövidlátó és romboló hatású.» Szerves összefüggés a közoktatás egész rendszerében! Ez azon vörös fonal, mely az egész javaslaton végig vonul. Sőt hozzá tehetjük, hogy az Egyesült Államok mindegyikének iskolarendszerében, kisebb-nagyobb tökélylyel ez

az elv van tényleg megvalósítva; a javaslat ezt az elvet csak alakilag juttatta kifejezésre. Ezen elvből folyik, hogy a szervezet minden láncszemének természetesen kell csatlakozni a másikhoz. Ez elvből folyik az, hogy az emberi fejlődés ugyanazon fókán két vagy több fajta intézet meg nem tűrhető. A mit a népiskola elvégezhet, ne bízzuk azt a középiskolára; a mi középiskolai munka, ne terheljük azzal a tanítóképzést.

A további tanúság, mi egyébként az elsóből is önként következik, az, hogy a javaslat az általános képzéstől a szakképzést teljesen el kívánja különíteni. Ha a tanítóképzőknek még az általános képzéssel is kell bajlódniuk, úgy ez okvetlen azok niveau-jának esésére vezet.

Lehetetlen észre nem vennünk továbbá, hogy amerikai kollegáink nemcsak a tudományos, de művészeti — zene, rajz — foglalkozással sem kívánják a képzőt terhelni. Azok előzetes birtokát kívánatosnak, de nem nélkülözhetetlennek tartják.

Figyelemre méltó, hogy a javaslat a minta- és gyakorló-iskola, a minta és bíráló tanító között határvonanalat von. Minthogy több minta tanító és iskola csak nagyobb városokban van, önként következik, hogy képzők csak kulturális középpontokon állíthatók.

Mielőtt azonban az előzőkből hazai viszonyaikra bárki bármilyen következtetést vonna le, szükséges az Egyesült Államok iskolai rendszerét a történeti fejlődés világában látnia.

Az Egyesült Államok közoktatásügyi rendszerének fejlődése sokkal természetesebb és sokkal szabadabb volt, mint az ó világ bármely államé: természetesebb, mert alúlról a népnevelésből fejlődött fölfelé; szabadabb, mert nem volt egy előző alkotmányforma által megteremtett tanügyi rendszertől korlátozva.

Midőn az Egyesült Államok függetlenségüket kivívták, azonnal a népképviseleti alkotmányt léptették életbe, s ennek megfelelőleg szervezkedtek. Csakhamar a közvélemény domináló hatásával lépett fel azon tudat, hogy az államok ereje az egyes polgárok erkölcsi és értelmi súlyában rejlik: ezen tudat vetette meg alapját a lehető széles alapokra fektetett népnevelésnek; ez az oka annak, hogy, noha az egyes államok közoktatásügyüket függetlenül kezelik, abban jelenleg is mindnyájan megegyeznek, hogy a népnevelést a tizennegyedik életév végéig kiterjesztik, — s miután más iskola e koron alóli növendékek számára nincs, kénytelen gyermekeit mindenki oda küldeni. Így válnak a leendő polgárok már az iskolában egyekké.

Mily másként történt és van ez a vén Európában! . . .

Szorosan véve e kérdés fejtegetése nem tartozik a tanítóképzés reformjának kérdéséhez; de a czélból, hogy az amerikaiak javaslatainak értékét a mi javaslatainkkal szemben kellőleg mérlegelhesstük, szükségesnek tartottam az általános viszonyokban rejlő különbségre felhívni a figyelmet, s azon fejlett viszonyokra utalni, a melyek Amerikában a népnevelés általános helyzete és felfogása tekintetében a mi népnevelésünkkel szemben fenállanak. Az amerikai népnevelés az ideális állapotot jelzi; mi ellenben kénytelenek vagyunk hátramaradottságunkkal s beteges körülményeinkkel megalkudni.

Somogyi Géza.

EGYESÜLETI ÉLET.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1897. évi márczius hó 29-én tartott rendes ülésén.

Jelen vannak: *Pétery* Sándor elnök, dr. *Kovács* János alelnök, *Peres* Sándor, *Nagy* László, *Lázárné Kaszner* Janka, *Sebestyénne Stettina* Ilona, *György* Aladár, dr. *Málnai* Mihály, dr. *Weszely* Ödön, dr. *Herrmann* Antal, *Kirchner* Béla, *Sztankó* Béla, utóbbi jegyző.

1. Az elnöki széket dr. *Kovács* János foglalja el s az ülést megnyitván, jelenti, hogy *Komáromy* Lajos, pénztáros, ki gyengélkedése miatt nem jelenhetett meg a gyűlésen, levélileg mentette ki elmaraadását. Hasonlókép kimentette távolmaradását *Farkas* Sándor titkár úr. Tudomásul van.

2. A januári választmányi ülés jegyzőkönyve (megjelent a M. T. f. é. II. számának 139. s köv. oldalain) felolvasottnak tekintetik s hitelesnek nyilvánítatik.

3. *Sztankó* Béla főtitkár a következőket jelenti:

a) A «Magyar Tanítóképző» f. évi. I. számában a tagsági jelentkezésre vonatkozólag megjelent Felhívás külön lenyomatban gyűjtőívvel együtt megküldetett az összes tanítóképzők, tanítónő-, kisededóvképzők igazgatóságainak, az összes általános (helyi, vidéki, illetőleg vármegyei) tanítóegyesületeknek s az összes kir. tanfelügyelőknek.

b) A «Magyar Tanítóképző f. évi. II. számában megjelent s a tanítóképzési törvényjavaslat tárgyában készült munkálatnak testületi tárgyalására vonatkozó «kérelem» külön lenyomatban megküldetett az összes tanító-, tanítónő- s kisededóvképzők tantestületeinek s azon tanítóegyesületeknek, melyek egyesületünknek is tagjai. Ezzel egyetemben ugyanazoknak megküldetett a Magyar Tanítóképző f. é. I. száma is, mint a mely *Nagy* Lászlónak a tanítóképzési törvény revíziójára vonatkozó javaslatát foglalja magában.

c) A tanítóképzők (tanítónő- és kisededóvképzők) igazgatóságai fölkérettek, hogy a vezetésük alatti intézetről kiadott értesítők (s külön nyomtatványok) 1—1 példányát egyesületünk könyvtára részére szíveskedjenek beküldeni.

d) A tanítóképesítő vizsgálati díj tárgyában készült kérvény — a mult választmányi ülés határozatából kifolyólag — a nagym. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz fölterjesztetett.

e) *Csemes* József a budapesti VI. ker. áll tanítónőképző tanára belépését jelentette.

f) A külföldi tanítóképzési művek beszerzésére kiküldött bizottság dr. *Kovács* János elnöklete alatt tartott ülésén értekezletet tartott, mely-

ben részletesen megállapította a beszerzendő műveket. Beszerzendőknek találta :

α) Az enciklopédikus művek közül a Rein-féle (német-nyelvű) enciklopédiát, a Schmidt-féle enciklopedia 12 kötetes kivonatát s a Buisson-féle (francia) enciklopédiát.

β) Ausztria, Poroszország, Szászország, Baden népnevelésügyének szervezetére vonatkozó gyűjteményes munkákat s a legújabbban megjelent szervezeti szabályzatokat; Schweiz kiválóbb kantonjainak, — nevezetesen Bern, Zürich, Basel kantonoknak népoktatási (tanítóképzési) ügyére vonatkozó szervezeti szabályzatokat; a Franciaország népoktatására (tanítóképzésére) vonatkozó szabályzat-gyűjteményeket, tanterveket, utasításokat, vizsgálati szabályzatokat; az Angolországi tanítóképzők szervezeti szabályzatainak újabb kiadásait s a népiskolai kodexet.

γ) Bécs, Berlin, Drezda, Stuttgart, Zürich, Páris és Manchester városok tanítóképzőinek teljes, vagy egymást kiegészítő tankönyvsorozatát; s az angol nemzeti iskolai társulat tankönyv-kiadványaiból egy sorozatot.

A választmány az *a—e*) pontok alá vett jeletéseket helyeslőleg veszi tudomásul.

Az *f*) pontban foglalt jelentésre nézve elfogadja az albizottság javaslatát oly hozzáadással, hogy kívánatosnak tarja az Északamerikai Egyesült Államok népoktatására és tanítóképzésére vonatkozó szervezeti munkáknak s ezen kívül egyes kiválóbb (különösen németországi) városok hasonló tárgyú szervezeti szabályzatainak beszerzését. Ehez képest a bizottság fölkéri, hogy ezeket is tekintetbe véve a könyv-lajstromot a jelentésben foglaltak alapján állítsa egybe s a művek beszerzéséről a rendelkezésre álló összeg keretében egyesületünk hivatalos közlönyének kiadója útján gondoskodjék.

4. Sztankó Béla főtitkár jelenti, hogy az elnökség a tanítóképzési törvényrevízió tárgyában megindult munkálatokat az által is elősegíteni óhajtván, hogy a javaslatnak eddig kevésse vitatott pontjai előzetesen a választmányban is tárgyalassanak, az egyes szakaszok egyenkinti tárgyalását vette célba; így ez alkalommal *Peres Sándor* tagtársat kérte fel a tanító- és kisdedóvónőképzés egységesítése tárgyában teendő előterjesztésének, illetőleg javaslatainak előadására. Helyeslőleg vétetik tudomásul.

5. *Peres Sándor* megtartja előadását a *tanítónő- és kisdedóvónőképzés egységesítéséről*.

Az előterjesztés meghallgatása után igen beható eszmecsere vette kezdetét, melyben a jelenvoltak legtöbbje résztvett. *Péterfy Sándor* elvileg hozzájárul az egységesítéshez, mindazonáltal nem szívetné, ha ez a tanítónőképzés rovására történnék. Kívánatosnak tartja, hogy a kisdedóvók a mostaninál nagyobb fokú képzésben részesüljenek; legcél-szerűbbnek vélné, ha az egységesítés olyképen oldatnék meg, hogy az óvói pályára készülők a tanítónőképzőkben, meg pedig a teljes tanítónői tanfolyam befejezte után hallgatnák a kisdedóvói tanfolyamot. Ily tanfolyam állíthatnák néhány tanítónőképzőhöz, míg mások mellett a vakok, siketnémák tanítóivá leendőik részére szervezhetnék s állíthatnék külön

tanfolyam. Egy két tanítónőképzőben pedig a nyári menedékházak vezetői találhatnának — rövidebb tanfolyamon — czélszerű kiképzést. — *György* Aladár belső ellentmondást lát abban, hogy az óvótól szélesebb körű illetőleg több tanulmány kívántassék, mint a tanítónőtől s tart attól, hogy a társadalom sem fog eleget tehetni az így képzett óvónő igényeinek; a túltermésre vonatkozó aggodalmakban sem osztozik s vélekedését statisztikai adatokkal támogatja. Szerinte a dolog azon fordul meg, hogy az óvói pálya egészen más egyéniséget követel, mint a tanítói. Az óvónak a gyermekekkel való szeretetteljes bánásmód, a tanítónőnek a nevelői tulajdonokon kívül az ítéletbiztossága és a tanítás sikeréhez kellő szakismeret a legkiválóbb tulajdonai. Az óvóképzés színvonalát ő is elégtelennek találja s a képzés jelen módján az által vél javítani, ha az óvóképzőbe való felvétel czélszerűen reformáltatik, illetőleg, ha az óvói tanfolyam meghosszabbíttatik. Az egyesítésnek azonban nem híve; mert az óvó és az iskola két külön világ, s azt összezavarni az egységes képzés által nem tartja megengedhetőnek. Úgy tudja, hogy az ez irányban már egy helyütt tett kísérletek nem vezettek eredményre. Véleményét abban foglalja össze, hogy *a)* az óvóképzés színvonala emeltessék; *b)* az egyesítést helyesnek nem tartja, *c)* de viszont szükségesnek véli, hogy az óvóképzőből a tanítónőképzőbe való átlépés megkönnyíttessék. *Veszely* Ödön a túltermelést oly gyakorlati kérdésnek tartja, melynek megszüntetéséről gondoskodni az iskolaügyi kormányzat feladata. Az egyesítésnek nem híve, mert attól tart, hogy az óvóból is iskola lesz. Elismeri, hogy az általános műveltségre vonatkozó tanulmányok között sok közös anyaga van a két képzőnek, de pedagógiai szempontból az egyesítésről véleménye szerint alig lehet szó. Csatlakozik a *György* Aladár véleményéhez. — *Málnai* Mihály elfogadja a *Peres* által előterjesztett javaslatokat, mert véleménye szerint a tanítónőképzőben mindazon ismeretek és készségek elsajátíthatók, melyekre az óvónak szüksége van. *Herrmann* Antal a természetes fokozat elvét óhajtaná megvalósítva látni e kétféle képző szervezetében s minthogy az óvó alacsonyabb fokozatú a népiskolánál: az óvóképzésnek is meg kellene előznie a tanítónő-képzést, vagyis az óvóképzők alsó tagozatát képezhetnék a tanítónőképzőknek. Ily értelemben híve az egységesítésnek. *Sebestyén*né *Stettina* Ilona a *György* Aladár nézeteit teszi magáévá; vélekedésének okadatolására gyakorlati érveket hoz fel. Nevezetesen felemlíti a többek közt, hogy a tanítói (ép úgy az óvói) pályára jelentkezők nagyon sok ok miatt köztapasztalat szerint még mindig a szegényebb sorsú osztályokból kerülnek ki; ebből folyólag a jelöltek csakis az iskola fenntartók anyagi támogatása (ösztöndíjak) mellett folytathatják s végezhetik be tanulmányaikat. Igen jelentékeny összeg az, a mennyibe egy tanítónőjelölt nevelése és tanítása az államnak kerül. Úgy véli, hogy az egységesítés tetemesen megnövelné az óvójelöltek nevelésére és tanítására ez idő szerint fordított költségeket. Egy másik szempont, a miért az egységesítésnek nem híve — az, hogy az óvóképzőkbe olyanok jelentkeznek, kiket sorsuk tanulói pályájuknak lehető gyors bevezetésére kényszerít, s kik az egységesítés által sokkal későbbben juthat-

nának kenyérhez. Figyelemre méltónak találja azt is, hogy a tanítónői állásra képesített jelölt tanulmányainak képesíttetésének fokozatából közvetkezőleg már alig érezne magában kedvet arra, hogy kisdedóvóban működjék. Mindezek folytán úgy véli, hogy az egységesítés csak ártalmára lenne az óvóképzésnek.

Nagy László a tanítónőképzők szempontjából szól a kérdéshez; nézete szerint mindenekelőtt számolni kell azzal a ténynyel, hogy sok az óvóképző, pedig a szükségletet egy-kettő is fedezné; a tanítónőképzők száma pedig kevés. Véleménye szerint az egységesítéssel e visszas helyzet meg volna szüntethető, de az egységesítéssel nyerne a népiskolai tanítás ügye is, mert a tanítónak a népiskolai alsóbb osztálybeli feladata és munkaköre egészen rokontermészetű a kisdedóvó feladataival és munkakörével. És mert azokat a feladatokat, melyek a kisdedóvóképzők elé szabattak, megoldhatóknak véli a tanítónőképzők által is: feljogosítandóknak tartja a tanítóképzőket arra, hogy óvókat képezzenek, illetőleg tanképesítő oklevelük az óvói pályára is képesítsen. Ennek folyománya volna a meglevő óvóképzőknek tanítónőképzőkkel való átalakítása. *Peres Sándor* előadó záró beszédében reflektál a mondottakra, a közös kívánságokat és vélekedéseket egygyé fűzve, azokat kapcsolatba hozza az általa mondottakkal; sok rokon vonást talál a felszólalások s az ő javaslata között s újból ajánlja javaslatát elfogadásra. — A vita végén *Kovács János* összegezi a felszólalásokban előadottakat: nem tartja kívánatosnak, hogy a választmány már most határozott állást foglaljon e kérdésben, melynek tárgyalásra való kitűzésével egyébként csak az vétetett célba, hogy az ezen tárgyban felmerült nézetek tisztuljanak, kiegyenlítődjenek, amúgy is lesz módja a választmánynak e kérdésben állást foglalni akkor, midőn az mint a törvényjavaslati munkálatba szervesen beillesztet pont újra tárgyalás alá fog kerülni. De éppen ezért óhajtja, hogy előadó a felszólalások lehető figyelembe vételével előadását javaslati pontokba foglalja össze, mely egyúttal alapját képezheti a kérdés további tárgyalásának.

6. Sztankó Béla főtitkár jelenti, hogy *Simkó Endre* (Sopron) indítványt adott be a hegedű-tanítás tárgyában s ahöz bő okadatolást csatolt. — Az indítvány felolvastatik. Az idő előre haladván, érdemleges tárgyalásba a választmány nem bocsátkozott; megbízta azonban a szerkesztőt, hogy az indítványt az okadatolással együtt a Magyar Tanítóképző egyik közelebbi számában tegye közzé, a főtitkárt pedig megbízta, hogy az indítvány további tárgyalására nézve a legközelebbi választmányi ülésen tegyen javaslatot.

K. m. f.

Jegyzette :
Sztankó Béla,
főtitkár.

VEGYESEK.

Személyi hírek. *Dr. Axaméthy Lajos* miniszteri osztálytanácsosnak Ó felsége a király a miniszteri tanácsosi czímet és jelleget adományozta. *Dr. Axaméthy Lajos* 29 év óta szolgálja az oktatásügyet mint a közoktatási miniszterium tisztviselője s ezen idő alatt mindenkor kitüntette magát széles körű műveltségével s rendkívüli szorgalmával. A miniszteriumban a tanítóképzési osztályt két év óta ritka ambícióval és lelkesedéssel vezeti. A vele érintkezőt megnyeri jóindulatú nyájasságával és igazságszeretetével. Üdvözljük magas állásában! (Az egyesület nála történt tisztelgéséről a jövő számban hozunk tudósítást.)

Szathmáry György. miniszteri tanácsosnak, a ki betegsége miatt már többször kérte szabadságoltatását, a miniszter hosszabb szabadságot adott. Kivánjuk, hogy mielőbb teljesen helyreálljon egészsége, s elfoglalhassa helyét a népoktatási osztály vezetésében, a melyet eddig kiváló sikerrel töltött be.

*Dr. Kármán Mór*nak, a budapesti tanárképző gimnázium tanáranak, egyetemi m. tanárnak, ő Felsége a királyi tanácsosi czímet adományozta. Örömmel üdvözljük e kitüntetés alkalmából kitűnő pedagógusunkat, a kinek tudományánál, magas képességeinél, hazafiasságánál s önzetlen ügyszereteténel csak a szerénysége nagyobb.

Dr. Karácson Inrét; a győri kat. képző igazgatóját, a győrvidéki rom. kath. tanító egyesület elnökévé választotta.

Az ígéretek. Hogy az 1898. évi állami költségvetést most állítják össze a szakminiszteriumokban, tisztelettel idézzük a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a mult évben kiadott rendeleteit.

1896. február 9-én megígérte a miniszter úr, hogy még az 1897. évi költségvetésben gondoskodni fog arról, hogy a tanítóképző-intézeti igazgatók 1600 frt évi fizetéssel a VIII. fizetési osztály második fokozatába helyeztessenek.

1896. január 24-én megígérte, hogy hajlandó egyes régen szolgáló *gyakorítóiskolai tanítókat* segédtanárokká kinevezni s javadalmukat a X. fizetési osztály első fokozatáig, azaz 1000 frt-ig felemelni.

1896. márcz. 6. megígérte, hogy az 1897. évi állami költségvetésben az állami tanítóképző *segédtanárok* létszámát apasztja s ennek megfelelőleg a rendes tanárok létszámát emeli, mi által a segédtanároknak kedvezőbb előmenetelt biztosít.

Az 1896. márczius havában kiadott rendeletében megígérte, hogy hajlandó a *zenetanárokat* az esetre, ha tanítóképző zenetanári képesítésök van s egyéb tárgyakat is képesek tanítani s óráik száma a rendes heti óraszámra kiegészíthető, esetről-esetre segéd-, illetőleg rendes tanárokká kinevezni.

Mint hogy a miniszternek jóindulata ez ügyben minden kétségen felül áll, reméljük, hogy ez ígéretek, a melyek a mi kívánságainkat is magokban foglalják, 1898-ban *egész terjedelmökben* be fognak váltatni.

A csonka ötödéves pótlék kiegészítése. Sokszor emlegetett sérelme az állami tanítóképzők rendes tanárai egy részének, hogy egy vagy két csonka (45, 60, 80 frt) ötödéves pótlékot huznak az 1880-ban kiadott miniszteri szabályzat értelmében. Ezek azon kartársaink, a kik 8—10—12 évi keserves segéd-tanári szolgálat után kapták meg a rendes tanári kinevezést. Hosszú segéd-tanári szolgálataik bajait tetézi még tehát az is, hogy állandóan 55, 40 vagy 20 frttal kevesebb évi fizetést huznak, mint azon szerencsésebb kartársak, a kik már 2—4 évi szolgálat után kerültek a rendesek közé. Ennek a régi injuriának megszüntetésére folyamodtak az érdekelt állami tanítóképző tanárok és kérték, hogy egészítsék ki visszamenőleg évötödös pótlékaikat.

Ezen kérelemnek jogossága nyilvánvaló. Hogy az állami tanítóképző tanárok egy részén ez az injuria esett, nem ők az okai, hanem az 1880-ban

kiadott szabályzat s a mostoha előlépési viszonyok. Reméljük, hogy a közoktatási miniszter úr, felismervén a bajt, meg fogja azt orvosolni s nem fogja egy rossz rendszer bűneit az ártatlanokkal éreztetni.

Kisdedóvónok mint tanítónök. Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásiügyi miniszter 1897. április 27-én a kisdedóvónak a népiskolákban való alkalmazásáról rendeletet adott ki, a melynek nevezetesebb pontjai a következők:

A kisdedóváról szóló 1891. évi XV. t.-cz. hatása alatt, különösen a hitfelekezetek. valóban dicséretes áldozatkészséggel és buzgósággal állítottak kisdedóvóképző-intézeteket, a melyekből *sokkal nagyobb számban kerülnek ki évről-évre a képezített kisdedóvónök, mint a mily számban szerveztettek az új kisdedóvóintézetek.* Így előállott azon helyzet, hogy ma már *több százra menő okl. kisdedóvónó van állás nélkül.* Ezen a bajon úgy segít a miniszter, hogy a kisdedóvók számát szaporítja; — de segíteni kíván úgy is, hogy ha valamely elemi népiskolánál a tanítónói állomásra *okl. tanítónó nem jelöltek, ezen állomásra ideiglenesen okl. kisdedóvónó alkalmazható,* de azon határozott kikötéssel, illetve kötelezettséggel, hogy az óvónó alkalmaztatása után következő legfeljebb két tanév alatt a *tanítónói képezítést megszerezni tartozik,* a mely esetben állomására végleg kinevezteini, illetve megválasztása végleg megerősítetni fog . . .

Ezt kiegészíti a miniszternek az állami tanítónöképző-intézetekhez intézett azon rendelete, hogy azok, a kik a kisdedóvóképzőt elvégezték s a kisdedóvói oklevelet megszerezték, a tanítónöképző-intézet harmadik osztályába *közvetlenül, minden vizsgálat nélkül,* fölvehetők.

Folytatja a rendelkezések sorát, hogy a miniszter a kisdedóvóképzők egy-némelyikét már a legközelebb tanítónöképzővé szándékozik átalakítani.

A mint a nevezett rendeletekből kitűnik, itt nevezetes átalakítást célzó újításokról van szó. E rendeletek tehát sokkal fontosabbak, mint hogy velük rövidesen lehetne végezni. Azért most csupán a rendeletek elsejére tesszük azt a megjegyzést, hogy az nem oly veszedelmes, mint első tekintetre látszik. A rendelet szerint az elemi népiskolai tanítónói állások csak akkor tölthetők be ideiglenesen kisdedóvókkal, ha ez állomásokra tanítónói pályázó nincs s ez esetben többet ér a semminél a kisdedóvó működése.

A mi pedig a kisdedóvóképzőkből a tanítónöképzőkbe való átlépés megkönnyítését, valamint a tanítónó- és óvónóképzés egyesítését illeti, mind a kisdedóvás, mind az elemi iskolai oktatás érdekében kívánatos, hogy a végleges döntés előtt meghallgassák a szakértők véleményét.

II. Kimutatás

az 1897. febr. 25-től ápr. 24-ig befolyt tagsági díjakról.

1895-re: Dr. Hanzely Béla, Schmid Bertalan (4—4 frt).

1896. I.: Marmula Janos, Tanfi Iván (2—2 frt.)

1896-ra özv. Fabián Károlyné, Dr. Hanzely Béla, Dr. Katonáné Thuránszky Irén (4—4 fr.)

1897. I.: Slajchó Mihály (2 frt).

1897: Arányi Antal, Báthori Lajos, Csiksomlyai r. kath. tanítóképző intézet, Deák Lajos, Dezső Lajos, Elekes Lajos, Gamauf György, Győrvidéki Tanító-egyesület, Hollós Károly, Horváth Antal, Dr. Katonáné Thuránszky Irén, Komáromy Lajos, Szabó József, Sente József (4—4 frt) — Király Károly (kiegészítésül 1 frt).

Budapesten, 1897. ápr. 24.

Komáromy Lajos.
egyesületi pénztárnok.